LIAUDIES KULTŪRA

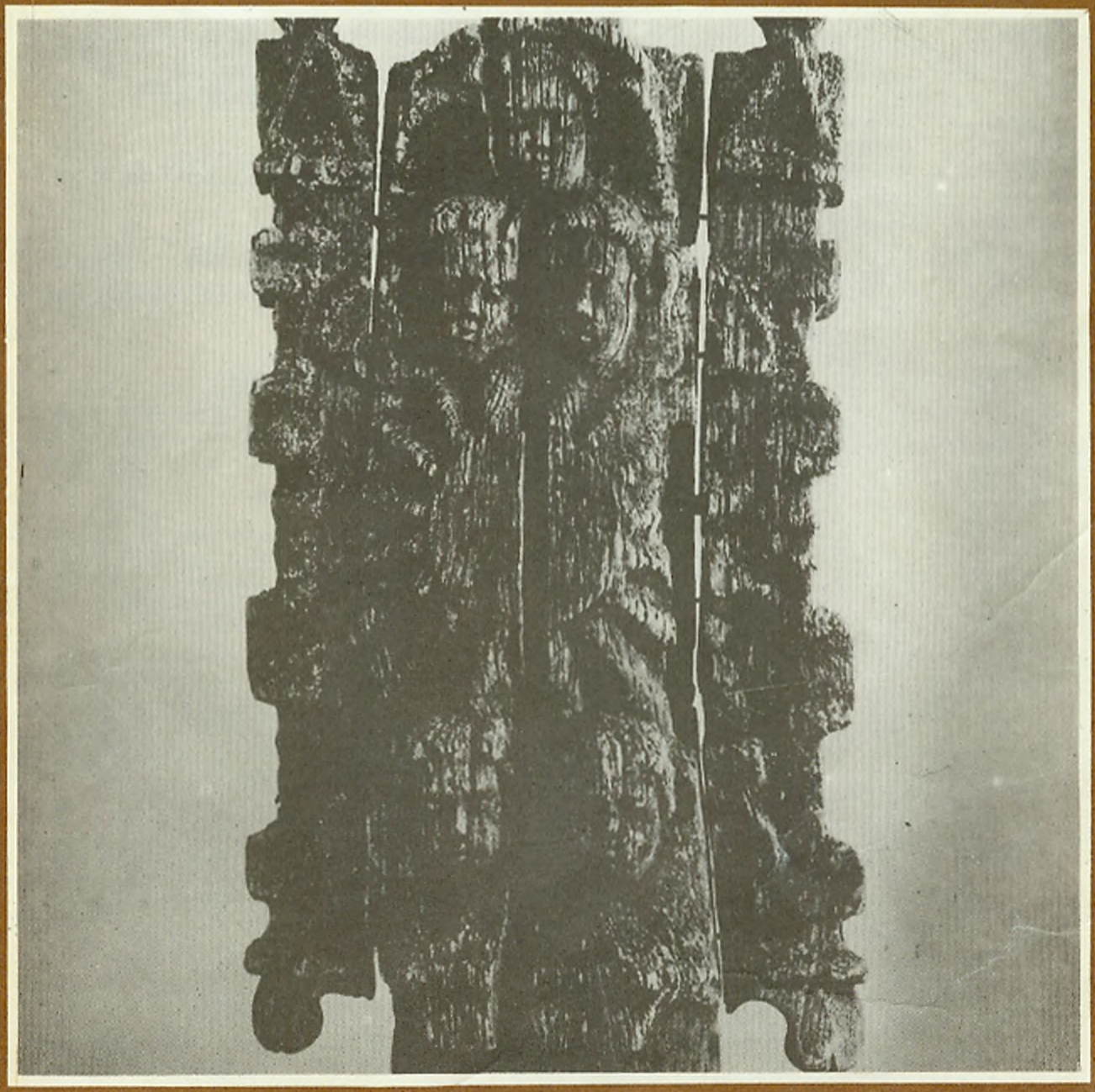

LIETUVOS TSR KULTŪROS MINISTERIJA
LIETUVOS TSR MOKSLINIS METODINIS KULTŪROS CENTRAS

LIAUDIES KULTŪRA. Metodika ir praktika (1989 m. gegužė-birželis)

Vilnius, LTSR MMKC 1989

Atsakingasis redaktorius
JUOZAS MIKUTAVIČIUS

Redakcinė kolegija: L. Abaris, K. Antanaitis, A. Čižauskas, J. Danielienė, V. Jakelaitis, V. Karlonas, G. Kvieskienė, B. Markevičienė, J. Mikutavičius, D. Rastenienė, A. Šidlauskas, D. Žabaitė
Sudarytojai: Vaidotas Karlonas, Teresė Nausutytė, Dalia Rastenienė (atsakingoji sekretorė), Danutė Skersytė
Meninis-techninis redaktorius Edmundas Grigaliūnas

© LTSR mokslinis metodinis kultūros centras, 1989

НАРОДНАЯ КУЛЬТУРА. Методика и практика (Май—июнь 1989 г.)

Ответственный редактор ЮОЗАС МИКУТАВИЧЮС

Министерство культуры Литовской ССР
Научно-методический центр культуры Литовской ССР

Издание для работников культуры
На литовском языке.

Научно-методический центр культуры Литовской ССР, 232600 Вильнюс, Пионерю 8
Отпечатано в типографии им. М. Шумаускаса, 232600 Вильнюс, Страздялё 1.

Duota rinkti 1989 04 01. Pasirašyta spaudai LV 05303. Formatas 84x108 1/16. Popierius ofsetinis Nr. 1. Garnitūra „Baltica", 8 punktų. Fotorinkimas. 3,78 sąl. sp. l. 6,14 apsk. leid. l. Tiražas 6 000 egz. Užsakymas 1214. Kaina 30 kap.

LTSR mokslinis metodinis kultūros centras, 232600 Vilnius, Barboros Radvilaitės 8
Spausdino Motiejaus Šumausko spaustuvė, 232600 Vilnius, Strazdelio 1

TURINYS

Gervės skris į melsvą tolį 1

A. Počiulpaitė. Birštonas. Atminties takas ..... 2—3

A. Vyšniauskaitė. Ar buvo lietuviai kultūringi ... 4—6

In memoriam. Su liaudies meistru atsisveikinant ..... 6—7

Tautinė kultūra — samprata ir problemos. Pokalbis ..... 8—10

G. Žiurinskienė. Apie kaimo kultūrą — dzūkai .. 10—11

A. Baika. Kaimo kapelos: praeitis ir dabartis ... 12—13

Dainų šventės dienoraštis 14

V. Junevičienė. Neleiskime išblėsti 15

L. Dumbliauskaitė. Šiltu žvilgsniu — į chorą „Leliumai" ..... 16—17

A. Kirvaitienė. Negesk, žiburėli ..... 18—19

A. Kargaudienė. Įspūdžiai po parodos ..... 20—21

V. Palubinskienė. Pradžia ..... 21—22

N. Adomaitienė. „Mituva" 23

Kultūra ir blaivybė. 3. G. Maniukaitė. Gyvenimo prasmė ..... 24—26

E. Korkiško. VDR: kultūros politika. kasdieninis darbas (Interviu) ..... 26—27

Sąšauka. Kai pradėjome mąstyti ..... 28—29

Visuotinė kultūros akcija „Veidu į paminklus" .. 30—31

Iš liaudies kūrybos palikimo. „Šoks tėvelis" 32

Mokslinio metodinio kultūros centro bibliotekoje 32

Kronika 33

Viršeliuose: VINCO SVIRSKIO kryžiai. (Iš parodos M.K. Čiurlionio dailės muziejuje) R. Virkučio nuotraukos

Gervės skris į melsvą tolį

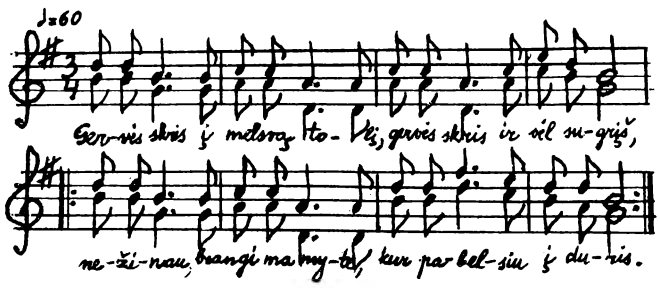

Gervės skris į melsvą tolį,
Gervės skris ir vėl sugrįš;
: Nežinau, brangi mamyte,
Kur pabelsiu į duris. :

Veltui laukus, mergužėle,
Prie vartelių geltonų,
: Nesulauksi manęs jauno —
Aš toli ten už kalnų. :

Motinėlė — jūros dugne,
Tėvelis — šaltuos kapuos,
: Kas paklos man patalėlį,
Kas nuvargusį paguos? :

Kas klos minkštą patalėlį,
Kas nuvargusį paguos,
: Kas gegužės prieblandoje
Linksmas daineles dainuos? :

Šią dainą mėgo dainuoti įvairiose Aukštaitijos vietose. Vasarodama Panevėžio raj. Molainių kaime 1955 metais, ją išmoko ir mūsų šeima. Pateikiu šį variantą.

ŽIVILĖ RAMOŠKAITĖ

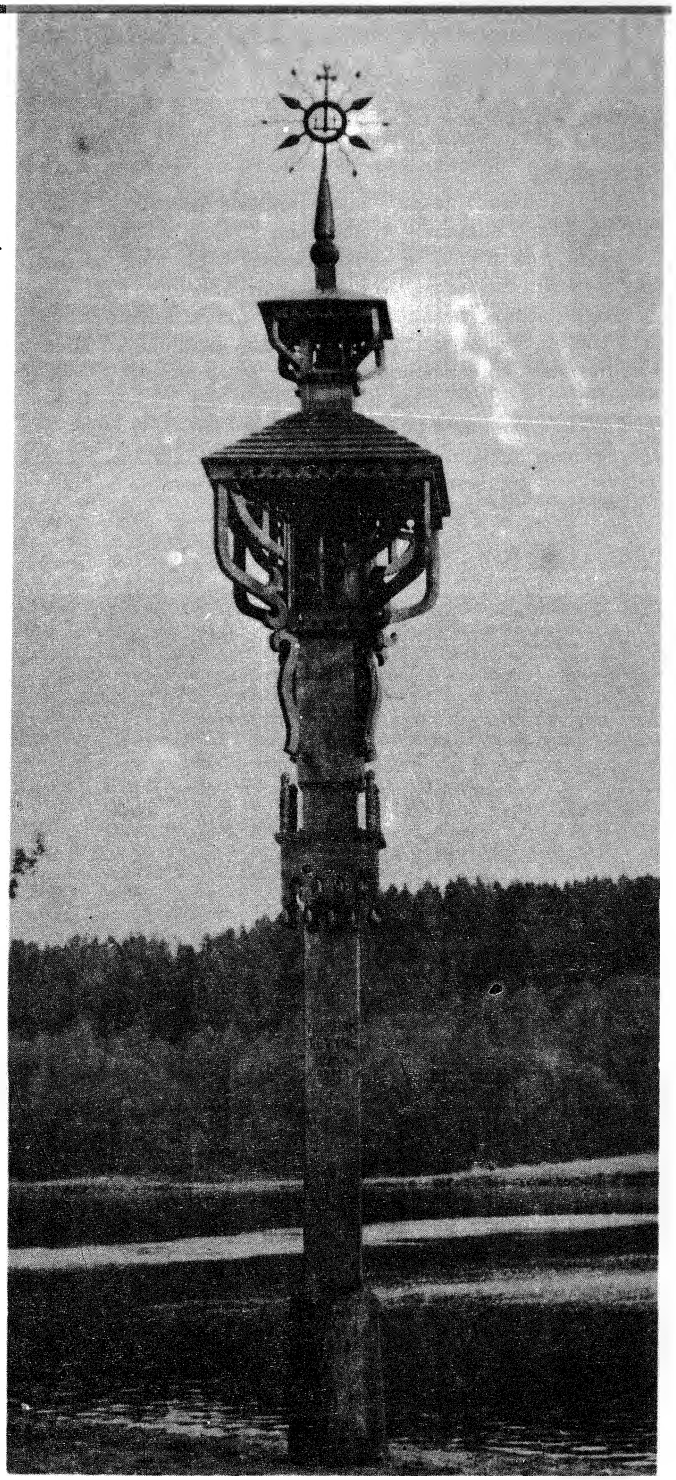

G. Dudaičio koplytstulpis „Atminties take" Birštone. R. Virkučio nuotrauka

Birštonas. Atminties takas

Birštone, anapus Nemuno, kur miške plyti didelė turistinės bazės teritorija, prie vieno iš daugybės kelių kelelių pernai rudenį atsirado vienuolika stogastulpių. Jie užima neilgą miškinga panemune einančio kelio atkarpą. Tankiai suaugę medžiai atskiria pavienius darbus ir grupeles, tarsi sudarydami mikroaplinką.

Tai „Atminties takas", bene pirmasis paminklas Lietuvoje stalinizmo aukoms — tremtiniams. Gyvas paminklas, nes nuo atidarymo dienos jį lanko žmonės — ne vien besikeičiantys turistinės bazės gyventojai ir organizuoti ekskursantai. Tiems, kurių vardai nežinomi, ir tiems, kuriuos mena tik artimieji, tiems, kurių jau nėra kam paminėti. Visiems, nekaltiesiems, apie kuriuos tik dabar leista prabilti... Šitie stogastulpiai — tarsi balsas iš amžino įšalo žemės kapų, ženklinąs kankinių atminimą tais tradiciniais simboliais, kuriuos tematydavome muziejaus ekspozicijose, kurie retkarčiais pasirodydavo antkapiniame paminkle. Čia vėl matome „Pietą", „Rūpintojėlį", galbūt, tiksliausiai išreiškiančius tylų ir orų mūsų tautos skausmą... Beveik kiekvieną stogastulpį lydi tekstas — žinomos mintys ir pačių meistrų sukurtos frazės.

Ansamblis, kaip ir įprasta tokio tipo darbams, sukurtas seminaro metu. To seminaro ir temos sumanytojai — Birštono turistinės bazės vadovybė ir LTSR liaudies meno draugija. Dirbančius meistrus lankė, daug su jais bendravo ir savotiškai įkvėpė rašytojas V. Petkevičius. Konsultavo skulptorius J. Meškelevičius. Architektas — F. Jackevičius. Vieni seminaro dalyviai jau su solidžia tokių darbų patirtimi, nors dar jauni, kiti vos pirmuosius žingsnius monumentalistikoje žengiantys. Todėl ne visiems vienodai pakluso skulptūrinė forma, nevienodai sėkmingai ji sujungta su architektūriniais elementais, tačiau tuos nelygumus išperka nuoširdumas, dvasingumas, kuriuo pažymėti visi darbai.

Ansamblį pradeda R. Venckaus skulptūra, vaizduojanti išsekusį šimtasiūle aprengtą tremtinį — darbas, kuris tęsia dabartinės mūsų monumentalistikos skulptūrinę kryptį. Kiti išeities taškų pasirinko stogastulpio, koplytstulpio formą. An-

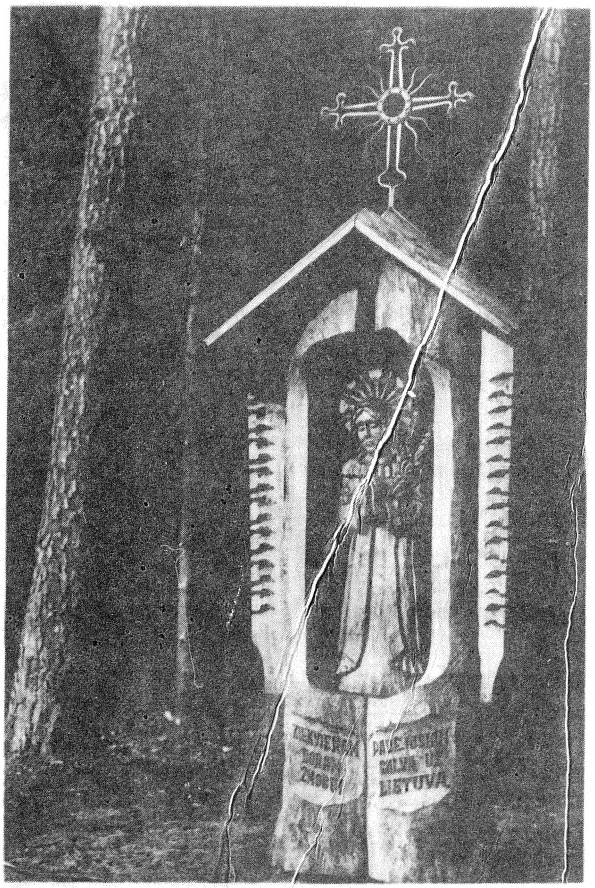

J. Tvardauskas. „Kiekvienam doram žmogui, padėjusiam galvą už Lietuvą."

V. Rakuckas. „Motinų skausmui ir kūdikių kliksmui, sustingusiems Sibiro speige".

V. Žilinskas. „Pažvelk, Nemune..."

R. Venckus. Tremtiniui.

R. Puškorius. „Lietuva, Tėvyne mūsų..."

R. Virkučio nuotraukos

samblis neturi vieningo scenarijaus — jį vienija atsigręžimas į klasikinę liaudies plastiką. Žemaitiškos koplytėlės tradicijas savaip tęsia J. Tvardausko kūrinys „Kiekvienam doram žmogui, padėjusiam galvą už Lietuvą." Karūnuota moters su verbomis figūra, pažymėta tylaus liūdesio ir susimąstymo, natūraliai įsilieja į architektūrinę formą. Kiti stogastulpiai aukštesni, juose stengiamasi išlaikyti senųjų koplytstulpių proporcijas ir siluetą. Ypač tai būdinga G. Dudaičio ir V. Žilinsko, kuris, be kita ko, panaudoja ir polichromiją, darbams. R. Puškoriaus kūrinyje vėlgi jaučiama žemaičių tradicijų įtaka — iš vieno ąžuolo skobta koplytėlė, stogelio konfigūracija, tik išdidinta „Rūpintojėlio" skulptūra kalba apie dabarties tendencijas. V. Rakucko dviejų aukštų stogastulpis su „Rūpintojėlio" ir „Pietos" kompozicijomis savito stiliaus, jautrios bėgančios linijos — visa kompozicija „išauginama" iš dviejų rankų motyvo, demonstruoja autoriaus siekimą naujai traktuoti klasiką. Savitai siejasi su ansamblio mintimi V. Cikanos „Šv. Jurgis" („Visiems — užaugusiems šėtono paunksmėje"),— tarsi kovotojo su blogiu įkūnijimas. Išraiškinga raitelio kompozicija natūraliai įsilieja į architektūrines formas. P. Kaziūno stogastulpyje dominuoja skulptūra, pabrėžiami tautiniai simboliai. Kiti meistrai naudoja reljefines kompozicijas, atskleidžiančias žmogaus amžiną ryšį su žeme (R. Zinkevičius), primenančias istorinius, pasakų, legendų motyvus (A. Seibučio ir V. Misevičiaus darbai). Metalo saulutėmis darbus papuošė A. ir V. Kuzinai.

Grįžimas prie tradicijų labai svarbus keletu požiūrių, bet ypač tuo, kad jis leidžia ir autoriui, ir žiūrovui pajusti nuostabią monumentalizmo ir vidinės ekspresijos, visuotinumo ir individualumo sintezės jėgą. Universalūs simboliai („Pieta", „Rūpintojėlis" ir kt.), mūsų liaudies kūryboje išsiskleidę nesuskaičiuojamose variacijose, dabartinei liaudies dailei turėtų reikšti tą patį, ką senovinio audinio raštas ar medžio ornamentas. Dabartinę monumentalistiką nesėkmės (jų rastume ir šiame ansamblyje) ištinka tada, kai visiškai nutrūksta ryšiai su tradicijomis (pasaulėjauta, meninio vaizdo kūrimo būdu, forma ir kt.). Mechaniškas senųjų siužetų kartojimas bus tuščias, jeigu jo nepraturtins individuali dvasinė patirtis, savita meninė traktuotė — šį ansamblį ir reikia laikyti pirmu rimtu bandymu per daugelio kartų patirtį išreikšti mūsų amžiaus tragediją, skausmą, viltį ir tikėjimą ateitimi.

Atidarant ansamblį, drengė rugsėjo lietus, bet žmonių susirinko. Prie savo darbų kalbėjo meistrai, buvo padėtos pirmosios gėlės, skambėjo dainos. . . Ir keleriopas džiaugsmas: į viešą gyvenimą grįžta užmarštin pasmerkti kankiniai, į liaudies kūrybą grįžta tradicijos. . . Gal todėl šis iš pažiūros kuklus, netikėtai atsiradęs ansamblis užima neabejotinai svarbią vietą nelengvame natūralaus tradicijų atgaivinimo, tąsos ir raidos procese.

ALĖ POČIULPAITĖ

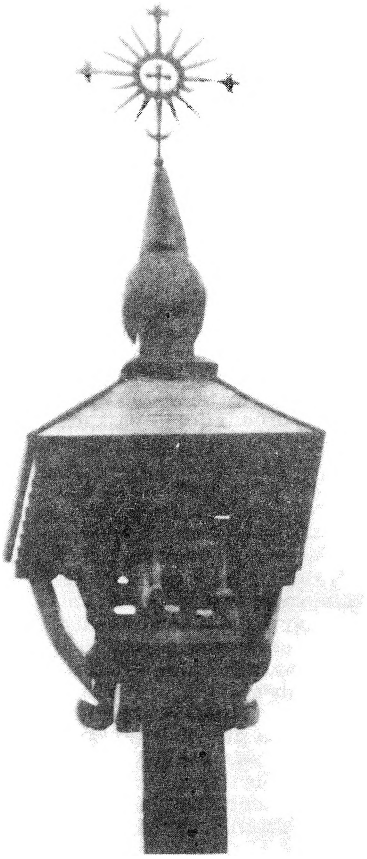

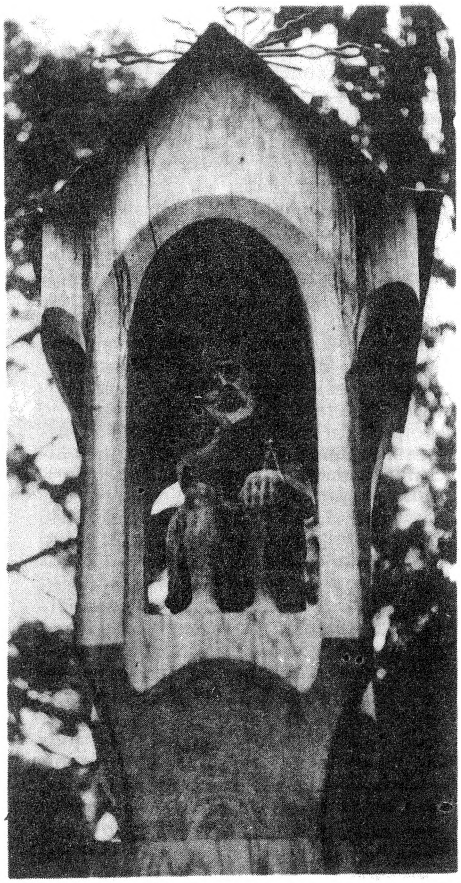

Ar buvo lietuviai kultūringi

ANGELĖ VYŠNIAUSKAITĖ

Ksaveras Bogušas, 1806 m. Varšuvoje, Mokslo mylėtojų draugijoje, padaręs pranešimą apie lietuvių kalbą, o po dvejų metų lenkiškai išleidęs knygelę „Apie lietuvių tautos ir kalbos pradžią"[1], kaip vieną iš svarbiausių lietuvių kalbos vertingumo požymių pabrėžė tai, jog ši kaimiečių vartojama kalba turi gausybę žodžių reikšti abstrakcijoms. Tačiau nei K. Bogušas, nei kiti to meto ir ankstesnių šimtmečių autoriai žodžio „kultūra" lietuvių kalboje neužfiksavo. Tai gal lietuviai buvo nekultūringi? Jei neturėjo kultūrai išreikšti termino, gal ir pačios kultūros nebuvo? Pasiklausykime, kas apie mūsų protėvius sakoma istoriniuose šaltiniuose, kaip juos vertina įvairūs svetimšaliai, svetimkalbiai autoriai.

Kronikininkas Adomas Bremenietis XI šimtmetį lietuvių gentainius prūsus pavadino humaniškiausiais žmonėmis („homines humanissimi")[2]. XVI a. kronikininkas Lukas Davidas gėrisi prūsų lietuvių teisingumu, vaišingumu, solidarumu, pažymėdamas: „Jie niekam iš savųjų neleidžia elgetauti, bet vargan patekusius aprūpina valgiu ir gėrimu".[3] Per ištisus šimtmečius įvairių veikalų autoriai — svetimšaliai keliautojai, bent kiek susipažinę su Lietuvos kaimo žmonėmis, vieningai pažymi jų išmintį, dažnai pokalbyje išreiškiamą priežodžiais ir patarlėmis, jų sąžiningumą, nuoširdumą, svetingumą, paslaugumą. Štai 1831 m. sukilimo prieš carizmą dalyvis Teodoras Triplinas pabrėžia lietuvių žmogiškąjį orumą: „Jie nėra smalsūs ir pirmąkart sutikto žmogaus neklausinėja, kas jis, iš kur kilęs, ar turtingas, ką mėgsta, kur gyvena, ir ne tokie, kad juo iš karto patikėtų. Lietuvis neskuba susibičiuliauti, nelengvai leidžia familiariai kitam tuksėti (t.y. kreiptis „tu" — A. V.), bet, kam iš širdies paspaudžia ranką ir pavadina bičiuliu, tada gali būti tikras, kad prireikus padės."[4] Todėl ir Liudvikas Jucevičius „Lietuvos" pratarmėje 1846 metais kreipėsi į sulenkėjusią to meto lietuvių šviesuomenę: „Nepasididžiuokime užeiti į mūsų dorų artojų dūminę pirkelę. Panorėkime tik nuo širdies, draugiškai įsišnekėti su kaimo žmonėmis, gyvenančiais Neries, Nemuno, Dubysos pakrantėse,— ir jie išsakys, išdainuos mums, ko iš savo motinų yra išmokę, ko iš savo senelių ir tėvų prisiklausę. . ., tai tik pas juos vienus išsilaikė senovinis protėvių buities paprastumas, . . . ištirkime jų nuomones, jų liaudies dainas, apsakymus, atverkime tą sandoros skrynią, ir pamatysime, kaip daug rasime tiesų, kurių neregėjo iki šiolei mokslingųjų tyrėjų akys."[5]

Jeigu, paprasčiausiai suprantant, kultūra yra visa tai, kuo žmogus gyvena, kaip dirba, kaip elgiasi, koks jis, palaikydamas santykius su kitais žmonėmis, kokių paskatų verčiamas ir kaip modeliuoja savo ir savo vaikų dabartį bei ateitį, tai tam, kad suprastume, kokią dvasingumo atrofiją išgyvena šiuo metu mūsų tauta, iš kur tiek mūsų buityje, santykiuose grubumo, irzlumo, nepagarbos kito nuomonei, tiek abuojumo, nesąžiningumo, tingumo ir kitokių negerovių, turėtume atsigręžti pirmiausia į savo tėvų, protėvių papročius, tradicijas ir suprasti, ką esame praradę.

Tradicijos — tai ne vien šventės su joms būdingomis apeigomis. Tradicijos — tai ir žmogaus kasdiena, jo buities sankloda. Iš tikrųjų, XX a. pabaigos žmogui pravartu atsigręžti į liaudies (o lietuvių tautos istoriniame kelyje liaudis, visų pirma,— kaimo žmogus) kasdienio gyvenimo patirtį ir pasižiūrėti, kaip, kokiais būdais ir priemonėmis senajame Lietuvos kaime buvo formuojamas žmogaus dvasinės kultūros turinys — jo darbštumas, sąžiningumas, gerumas, gailestingumas ir kt. Įsižiūrėti, įsiklausyti ir pasinaudoti tuo šiandieniniame mūsų gyvenime.

Istorikė Ingė Lukšaitė, analizuodama lietuvių liaudies dvasinę praeities kultūrą, yra pastebėjusi: „Liaudies dvasinė kultūra natūraliai išplaukė iš liaudies poreikių: ji buvo ir jos mokykla, padėjo jausti darbo ritmą, jos apeigomis visuomenė sankcionavo svarbiausius individo gyvenimo įvykius, išreiškė žmogaus ryšį su kraštovaizdžiu. Viena ryškiausių visų papročių, tautosakos prasmių buvo auklėjamoji. Visos dvasinės kultūros formos turėjo informacijos, sukaupto intelektualinio ir emocinio lygio perdavimo kitoms kartoms krūvį."[6]

Iš tikrųjų, panagrinėjus lietuvių tautosaką, liaudies papročius, apeigas, tikėjimus-prietarus, būrimus, pasidaro aišku, jog visa liaudies pedagoginė veikla buvo nukreipta į tai, kad šeimoje ir visuomenėje kuo labiau išsiskleistų harmoninga žmogaus asmenybė. Liaudies supratimu, tikrai harmoningas žmogus gali būti tik sveikas, neturintis fizinių ar psichinių trūkumų, protingas, darbštus, sąžiningas, geraširdis, mylintis tėvus, artimuosius, gimtuosius namus ir žemę maitintoją, gerai sutariantis su kaimynais ir jų gerbiamas. Svarbiausias žmogaus rūpestis visada buvo pratęsti savo buvimą palikuonyse, o liaudies pedagogikos tikslas — išauklėti vaikus dorais žmonėmis. Kaip liudija liaudies tikėjimai, netgi pradėdamas naują gyvybę, mūsų kaimo žmogus jau galvojo apie būsimojo kūdikio fizines ir dvasines savybes. (Dabar tai svarstoma seksologų darbuose). Tiesa, toje galvosenoje apstu iracionalumo, išplaukiančio iš senosios mitinės pasaulėžiuros. Bet ne tai svarbiausia. Daugelis draudimų bei patarimų, kaip elgtis motinai, abiem tėvams ar apskritai žmogui, kuris ateityje gimdys vaikus, rėmėsi pirmykštės magijos principu: nederamas elgesys, ypač žiaurumas ir bet koks blogas darbas, būtinai atsilieps jam ir jo paties vaikams. Pavyzdžiui, vaikystėje beganant išdraskiusiam užtiktų paukštelių lizdus ar nuskriaudusiam paukštelius žmogui, susilaukus savo vaikų, šie gims ar nebyliai, ar akli, arba suaugę bus vagys, nedori žmonės (LTR 1623/110 Žagarė; LMD I 502/15[32] Panevėžys; LMD I 254/1[244] Tverečius; LTR 604/120 Klaipėda). Nepaisant to, kad žirniai pagal tradiciją dažniausiai būdavo sėjami prie kelio, ir praeiviai galėjo pasiraškyti jų ankščių, nėščioji vengė ne tik kur nors ką svetimą pasisavinti, bet ir žirnį nusiskinti, kad jos kūdikis užaugęs nebūtų graibišius. Kad broliai, seserys gerai sutartų, suaugę nesivaidytų, motina juos visus stengdavosi pirmąkart išmaudyti toje pačioje geldoje. Drauge žiūrėta, kad gelda nebūtų įskilusi, nes tada joje maudytieji pyksis, nebesugyvens gražiuoju (LTR 2088/86 Antalieptė).

Garsus XIX a. pradžios žemaičių botanikas ir pamokslininkas Jurgis Ambraziejus Pabrėža primena tokį liaudies priežodį: „Ko puods iš pirma prisigėręs, tuo ir pasenęs smirdės". Neskaitė mūsų senelės pedagoginių knygų, daugelis jų rašto nepažino. Be sekmadienio pamokslo bažnyčioje, kitokių paskaitų negirdėjo, tačiau sugebėjo išsugdyti aukštos moralės žmogų. Matyt Petro Rimšos skulptūroje pavaizduotą „vargo mokykla" prie motinos kelių savo etiniu turiniu buvo veiksmingesnė už dabartinę visų lygių mokslo sistemą. Toje „vargo mokykloje" itin reikšminga vieta teko gimtajam žodžiui ir tautosakai. Nuo pirmųjų gyvenimo dienų kūdikį lydėjo motinos lopšinė. Vėliau daina, pasakos, patarlės, priežodžiai, mįslių spėjimas žadino beaugančiojo vaizduotę, brandino mintį, turtino kalbą, treniravo protą. Didelis ir namų aplinkos poveikis brėstančiam. Estetiškai patraukli namų aplinka — marga kraitinė motinos skrynia, meniška šaukštdėtė su joje sukabintais džiūti mediniais šaukš-

tais, rankšluostinė ant sienos su raštuotu rankšluosčiu. Visa tai pirkios viduje. O kiek grožio, išėjus į kiemą: pirkios antlangių ornamentai, stogo žirgeliai, šulinio svirtis, palangėje rūtų darželis. Argi ne čia žmogaus estetinių jausmų pradžių pradžia? Pradėjęs dirbti kasdienius darbus, darytis sau įrankius, buities rakandus, kaimo žmogus jau negalėjo dirbti atsainiai, atmestinai: kiekvienas jo dirbinys buvo ir funkcionalus, atitinkantis paskirtį, ir malonus širdžiai. Jei arė, suarė tiesiausias vagas, jei pjovė, grėbė, tai nupjovė ir sugrėbė, šiaudo dirvoje nepalikdamas. Kiekvieną darbą lydėjo senolių patarlė: „Ką darai, daryk gerai!"

Elgesio, santykių kultūrą formavo nuostata, raginusi žmogų vengti visko, kas negražu. Gražu — negražu. Tai dvi priešpriešos, kuriomis buvo grindžiama žmonių moralė. Negražu nepraleisti vyresnio už save, negražu sėdėti, jeigu senas žmogus šalia stovi. Negražu atsisėdus maskatuoti kojomis. Negražu „kišti savo dvylekį" į suaugusiųjų pokalbį, jei tavęs nieko neklausia. O jau itin negražu nepadoriai kalbėti, keiktis. Ši grožio samprata buvo apskritai liaudies etiketo pagrindas. Pavyzdžiui, buvo laikoma neišsiauklėjimu tylomis, nepasisveikinus praeiti pro kelyje sutiktą žmogų. Ir toks nepažįstamų sveikinimasis dar prieš Antrąjį pasaulinį karą Lietuvoje buvo savaime suprantamas, niekam jokių abejonių nekeliantis dalykas. O šiandien?! Nepraeidavo žmogus pakelėje dirbančių valstiečių ar beganančio piemenuko neužkalbinęs, gero nepalinkėjęs. Tradicinio etiketo nesilaikantis būdavo čia pat sugėdinamas klausimu: „Ei, ar nematei kiaulės su zvaneliu!?" Atseit, prilyginamas ilgasnukei, prakiūtinusiai ir net nekriuktelėjusiai... Negražu buvo ir vyresnį už save tujinti. Tokiam visai tiko priminti: „Koks aš tau „tu": aš su tavimi kiaulių neganiau!"

Argi iš tikrųjų artimumą rodo tujinimasis šiandien mūsų šeimose ir apskritai kasdienos santykiuose? Norėtųsi suabejoti, jog tai išaugusios kultūros vaisius. Gal priešingai? Žmogaus vidinę kultūrą liudija sugebėjimas santykiuose (ir su tėvais, artimaisiais, ir su svetimais) išlaikyti pagarbų atstumą. Bet šito reikia mokytis. Metas įsiklausyti į amžiną tiesą, jog gražu siejasi su dora, o negražu — su nedora ar bent primena tai.

Žmogaus ekologinę kultūrą praeities kaime taip pat ugdė gyvenimo kasdiena. Didelės reikšmės čia turėjo religinis auklėjimas, įtaiga, jog Dievas viską mato ir žino kiekvieną tavo mintį,— už gera kada nors (šiame gyvenime ar po mirties) atlygins geru, už bloga — nubaus. Nemaža dalimi jaunosios kartos ekologinis auklėjimas rėmėsi ir panteistiniu gamtos suvokimu: gamtoje visa yra gyva, jaučia skausmą, kaip ir žmogus. Taigi negalima be būtino reikalo žaloti nei medžio, nei gėlės, nei paukščio, nei žvėrelio. Šią pedagoginę nuostatą apibendrino liaudies patarlė: „Nespjauk į vandenį: rasi, pats gersi!" Ar būtume taip apsiteršę, jei bent kiek būtų įsiklausyta į šią liaudies išmintį? Pagaliau netgi kasmetinės lenininės talkos, argi jos būtų virtusios tiktai paprasčiausiu laikinu apšnerkštos aplinkos apvalymu?

Neužtenka tik per „talkas" apsišluoti. Jei žmogaus viduje tvarka, jis nepakenčia netvarkos ir aplink save, savo darbo vietoje. Senasis Lietuvos kaimas šiuo požiūriu vėlgi gali būti pavyzdys. Gero šeimininko namuose nesimėtė bet kur darbo įrankiai, namų ruošos rykai. Viskas turėjo savo pastovią vietą. Ir sąšlavas reikėjo ne bet kur išpilti, o tik tam skirtoje kiemo vietoje — sąšlavyne. Liaudies tikėjimai aiškiai bylojo merginoms: jeigu, pirkią iššlavusi, sąšlavas kampan subrauksi ir šluota užstatysi,— piršlių nelauk. Pagrindinės švaros dienos buvo visų didžiųjų metinių švenčių — Kalėdų, Velykų, Sekminių ir kt.— išvakarėse. Liaudies supratimu, šventė neatskiriamai susijusi su aplinkos ir paties savęs nuskaistinimu. Tik ta šventė yra tikroji, kurios laukiama, kuriai visa siela ruošiamasi. Ar galėtume ta prasme pavadinti šventėmis mūsų kalendoriuose raudonai žymimas įvairiausias „dienas"? Ir iš viso ar per paskutiniuosius dešimtmečius daug turėjome tikrų švenčių, kurios žmogų būtų padariusios geresniu, apvaliusios nuo apnašų jo sielą? O kiek, patikėjus „baubais", subtiliausio turinio tradicinių švenčių prarasta! Ar tai neatsiliepė žmogaus dvasios ekologijai?

Prie ekologinės kultūros formavimo, ypač mergaičių doros ugdymo, praeityje daug prisidėdavo rūpinimasis gėlių darželiu. „Prie kiekvienos trobos turi būtinai būti darželis — tikras mergaičių turtas ir džiaugsmas,— XIX a. pabaigoje rašė Povilas Višinskis „Antropologinėje žemaičių charakteristikoje".— Jei darželio nėra ar jei jis apleistas, vadinasi, mergaitės šituose namuose nėra. Mergaitės didžiuojasi darželiais: kurios jis puikesnis ir gražesnis, tą visi laiko geresne. Labiausiai gerbiama rūta."[7] Pagal tradiciją iš visų aplinkinių tautų tiktai lietuvaitės nuotakos puošėsi rūtų vainiku. Rūtų vainikėlis išliko ir šiandieniniame santuokos registravimo ceremoniale. Tik ar visada nuotaka turi nuosavų rūtų, ar lengva net ir vasarą jų susirasti? Nyksta rūta net ir iš kaimo mergaičių darželių. Etnografas Izidorius Butkevičius, 1978—1982 m. tyrinėjęs naująsias Lietuvos kaimo gyvenvietes, Žemaitijoje rūtų rado 62,1%[8], o Suvalkijoje tiktai 33,9%[9] sodybų. Ar tuo nepasireiškė ankstesnis suvalkiečių atsitraukimas nuo tėvų tradicijų, pirmiesiems Respublikoje (tada tuo didžiavomės!) nugriovus vienkiemius? Šiandien paaiškėjo: nemeilė žemei pavirto grėsme žmogaus egzistencijai. Praeities kaimo kultūra žmogaus santykį su gamta buvo tiek subalansavusi, kad meilė gamtai žmogų darė geresnį, doresnį. Tiems santykiams suirus, žmogus ir gamta tapo priešai.

Vertos dėmesio ir liaudies darbinio auklėjimo tradicijos. Pagrindinė jaunosios kartos auklėtoja yra šeima. Darbas yra šeimos egzistencijos pagrindas. Dėl to žmogaus ugdymas darbu ir darbui lietuvių šeimoje visais laikais buvo savaime suprantamas dalykas. 1674 m. per Lietuvą su diplomatine misija į Maskvą keliavęs ir šią kelionę aprašęs Johanas Arnoldas Brandas teigia: „Lietuviai savo vaikus taip auklėja: nuo septynerių iki dvylikos metų amžiaus laiko prie gyvulių — vaikai turi gyvulius išsiginti ir parsivaryti iš ganyklos, jie mokosi atskirti gyvuliams naudingas ir kenksmingas pievų žoles. Nuo dvylikos iki keturiolikos metų, kai pradeda įgauti jėgų, paaugliai panaudojami akėjimui, apie šešioliktuosius turi arti ir pjauti dalgiu, nes tuokart jų jėgos stipriausios".[10] Šeimoje mergaičių pratinimu prie darbo rūpinosi motina, berniukų — tėvas. Svarbiausia, nuo pat mažens kiekvienam buvo skiriami jo jėgas atitinkantys darbai, nes „žmogus be darbo genda", o „darbymetėje ir akmuo kruta". Palaipsnis supažindinimas su inventoriumi, su darbų technologija, įjungimas į darbo kolektyvą — geriausias žmogaus socializacijos būdas. Ar beverta įtikinėti, kad daugelio šiandieninis niekinantis požiūris į kai kuriuos darbus ar apskritai į darbą yra vadinamojo darbinio auklėjimo (o gal sąlygų išsisukinėti nuo tikro darbo, veltėdžiauti sudarymo) klaidos? Ir ne tik mokyklos, bet ir šeimos klaidos.

Senajame kaime atskiro žmogaus ir šeimos interesai ne visuomet sutapdavo su bendruomenės interesais. Tuo, kaip žmogus sugebėdavo palenkti save bendram reikalui, reiškėsi asmens visuomeniškumas. Kuo visuomeniškesnis buvo žmogus, tuo didesnę jis pelnė kaimynų bei giminių pagarbą. Be bendrų reikalų tvarkymo, kuriems būdavo šaukiamos kaimo sueigos, vadinamos kuopa, krivūle, priimdavusios įpareigojančius nutarimus (pavyzdžiui, taisyti tiltus, kelius, tverti tvoras, samdyti kerdžių ir pan.), galiojo nemaža tarpusavio pagalbos tradicijų: talkos, parama nukentėjusiems nuo gaisro, našlėms ir našlaičiams, ligoniams, elgetoms, suėjimas į bičiulystės santykius per bendrą bičių šeimos — drevės ar avilio — valdymą, suėjimas į bandžius, dovanojus kam gyvulių prieauglio. Pagal istorinius šaltinius, panašūs kaimynystės papročiai buvę Lietuvoje dar iki feodalizmo. Feodalizmo epochoje ir talkų, ir bičiulystės, ir padegėlių bei pavargėlių šelpimo tradicijomis pasinaudota jau pasirėmus esama „papročio teise". Laimei, pagalbos kits kitam tradicijos dar nėra galutinai išblėsusios mūsų buityje ir šiandien.

Pagal nerašytą tradiciją rugiapjūtę anksčiau baigęs žmogus nekviečiamas ėjo patalkinti kaimynui. Buvo populiarios linarūtės, linamynio, mėšlavežio, kūlimo talkos: visi jų laukė, visi joms ruošėsi. Tai buvo savotiškos darbo šventės, bendravimo kultūros mokykla. Atsitiktinis tinginys, neprausta burnis būdavo ar pačių talkininkų, ar šeimininko delikačiai išprašomas iš talkos, o patirta gėda nuskambėdavo plačioje apylinkėje.

Skolinimasis ir paskolinimas net nemažos pinigų sumos be jokio raš-

telio, kaip sakoma, „ant garbės žodžio", buvo paremtas patiklumu, kuris kilo iš sąžiningo duoto žodžio laikymosi. „...(Lietuvos) valstiečio pasitikėjimas kitų garbingumu, atsiradęs dėl jo paties sąžiningumo, yra toks didelis, kad valstiečių sodybos, po vieną išsimėčiusios tarp miškų ir gojelių, visiškai nesaugomos ir namai nerakinami, jei šeimininko net namie nebūtų",[11] — rašė XIX a. viduryje D. Afanasjevas Kauno gubernijos charakteristikoje.

Įsitikinimu, jog duotas žodis yra šventas ir nekeičiamas, o jį sulaužyti — nedora, galima paaiškinti ir buvusį lietuvių šeimos patvarumą. Ir visai nesvarbu, ar tas žodis duotas prieš Dievą, ar prieš žmones — savo kaimynus, gimines. Viešas pažadas įpareigojo, nes jo tesėjimas kilo iš paties žmogaus vidinės kultūros. Dėl to galime suprasti, kokią didelę reikšmę mūsų protėviai skyrė tokioms apeigoms kaip sužadėtuvės. Jungtuvės bažnyčioje jau buvo tik juridinis aktas. Pagal XVI—XIX a. vid. šaltinius[12], sužadėtuvių apeigomis buvo sankcionuojamas sužadėtinių gyvenimas. Taigi bet kokie žmogaus įsipareigojimai bendruomenei pagal mūsų liaudies tradicijas buvo suprantami kaip garbės pareiga, ir tai kaimo dvasinių vertybių sistemoje buvo itin reikšminga asmens kultūrinimo priemonė.

Į kasdienos sampratą įsikomponuoja ir įprastą darbų ritmą pertraukiantys neeiliniai šeimos ir bendruomenės įvykiai — gimtuvės, vestuvės, laidotuvės, iš dalies kiti subuvimai — įkurtuvės, išleistuvės, vakarojimai, jaunimo šokiai (vadinamasis jaunimas). Jei gimtuvės daugiau lietė moteris ir vedusiuosius, tai kiekvienos vestuvės buvo viso kaimo šventė. Tradicija nedraudė net kitų kaimų pašaliečiams ateiti pažiopsoti, pasilinksminti. Negražu buvo tik merginoms, nepakviestoms, vaikinų neatsivestoms, eiti į svetimo kaimo šventes, jaunimo šokius. Be abejonės, dažnai stebimos, pavyzdžiui, vestuvių apeigos, dainos, muzika, šokiai, rateliai ir žaidimai turtino dalyvių asmenybę. Taip buvo perimamos ir pačios liaudies tradicijos bei papročiai. Ypač naudingi buvo jaunimo susibūrimai žiemos vakarais smulkiems kasdienos darbams — verpti, plunksnas plėšyti, vyti pančius, padėti draugei prieš jos vestuves prisiausti juostų ir juostelių dovanoms. Darbas čia buvo derinamas su daina, šokiu, proto mankštinimu mįslėmis. Įvairaus amžiaus dalyvių bendravimo kameriškumas buvo ideali terpė jaunimo dvasiniam turtėjimui.

Labai bendrais bruožais prisiminę kai kurias Lietuvos praeities kaimo kasdienio gyvenimo tradicijas, turėtume padaryti išvadą, kad žmogus tarsi įsiurbdavo dvasingumą iš savo kasdienės aplinkos, darbo, santykių su kitais žmonėmis. Vertybių sampratą kiekvienas jau gimęs rasdavo kaip ilgaamžę išmintį, patirtį, tradicijas. Visa, kas dora, buvo ir gražu, kas apibrėžiama kaip gražu, buvo dora. Taigi žmogaus kultūringumas buvo tolygus jo dorumui, dorumo sąvoką suprantant plačiausia prasme.

Šiandien visuotinai konstatuojama žmogiškumo erozija, „numelioruotas" doros-skaistos supratimas, išbujojęs gobšumo vėžys, nepagarba tėvams, susvetimėjimas, išplitusios šeimų skyrybos ir daugybė kitų negerovių, nors „kultūros" terminas nenueina nuo lūpų: juo kapojamės besistumdydami eilėse, „diskutuodami" troleibusų ir autobusų spūstyje, netgi rengdami grandiozinius šventinius renginius, kurie vis tiek netampa vidiniu žmogaus poreikiu, jo švente. Norint nugalėti dvasios degradaciją būtina sugrįžti prie savo šaknų, savo tautos istorijos, kultūros, gilesnio tradicijų pažinimo ir jų reikšmės asmens dvasinei kultūrai įvertinimo. Nerealu ir dogmatiška būtų šiandien siūlyti liaudies papročius, tradicijas atgaivinti tokios formos ir turinio, kokie jie buvo. Senosios mūsų tautos tradicijos — žemdirbių visuomenės produktas. Dabar kitos gyvenimo sąlygos, kita žmonių pasaulėjauta, patirtis. Tačiau visai realu, galima ir būtina perimti liaudiškąją gėrio-grožio sampratą. Šiuo požiūriu liaudies kasdienos gyvenimo tradicijos gali ir turėtų būti atramos taškas.

Cituota ir naudota literatūra:

[1]O początkach narodu i języka litewskiego rozprawa przez Xawiera Bohusza — Warszawa 1808.
[2]Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. I.— V., 1955.— P. 25.
[3]Lucas David. Preussische Chronik. Hrsg. von E. Hennig. Bd. 1 — Königsberg, 1812.— S. 145 — 146.
[4]Kraštas ir žmonės.— V., 1983.— P. 166.
[5]Jucevičius L. A. Raštai.— V., 1959.— P. 57.
[6]Jurginis J., Lukšaitė I. Lietuvos kultūros istorijos bruožai: Feodalizmo epocha. Iki aštuonioliktojo amžiaus.— V., 1981.— P. 202.
[7]Višinskis P. Raštai.— V., 1964.— P. 165.
[8]Butkevičius I. Naujosios žemaičių sodybos // Šiuolaikinis Žemaitijos kaimas: Iš lietuvių kultūros istorijos, t. 13.— V., 1985.— P. 30.
[9]Butkevičius I. Sodybos naujosiose Suvalkijos kaimo gyvenvietėse// Iš lietuvių kultūros istorijos, t. 11.— V., 1981,— P. 34.
[10]Brand J. A. Reysen durch die Marck Brandenburg, Preussen, Churland, Liefland, Gross-Naugardien, Tweerien und Mosckowien.— Wesel, 1702,— S. 91.
[11] Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. КОВЕНСКАЯ ГУБЕРНИЯ/Составил Д. Ф. Афанасьев, член-сотрудник Императорского Русского Географического общества.— Санкт-Петербург, 1861.— С. 569.
[12]Warhafftige Beschreibung der Sudawen auff Samland sambt ihren Bockheyligen und Ceremonien / Išleido Jeronimas Malecijus. Be datos ir vietos — spėjama,— 1583 m./; Erleutertes Preussen, t. 5.—1742.— S. 198—207; M. Mažvydo laiškai hercogui Albrechtui// Tauta ir žodis, t. 4.— K., 1926.— P. 426; K. Kapeleris. Kaip senieji lietuvininkai gyveno// Lietuvininkai.— V., 1970.— P. 381.

Trumpinimai:

LTR — Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas.
LMD — tame pat rankraštyne esantys Lietuvių Mokslo Draugijos tautosakos rinkiniai. Nurodoma bylos ir aprašo numeriai.

IN MEMORIAM

Su liaudies

Su J. Liaudanskio vardu susijusi akmeninė lietuvių liaudies skulptūra, jos atgimimas ir raida. Jis iki pat gyvenimo pabaigos kūrė planus, stengėsi būti visuomeninio gyvenimo sūkury. Tašydamas antkapius, meistras palaipsniui pradėjo kurti figūrinius reljefus ir apvalias statulas, išpuoselėjo nepakartojamą savo braižą ir stilistiką. Tai labai apibendrintų formų, monumentalūs kūriniai, tartum augte suaugę arba, tiksliau, išaugę iš grubaus lauko granito. Kelmės, Tytuvėnų, Šaukėnų, Kurtuvėnų ir daugelyje kitų kapinių yra dešimtys jo padarytų paminklų, ryškiai išsiskiriančių iš kitų.

Apie 1970 m. J. Liaudanskis pradeda kurti pasaulietine tematika: išdrožia medinių skulptūrėlių, imasi stambių akmens darbų. Kelmėje pastatoma jo fontano skulptūra „Skalbėja", paminklas nužudytai komjaunuolei Jadvygai Šveikauskaitei, tarybiniams tankistams, skulptūra, vaizduojanti grupę muzikantų. Meistras dalyvauja akmentašių seminaruose Pageluvyje ir Molėtuose. Tų seminarų dalyviai — jauni liaudies meistrai — vieningai pripažįsta J. Liaudanskį savo mokytoju. Ne, jie neseka, nekopijuoja senojo meistro vaizdų sistemos, jie mokosi pajausti akmens dvasią, išgirsti jame slypintį gyvenimą. Praradęs klausą (gal nuo ligos, o gal ir nuo nuolatinio akmens kalimo), meistras kiekvieną akmenį ilgai glostydavo, prigludęs prie jo, plaktuku apstuksendavo, tarytum klausydamasis jo kalbos, jo tvinksinčios širdies. Susidarydavo įspūdis, kad meistras pirmiausia tartum susitaria su akmeniu, o tai, ko gero, ir buvo pagrindinis jo „mokyklos" metodas. Ir tikriausiai neatsitiktinai dabar šiauliečių akmentašių

meistru atsisveikinant

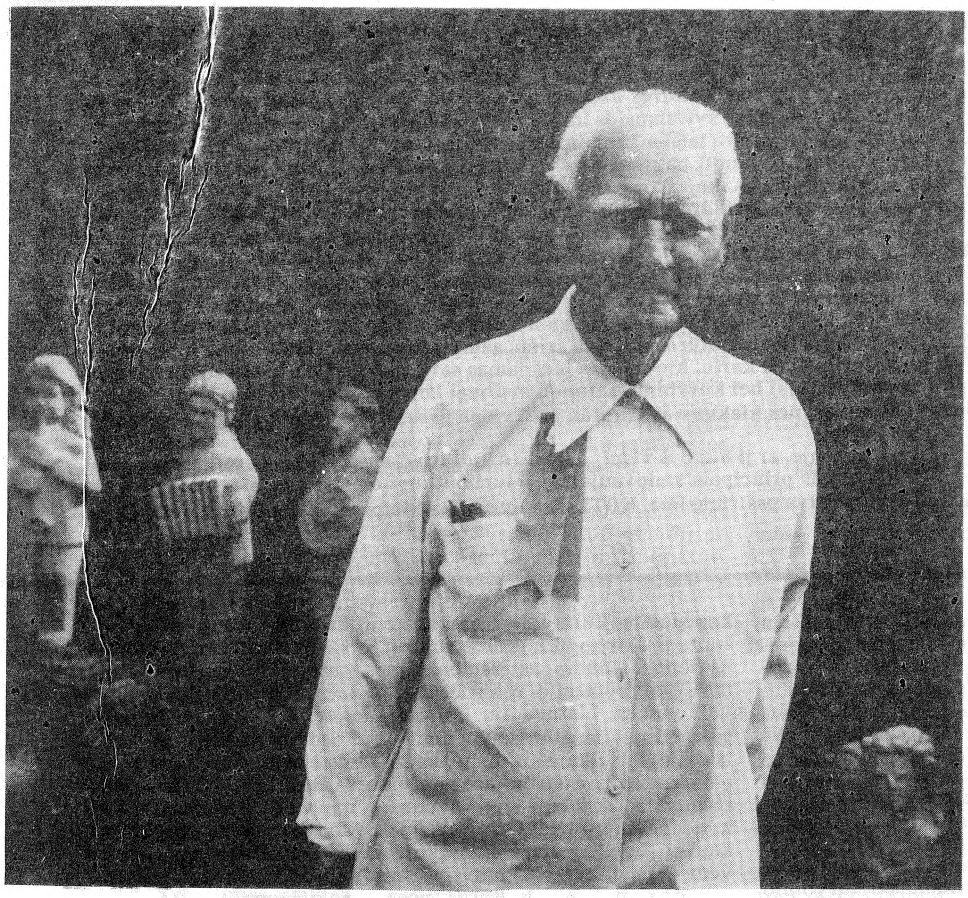

Sulaukęs 85 metų amžiaus, 1989 metų sausio 24 dieną Kelmėje mirė vienas iš seniausių Lietuvos liaudies meistrų, Kelmės garbės pilietis, LTSR liaudies meno draugijos Šiaulių skyriaus narys JUOZAS LIAUDANSKIS.

R. Virkučio nuotraukos

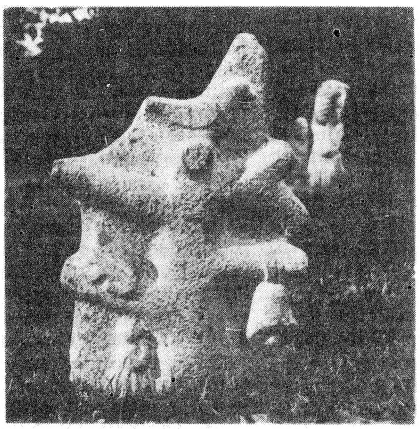

būrelis, turįs visą tuziną narių, jaunų, stiprių vyrų, Lietuvoje yra pajėgiausias.

J. Liaudanskio kūryba atspindi šiuolaikinę liaudies meno situaciją su visais jos praktiniais ir teoriniais prieštaravimais, netgi konfliktais. Ilgą laiką memorialiniai akmens paminklai nepatraukė tyrinėtojų dėmesio, galbūt todėl, kad ir tokių meistrų buvo maža, ir pačių paminklų, palyginti su mediniais, labai nedaug. Nors J. Liaudanskis akmens paminklus kalė nuo jaunystės, tačiau pastebėtas ir pripažintas kaip menininkas jis buvo tik septintojo dešimtmečio viduryje (1966 m. jis pirmą kartą dalyvavo parodoje) ir tik 1978 m. priimtas į Liaudies meno draugiją. Šiame pripažinimo procese svarbų vaidmenį suvaidino to meto jaunieji profesionalūs skulptoriai, ypač kraštietis Steponas Šarapovas, tada dar studentas, kurį senasis meistras visą laiką vadino „mano Steponėlis". J. Liaudanskio gyvenimas ir kūryba dar kartą mums primena, kad atskirais laikotarpiais toli gražu ne viską žinojome apie liaudies meną, o ir dabar galbūt liaudies meno pažinimas ir supratimas tebėra ribotas, kaustomas išankstinių schemų ir stereotipų.

J. Liaudanskį į paskutinę poilsio vietą palydėjo gausus kelmiškių būrys. Karstas buvo nešamas iš nuošalios Maironio gatvelės per miesto centrą, praeita pro pirmąjį jo pasaulietinį paminklą — akmeninę „Skalbėją", po to iškilmingų gedulo apeigų dalyviai patraukė į bažnyčią. Daug jaudinančių atsisveikinimo kalbų buvo pasakyta prie kapo. Simboliška, kad senojo patriarcho kapas iškilo akmeninių Pietų ir Rūpintojėlių, kuriuos jis per kelis dešimtmečius iškalė savųjų kelmiškių atminčiai, kaimynystėje. Laidotuvės ir visuotinis Meistro pagerbimas liudija apie stiprėjančią dvasinę Lietuvos gyventojų konsolidaciją.

VYTENIS RIMKUS

Tautinė kultūra — samprata

Kultūros darbuotojų tobulinimosi institute šių metų pradžioje buvo pradėti rengti dalykiniai susitikimai pokalbiai apie tautinę kultūrą. Pirmajame, kuris įvyko vasario 21 d., dalyvavo filosofai K. Stoškus, Ž. Jackūnas, etnografės A. Vyšniauskaitė ir R. Merkienė, pedagogė M. Lukšienė, kunigas A. Dauknys, mitologas N. Vėlius, muzikologas R. Apanavičius, gausus būrys klausytojų. Tai buvo dar vienas žingsnis į tautinės kultūros koncepciją ir į būsimą kultūros darbuotojų suvažiavimą. Tačiau ne pirmas. Susivokimas, kad gyvename kultūros griuvėsiuose, jau seniai skamba mūsų šviesiausios inteligentijos lūpose. Kultūros darbininkai šį savo nerimą išreiškė dar 1988 metų rugsėjį, Nidos seminare priėmę atvirą laišką-kreipimąsi į visus kultūros darbuotojus. Po šio seminaro susibūrusi iniciatyvinė kultūros darbuotojų grupė pradėjo rengti pagrindinius dabartinės kultūros įstaigų veiklos principus. 1988 m. gruodžio 29 d. rajonų ir miestų kultūros skyrių vedėjams, kultūros namų direktoriams išsiųsta MMKC bei KDTI katedrų nuostata dėl šiuolaikinės kultūros įstaigų veiklos, pasiūlytos pagrindinės kultūros namų darbo kryptys, svarstymui pateiktas kultūros namų statuto projektas. Šie dokumentai rado gyvą atgarsį tarp Respublikos kultūrininkų, o Plungės, Lazdijų, Zarasų, Kauno ir kitų rajonų, taip pat Šiaulių miesto klubininkai aptarė juos drauge su savo darbo vertintojais — pedagogais, ūkių vadovais, partinių organizacijų sekretoriais. Atidžiai šiuos projektus išanalizavo bei aptarė ir Respublikos profsąjungų klubų aktyvas. Dalykiškos pastabos padėjo juos tikslinti. Manome, kad klubinių įstaigų pertvarkos sistema, kultūros funkcionavimo ir raidos koncepcija turėtų būti kuriama palaikant nuolatinį kantaktą su kultūros darbininkais, ne vien Kultūros ministerijos bei mokslininkų ekonomistų kabinetuose. Nei ekonominės koncepcijos, nei tam tikrų kultūros dalių ar sričių sampratos nesuformuluosime neturėdami visos tautinės kultūros sampratos. O pastarąją kurti turime visi kartu, kiekvienas įnešdamas savo dalelę. 1989 m. kovo 6 d. Kaune, Profsąjungų kultūros rūmuose, susirinkę kultūros darbuotojai bei kūrybinių sąjungų atstovai išrinko grupę žmonių Kauno kultūros ugdymo principams nustatyti. Tai perspektyvus kelias, nes kiekvienas miestas, kiekviena parapija turi savitų kultūros bruožų, kurių nevalia pamiršti.

O kokia kultūros koncepcija iki šiol egzistavo Lietuvoje, ar ji buvo iš viso? „Liaudies kultūros" skaitytojus norėtume supažindinti, kaip plėtojosi mintis, kas yra tautinė kultūra, kokiais principais vadovaujantis ji turi būti ugdoma. Šiame mąstymo procese gali ir privalo dalyvauti visi. Juk eisime tuo keliu, kurį patys pasirinksime. KDTI surengto pokalbio pasisakymai pateikiami pagal įrašą šiek tiek juos sutrumpinus.

K. STOŠKUS: Kultūros koncepciją turėtų kurti mokslo centras, tačiau šiandien tokio nėra, o jeigu koncepciją suprasime kaip pagrindinių principų sumą, kuriais būtina vadovautis, tai visiems bus naudingas ir šis mūsų pokalbis. Pirmiausia turėtume išanalizuoti kultūrinę politiką, pasižiūrėti, kokias kultūros koncepcijas turėjome iki šiol. Aš išskirčiau kelis bandymus ieškoti bendrų kultūros politikos principų.

Visai netolimoje praeityje, deja, mes neskyrėme politikos nuo kultūros. Ar turėjome šiame laikotarpyje koncepciją? Lyg ir turėjome, lyg ir ne. Tam tikra kultūrinė orientacija buvo, tačiau ji buvo politinės kultūros dalis. Toji struktūra vaizdavo, kad kiekvienas tarybinis žmogus yra standartiškas, kiekvienas kraštas yra regionas, kuriam numatyti tarybinio žmogaus bruožai, tikėjimas šviesiu gyvenimu, paklusnumas, pavaldumas reikalavimams iš centro. Kultūra buvo formuojama pagal reikalavimus, kad visas socialinis gyvenimas internacionalizuotųsi, t. y., kad išnyktų tautiniai skirtumai, kad jis įgautų kosmopolitinį pobūdį, taptų standartu, tinkančiu bet kuriam kraštui, bet kuriems žmonėms. N. Chruščiovo laikais šis modelis buvo iš dalies demokratizuotas, jo formavimo principai apibrėžti kaip visapusiško žmogaus ugdymas (fizinis, dvasinis, protinis, emocinis). Žodžiais ši programa buvo humanistinė, bet iš esmės — utopiška, ta prasme, kad, kaip ir pirmasis modelis, vedė į žmogaus universalumą ir unifikaciją. Tai yra neįgyvendinama. Kiekvienam universalumui formuoti būtinos sąlygos, o apie tas sąlygas buvo mažiausiai tuo metu diskutuojama. Man regis, kad tuo pačiu metu egzistavo ir trečia nuostata, gimusi iš inteligentų intuicijos, kad kultūra turėtų būti surinkta iš tų regionų, kuriuose ji yra geriausiai išplėtota, ir įdiegta Lietuvoje. Tačiau tai nebuvo strategija, greičiau — chaotiški siūlymai: ko neturime ir ką reikėtų įsigyti.

Taigi turime tris ne visai subrandintas, tačiau egzistuojančias kultūros diegimo schemas arba kultūros kūrimo principus, galime tai vadinti ir koncepcijomis. Norint formuoti šiuolaikinę kultūros koncepciją, būtina išsiaiškinti, kas buvo praeityje. Mes turime prieškarinę tradiciją, kurią taip pat būtina žinoti. Taigi į šį sąrašą dar norėčiau įrašyti S. Šalkauskio koncepciją, kuris teigė, kad lietuvių kultūra turėtų būti sintezuota iš skirtingų kultūros formų: vakarietiškos ir rytietiškos. Rytietiškai būdingas iracionalumas, intuityvumas, jutimiškumas, pasyvumas, o vakarietiškai — racionalumas, aktyvumas, valingumas. Lietuva šių kultūrų sankryžoje, tiek kilme, tiek geografine padėtimi, su šiomis kultūromis susijusi ir savo istorija. S. Šalkauskis manė, kad galima šias kultūras sąmoningai sintezuoti, atsiribojant nuo vienašališkumo, įveikiant kraštutinumus. Kultūros sintezavimas — dar viena koncepcija. Šiai koncepcijai griežtai pasipriešino A. Maceina. Labiausiai S. Šalkauskį buvo galima kritikuoti dėl to, kad jo koncepcija vedė į vienos iš seniausių, mitologijos, kalbos, folkloro, papročių prasme, kultūros nesavarankiškumą. A. Maceina, radikaliai šią koncepciją peržiūrėjęs, tvirtino, kad jokios pašalinės kultūros negali daryti ir nedaro įtakos savarankiškai kultūrai. Yra daug pavyzdžių, kai viena šalia kitos egzistuoja kelios kultūros (Vilniuje — pravoslaviška ir katalikiška kultūra), ir visada tarp jų nesunkiai nustatoma demarkacinė linija. A. Maceina manė, kad lietuvių kultūrai poveikį daryti gali tik tokios kultūros, kurių bruožų yra mūsų tautinės kultūros prigimtyje. Lietuvių kultūroje yra ir matriarchalinės, ir nomadinės (patriarchalinės) kultūros bruožų, todėl mums iš dalies artimos slavų bei germanų kultūros. Iš esmės kitos kultūros poveikis tik atgaivina prigimtinius bruožus. Taigi turime net penkias struktūrines schemas. Ar tinka kuri nors mums? Pasvarstykime.

G. KVIESKIENĖ: Man norėtųsi mūsų koncepcijoje pagrįsti tą tautos sąvastį, kuri leidžia šiuolaikinę kultūrą ugdyti neprarandant jos ryšio su ištakomis. Pavyzdys — japonų tauta, kuri sugebėjo suderinti XX a. pasiekimus su kultūros ištakomis. Manau, kad mūsų tauta turi visas prielaidas ne prastesnei kultūrinei situacijai sukurti: mums talkina ir paveldėti lietuvių tautos charakterio bruožai, ir gana stipri etninė kultūra. Jau šiandien matome, kaip atgimstančioje Lietuvoje daugeliui reiškinių pripažįstama jų svarba ir reikšmė.

Ž. JACKŪNAS: Ne paslaptis, kad šiandien didžiosios da-

ir problemos

lies Vakarų filosofų požiūris į tautinės kultūros idėjas yra skeptiškas, jie mano, kad kuo toliau, tuo labiau tautinė kultūra tampa fikcija, tam tikru fantomu, ir ateityje turės būti išmesta į istorinių vertybių muziejų. Aš nemanau, kad tai fikcija, ir netikiu, kad artimoje ateityje ši idėja išnyks. Aš manau, kad tautiškumas žmogui, tautai yra toks pat natūralus, kaip ir gyvenimo būdas. Tautiškumo idėja yra palaikoma aplinkos, net pačios gamtos, kurioje tas etnosas gyvena. Tautos gyvena savo sąlygomis, užsiima savo ūkine veikla, ir tai yra geriausias būdas, kuriuo viena ar kita tauta gali gyventi.

Kitas klausimas daugiau metodologinio pobūdžio — kaip tą tautiškumą nustatyti, kas apibūdina lietuvių kultūrą kaip tautinę, lietuvišką. Koks tautos kultūros ryšys su bendražmogiškomis vertybėmis. Mano supratimu, kiekvienos tautos kultūra ir turiniu, ir forma didele dalimi yra tautiška. Bendražmogiško kultūros turinio atžvilgiu lietuviškumas yra jo reiškimosi forma. Viskas, kas vieno atžvilgiu yra turinys, kito atžvilgiu — forma. Tautiškumo tradicijos — optimaliausios tautų gyvenimo formos. Jos padeda tautai išgyventi.

A. VYŠNIAUSKAITĖ: Aš norėčiau pasamprotauti, kas būdinga tautinei kultūrai, kuri yra kuriama kaip žemdirbio kultūra. Juk mūsų kultūra buvo kuriama žemdirbių aplinkoje.

Vienas iš istorinių lietuvių etninės kultūros bruožų — orumas, geranoriškumas, svetimųjų gerbimas.

Kitas etninės kultūros bruožas — tolerancija, kurios ji neprarado nė viename lietuvių tautos formavimosi periode.

Įsidėmėtinas bruožas — pagarba gamtai, nes ji gyva, jai skauda, kai ką nors negera daro (ekologinė kultūra, pagarba žmogaus darbui, tvarkinga aplinka).

Lietuviui būdingas sėslumas, darbštumas, meilė savo kalbai, religijai. Lietuviai vengė mišrių santuokų, nes tai grėsė asimiliacija. Kalba, papročiai, religija — aukščiausias lietuvio dorovės pamatas. Dora ir grožis — jam sinonimai. Lietuvis tvirtai tesi duotą žodį. Prisiminkime Gedimino laiškus: „Pirmiau geležis pasikeis į vašką, o vanduo pavirs plienu, nei atšauksime savo žodį". Kas žadėta — atitesėta. Duotas žodis — šventas. Svetimas daiktas — neliečiamas.

M. LUKŠIENĖ: Tautiškumas — mūsų egzistencijos pagrindas. Migruojančių žmonių etninis laukas keičiasi, dvasinis gyvenimas lėkštėja.

Dabartiniu metu mes jau rengiame tautinės mokyklos koncepcijos praktinio įgyvendinimo variantą. Kaip turėtų mąstyti kultūros darbininkai? Teorinės koncepcijos gali būti įvairios, tačiau nepamirškime praktinio įgyvendinimo. Urbanizacijos procesai vyksta nenutrūkstamai, ir kaimo kultūros zona neišvengiamai siaurėja. Ką darysime su kultūros ugdymu, jos įtvirtinimu? Šiandien tai pagrindinė problema. Mes turėtume atsižvelgti į realias sąlygas. Kur mums eiti ir kaip eiti? Jeigu bandysime projektuoti Rytų ir Vakarų sintezę, tai vėl bus bandymas kultūros reiškiniams iš viršaus „nuleisti" idealų modelį. Kad mes esame tarp Rytų ir Vakarų — suprantama, bet manyti, kad matriarchalinė kultūra — slavų, o nomadinė — germanų? Man atrodo, kad M. Gimbutienės teorija teigia priešingai: matriarchališkumas atėjo drauge su indoeuropiečiais, sandūroje su Rytais — tvirtesnis vyriškasis pradas. Tačiau, man atrodo, šiandien tai nėra esminė problema. Šiandien mes turėtume analizuoti urbanizacijos padarinius ir aiškintis, kaip tautiškumo pagrindus gali išsaugoti miestas, kaip tą tautiškumą jam ugdyti. Aktualu tai ir kaimui. Turime pripažinti, kad labai mažai šiuos reiškinius tyrinėjome. Būtina analizuoti dabartinės kultūros tendencijas ir ieškoti būdų, kaip toliau plėtoti miesto kultūrą, kaip atgaivinti kaimą. Šias problemas būtina turėti galvoje kuriant kultūros koncepciją. Orientuodamiesi vien tik į kaimo kultūrą, galime miestiečius paskatinti remtis kosmopolitiniais masinės kultūros reiškiniais.

Man labai imponuoja estų materialinės ir dvasinės kultūros projektas. Estai pabrėžia, kad kultūros ugdymas turi būti pagrįstas gilia kiekvieno valsčiaus kultūrinių poreikių analize. Kultūros darbas projektuojamas, remiantis konkrečios teritorijos kultūriniais klodais. Gyvenimo būdo, papročių, tradicijų, dorovės, politikos, šeimos, kt. dvasinio gyvenimo sričių ugdymas planuojamas ir vykdomas, atsižvelgiant į konkrečius poreikius. Kiekvienas valsčius gaus labai kvalifikuotą pagalbą projektui sudaryti. Mane žavi estų realumas, jie mažiau už mus diskutuoja, bet daugiau padaro.

Manau, kad kiekviename Lietuvos regione turi būti savi kultūros židiniai, tai ne vien kultūros namai, bet ir mokykla, teatras, dailės, muzikos mokykla ir kt. Visa tai bendros kultūros politikos reikalas. Manau, kad kai kurie kultūros židiniai turėtų būti ypač ugdomi. Pavyzdžiui, Anykščiai, Varniai, Rietavas ir kt., tie, kurie jau turi tam tikrą dvasinį potencialą. Kultūros namų darbas turi būti labai originalus ir organizuojamas pagal realias galimybes ir savo kišenę.

A. VYŠNIAUSKAITĖ: Estų — valsčiai, mūsų — parapijos. Mūsų parapijos praeityje taip pat turėjo labai gilias tradicijas. Mūsų kultūroje taip pat kai kada jaučiamas parapijinis atsiribojimas, bet vis dėlto Lietuvai labiau tiktų etnografinės sritys.

M. LUKŠIENĖ: Tos sritys labai didelės.

A. VYŠNIAUSKAITĖ: Bet jos labiausiai atspindi savitus mūsų kultūros bruožus.

Kun. A. DAUKNYS: Kultūra kyla iš žmogaus kaip jo kūrybinės veiklos rezultatas ir grįžtamai veikia patį žmogų. Taigi kuria patį žmogų, tačiau toli gražu ne kiekviena kultūra jį formuoja.

Tautinė kultūra — tai — tautos dvasinis gyvenimas. Mūsų kultūra yra krikščioniškoji kultūra. Krikščioniškųjų vertybių paveldėtoja. Šiandien kalbama apie dvasios, tautos ir tautinės kultūros atgimimą. Drauge su filosofu R. Ozolu noriu pasakyti: atgimsime, kai grįšime prie krikščioniškosios mąstysenos. Ji vientisai humanistinė. Rimtai motyvuota, pagrįsta. Tikiu, kad Dievas nori kažką pasakyti kiekvienu žmogumi, kiekviena tauta. Bažnyčia, ieškodama atsakymų į klausimą, kas yra lietuviškoji, baltiškoji kultūra, įsiklauso į mokslininkų tyrinėjimus ir išvadas. Kultūros paskirtis — kurti žmogų. Bažnyčia atmeta tuos principus, kultūros apraiškas, kurios neatlieka šios misijos, ir siūlo įvertinti evangelinių vertybių sąrangą, turinčią didžiulę įtaką žmogaus gydymui, vienijimui, taip pat kultūrai, ir įvairius psichologinio, moralinio ir religinio poveikio būdus. Bene svarbiausi yra savianalizė, savikūra, moralinė veiksmų kvalifikacija (sąžinės sąskaita), apsivalymas (išpažintis). Nuodėmė yra nuodėmė, blogis yra blogis, ir jis ištikimas savo pašaukimui. Ilgainiui susikaupęs blogis pakerta kultūrines jėgas, pažeidžia pačią kultūrą. Todėl kultūra turi kartkartėmis apsivalyti ir atsinaujinti. Atsinaujinus žmonėms!

R. MERKIENĖ: Prasidėjus tautiniam atgimimui Lietuvoje XIX a. pabaigoje, pirmiausia iškilo tautinės saviraiškos klausimas. Šiandien pastebime tą patį procesą. Iškyla dvi sąvokos: tautos kultūra ir tautinė kultūra. Aš kultūrą suvokiu kaip tikrovę ir žmonių sąmoningai sukurtus ar joje pertvarkytus dalykus. Kiekvienas žmogus tikrovę suvokia savaip. Suvokimas priklauso nuo bendrijos, kuri asmenybę supa. Tikrovei suvokti būtinos sąlygos: kalba, teritorija, ilgalaikiai bendrijos ryšiai. Tik tada bendrija suvokia save kaip visumą. Profesinė kultūra re-

miasi tarptautinė kultūra. Raštijos, architektūros paminklai tapo mūsų kultūros savastimi. Taigi visų šių reiškinių sintezė sudaro tautos kultūrą. Tautiškumą išreiškia papročiai, pastatai, drabužiai, elgesio normos ir visa kita, ką nesunkiai atpažįstame iš šalies.

Labai mažai turime surinkę žinių apie savo dvasinės kultūros ištakas. Tačiau ir iš to, ką turime, matyti, kad senieji papročiai remiasi dar senesniais gentiniais papročiais. Kurkime dabartinę kultūrą, pažindami senąją.

N. VĖLIUS: Tautinės kultūros koncepcija dar neparengta. Nei praeities, nei šių dienų filosofai neturi tokios koncepcijos, kuri mums tiktų. Dar neseniai Lietuvoje šie klausimai iš viso buvo netyrinėjami, nėra net empirinių duomenų. Todėl pirmiausia reikėtų atsakyti į klausimą, kas tai yra kultūra, kokios jos sudedamosios dalys.

Lietuvių kultūros pamatą sudaro etninė kultūra, ant šio pamato buvo statomas visas profesionaliosios kultūros rūmas. Saviveikloje integruojami ir etninės, ir profesionaliosios kultūros elementai. Kuriant tautinės kultūros koncepciją, pirmiausia derėtų pagalvoti apie šių dalių santykį.

Etninė kultūra formavosi tuo laikotarpiu, kai žmogaus pasaulėžiūra buvo mitologiška, tačiau joje yra sukauptas ilgametis mūsų protėvių patyrimas, įgytas stebint aplinkinį pasaulį, žmogų ir jo prigimtį. Tas patyrimas išreiškiamas labiausiai mūsų protėvių pasaulėjautą atitinkančia forma, kuri kūrėsi per ištisus šimtmečius, atmetant atsitiktinius elementus ir paliekant svarbiausius. Todėl visa etninė kultūra tokia artima mūsų, lietuvių, vidiniam pasauliui, tokia tautiška, nors joje atsispindi ir visos žmonijos sukaupta patirtis. Kuo bet koks etninės kultūros reiškinys senesnis, tuo jis bendražmogiškesnis, būdingesnis ir kitoms kultūroms. Etninę kultūrą veikė ir gamta, kurioje mūsų protėviai gyveno. Todėl, pavyzdžiui, kiekvienas baltų kultūros arealas susiformavo skirtingame gamtiniame areale, skirtingame net pagal vidinę žemės struktūrą.

Kuriant tautinės kultūros modelį ir jį įgyvendinant, daugiau dėmesio reikėtų skirti etninei kultūrai, sustiprinti jos prestižą — imti ją visapusiškai tirti, fiksuoti dar išlikusias gyvas jos formas, grąžinti jas į kasdieninį mūsų gyvenimą, propaguoti šeimoje, mokykloje, visame viešajame gyvenime. Būtina dalį etninės kultūros integruoti į saviveiklą; saviveikla turi visą laiką maitintis etninės kultūros syvais. Derėtų geriau išsiaiškinti etninės kultūros poveikį profesionaliajai kultūrai, jos tautiškumui ir daugiau dėmesio skirti tiems kūriniams, kurie, būdami aukšto meninio lygio, padeda išreikšti tautos savimonę, padeda tautai išlikti.

Iki šiol etninė kultūra buvo laikoma žemesne kultūra, ji buvo ujama iš mokyklų, radijo ir televizijos — iš viso viešojo gyvenimo. Taip buvo daroma, nesuvokiant joje sukaupto didžiulio gyvenimiškojo, etinio ir estetinio patyrimo, arba, ko gero, sąmoningai siekiant, kad tuo patyrimu nepasinaudotų tauta ir ją lengviau būtų galima asimiliuoti.

Man atrodo, kad tauta ir jos kultūra praranda savo tautiškumą tada, kai pradeda išsigimti, kai sutrikdoma natūrali jų raida. Jei lietuvių tautos ir jos kultūros raida būtų buvusi natūrali, šiandien nereikėtų galvoti apie tautinės kultūros koncepcijos kūrimą, mūsų kultūra ir toliau būtų buvusi tautiška, bujotų pagal natūralius savo raidos dėsnius. Tačiau mūsų tauta ir jos kultūra patyrė daug prievartos, dirbtinų „pertvarkymų", buvo sutrikdytas natūralus jų raidos procesas, todėl dabar dirbtinai šį procesą vėl reikia nukreipti į natūralias vėžes.

G. KVIESKIENĖ: Iš pokalbio kontūrų matyti, kad mes kalbame ir ateityje matyt kalbėsime apie tautinę kultūrą, kurios šerdimi turi vėl tapti mūsų etninė kultūra. Reikės dar pasvarstyti jos struktūrinį pasidalijimą, regioninę raidą, sukonkretinti ir drauge su praktikais pasvarstyti, kaip tai atrodytų, pavyzdžiui, Varniuose, Plungėje ar Anykščiuose. Bet apie tai — kitame pokalbyje.

Parengė **GIEDRĖ KVIESKIENĖ**

Apie kaimo kultūrą

Pokalbiui apie kultūrą kaime į rajoninius kultūros namus 1988 m. pabaigoje buvo susirinkę Alytaus rajono ūkių vadovai, partiniai ir tarybų darbuotojai, aktyviausi kultūros darbininkai.

Pradėjusi diskusiją rajono Vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoja L. Laukienė akcentavo būtinybę daugiau dėmesio skirti žemdirbių laisvalaikiui, jo dvasinėms reikmėms, nes nuo čia, teigė ji, prasideda kelias į nacionalinės kultūros atgaivinimą.

Kultūros skyriaus vedėjas A. Juzumas supažindino susirinkusius su rajono kultūros situacija, vardijo atradimus ir praradimus priminė, kad iki 2000 metų numatyta pastatyti arba rekonstruoti 15 kultūros namų, ir tada visi ūkiai turės patenkinamas sąlygas laisvalaikio reikmėms tenkinti. Ten, kur statybos nepradėtos, kalbėjo jis, svarbu pasirinkti kiekvienai vietovei optimalų žiūrovų salės dydį, įrengti pakankamai patalpų kolektyvų veiklai, sudaryti sąlygas mokytis meninių verslų, kurti liaudies meną. A. Juzumo nuomone, dzūkiško kaimo kultūros namuose turėtų atsirasti patalpa audimo staklėms pastatyti, medžio drožėjams ar pynėjams įsikurti, nes palankios sąlygos yra viena svarbiausių prielaidų masiškiau sugrįžti prie baigiančių išnykti tradicinių dzūkiškų laisvalaikio užsiėmimų, įdomių ir prasmingų kelių kartų bendrų vakarojimų.

Kokie turėtų būti kaimo kultūros namai, mintimis dalijosi Nemunaičio kolūkio pirmininko pavaduotojas, partinės organizacijos sekretorius P. Jazukevičius. Jis mano, kad tokių didelių kultūros namų, kokie 1985 metais pastatyti Nemunaityje, ūkiui nereikia. Ūkis labai plačiai išsidėstęs, ir 8-9 kilometrų į nedidelėje gyvenvietėje pastatytus rūmus po sunkios darbo dienos žmonės eiti nenori, o suvežioti juos ūkiui keblu, juolab taupant benziną. Racionaliau būtų kiekvienoje didesnėje ūkio gyvenvietėje steigti kultūros pirkias ar *klubus*. Tokiose pirkiose vyrautų šeimyninė atmosfera, kiekvienas lankytojas būtų pastebimas ir laukiamas.

Priešingos nuomonės buvo Obelijos kolūkio pirmininkė O. Sapežinskienė, teigusi, kad ūkyje kultūros klausimai spręstini administracijos, partinės, profsąjungų, komjaunimo organizacijų sutelktomis jėgomis, ir skaidyti jas po nedideles pirkias — netikslinga. Ūkiui pakanka vienerių, bet gerai įrengtų kultūros namų, o žmones suvežioti į juos tikrai nesunku. Pirmininkė apgailestavo, kad pokalbyje nedalyvauja architektai, kuriems žinotina, jog projektuojant būtina atsižvelgti į turimų statybinių medžiagų kokybę, neprojektuoti įmantrių formų stogų, nes čerpės lengvai lūžta, o pro išraitymus į naujus kultūros namus lyja... Iki šiol blogai projektuojamas kultūros namų apšildymas.

Punios kolūkio pirmininkas J. Kizelis įsitikinęs, kad kultūros namai ūkyje turi būti vieneri, bet jaukūs, patogūs, su modernia technika. Tik įsirengti juos nėra paprasta — trūksta lėšų, medžiagų, reikiamo inventoriaus. Į kaimą atvykstantys jaunieji specialistai darbui pasirengę prastai. O juk kiekvienas jų turėtų būti ne tik geras organizatorius, bet ir muzikantas, ir režisierius. Tokiam įvairiapusiškam ir darbščiam kultūros darbuotojui, kaip ir visiems specialistams, ūkis turėtų mokėti gerą atlyginimą.

Luksnėnų sodininkystės tarybinio ūkio direktorius J. Pangonis teigė, kad ne pastato dydis ir įranga lemia darbo sėkmę.

— dzūkai

Ji priklauso nuo kultūros darbuotojo sugebėjimų ir noro dirbti. Jam nepriimtina mintis kultūros darbuotoją sulyginti su kitais ūkio specialistais ir padaryti priklausomą nuo ūkio vadovo. Kultūra turi būti savarankiška, kiekvienam jos padaliniui gali vadovauti tik specialistai, ūkio kultūriniam gyvenimui — rajono kultūros skyrius. Ūkiui belieka visapusiškai remti kultūrą, skatinti jos vystymąsi.

„Gamybiniais pasiekimais džiaugiamės savaitę, metus, — pradėjo savo pasisakymą Volungės kolūkio pirmininkas A. Rauličkis, — o kultūrinis palikimas eina iš kartos į kartą". Štai kodėl, jo nuomone, rūpintis kultūra privalu nuolatos, sistemingai, ne priešokiais. Svarbu gerai žinoti kiekvieno kaimo, kiekvienos šeimos istoriją. Ir tuo labiausiai turėtų rūpintis kolūkio partinės organizacijos sekretorius. Volungiečiai trečius metus rašo savo kolūkio metraštį, kuriame atspindima ne tik ekonomika, bet ir demografija, yra kolektyvo, šeimų, pavienių kolūkiečių nuotraukų, užfiksuoti pagrindiniai metų įvykiai, būdingesni papročiai. Tariamasi sudaryti ūkio žemėlapį, kuriame bus sužymėti ne tik buvę kaimai, sankryžos, bet ir kažkada stovėję kryžiai bei koplytstulpiai. Tai bus būsimo muziejaus eksponatai. Pirmininkas džiaugėsi, kad Nemunaičio kaime dar tebėra išlikusi dūminė pirkutė. Ją restauruos ir išlaikys ateities kartoms. Žvilgsnis į praeitį, gilinimasis į ją gal padės grąžinti bebaigiantį išnykti dvasingumą, sustiprins norą nesiblaškyti, išlikti savimi. O kol kas Volungės kolūkyje ir gerų kultūros namų nėra, juos tik ruošiamasi statyti. Pirmininko svajonėse tai jaukus ir šiltas pastatas, į kurį žmonės turėtų ateiti su visa šeima. Žaidimų automatai, stalo tenisas, biliardas, gerai įrengtas vaikų žaidimų kambarys, svetainė ir diskotekų salė turėtų patenkinti įvairaus amžiaus ir skirtingų poreikių lankytojus...

Saulės kolūkio pirmininkas J. Juravičius pageidavo, kad į kaimą žymiai dažniau atvažiuotų profesionalūs artistai, kurių žemdirbiai visada laukia. Jis pasakė, kad meno saviveikla kartais virsta priverstine kultūra, o tokios tikrai niekam nereikia. Kol kas dar kaime klesti materialusis pradas ir girtavimas. Atgimimo banga dar nepasiekė kiekvieno, neišjudino.

Į pokalbį įsijungė ir kultūros darbuotojai.—„Ar jūs galite būti vadovu, buhalteriu, ekonomistu ir mechanizatoriumi?"— kreipėsi į Nemuno ir Punios kolūkių vadovus, savo kalbose pageidavusius universalių kultūros darbuotojų, Alovės kaimo kultūros namų direktorė D. Janukaitienė. Ji mananti, kad kultūros namų direktoriui privalu gerai žinoti, ko reikia kaimo žmogui, būti entuziastingu organizatoriumi, patarėju, o meno saviveiklos kolektyvams vadovauti turi specialistai. Labai svarbu, kad kartu su eiliniais žemdirbiais kultūrinėje veikloje aktyviai dalyvautų ūkių vadovai. Tai, be abejonės, pakeltų kultūrinio darbo prestižą, mobilizuotų žmones.

Ilgametė Verebiejų kaimo kultūros namų direktorė M. Aleksandravičienė pasiguodė, kad dirbti darosi vis sunkiau. Nėra ką žmonėms pasiūlyti. Atėjo metas, kai kultūros namams neužtenka tik gražios salės, kokia yra jos vadovaujamuose kultūros namuose, reikia ir jaunimo svetainės, kurioje būtų galima išgerti puodelį kavos, maloniai pabendrauti; sunku išsiversti be kambarių artistams, praverstų ir daugiau patalpų.

Centrinės bibliotekos direktorė D. Grauželienė atkreipė dėmesį į tai, kad kultūros darbuotoją žemina nuolatinio prašytojo vaidmuo, ypač, kai pagrįsti prašymai nevykdomi. Ūkio vadovas turėtų pats matyti, ko reikia bibliotekai ar kultūros namams, tačiau dažnas jų nesilanko renginiuose ir nežino padėties. Daugumos rajono bibliotekų būklė yra prasta, o juk jų remontas, darbo sąlygų pagerinimas brangiai nekainuotų, tik reikia, kad ūkių vadovai nestokotų geranoriškumo.

Apie Daugų kultūrinį gyvenimą papasakojo tarybinio ūkio-technikumo direktorius P. Rocevičius. Miestelio kultūros

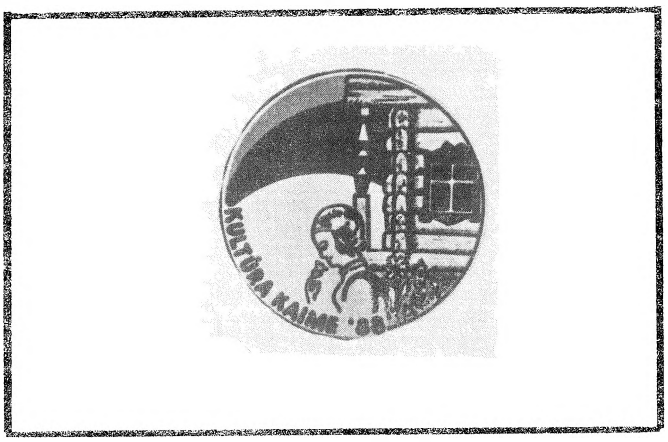

namai tėra kino teatras. Tarybiniame ūkyje-technikume suburtas dainų ir šokių ansamblis, kuriam materialinę paramą teikia rajono kultūros ir sporto kompleksas. Kultūros reikmėms skirtų patalpų stygių galima būtų sušvelninti pastačius prie technikumo žiūrovų salės priestatą, tik nėra kam finansuoti net ir tokios nesudėtingos statybos.

Agropramoninio susivienijimo pirmininko pirmasis pavaduotojas M. Balkauskas, paraginęs ūkių vadovus visokeriopai materialiai padėti kultūros darbuotojams, nieko guodžiančio nepasakė dėl Daugų tarybinio ūkio-technikumo salės priestato statybos. Matyt šiame miestelyje padėtis pagerės tik tada, kai bus rekonstruoti miesto kultūros namai, o tai numatoma tik apie 2000 metus.

Kai kurie pokalbio dalyviai — Santaikos kolūkio pirmininkas A. Sujeta, „Gegužės pirmosios" kolūkio pirmininko pavaduotojas, partinės organizacijos sekretorius V. Kisielius, Nemunaičio kolūkio pirmininko pavaduotojas, partinės organizacijos sekretorius P. Jazukevičius — kėlė mintį, kad kultūros namai, biblioteka ir kinas pereitų ūkio nuosavybėn, o jų darbuotojams atlyginimus mokėtų ūkiai. Pasiūlyta visas kolūkio kultūros įstaigas sujungti į bendrą kultūros centrą ir pervesti jį dirbti ūkiskaitos pagrindu. Savo žinion perimti kultūros įstaigas pareiškė norą 4 ūkių vadovai. Jų manymu, tai koncentruotų vadovavimą kultūrai į vienas rankas, leistų darbuotojams dirbti tik tai, kas reikalinga žmonėms. Tokiam sprendimui pritarė rajono kultūros skyriaus vedėjas A. Juzumas, nes padidėtų perduodamų ūkiams kultūros įstaigų darbuotojų atlyginimai (Santaikos ir Nemunaičio kolūkių kultūros namų direktorių atlyginimas 200 rb, meno vadovų — 180 rb), susitaupytų biudžetinių lėšų, iš kurių būtų galima padidinti atlyginimus visų valstybinių kultūros įstaigų darbuotojams. Gaila, kad vedėjo entuziazmo neparėmė Kultūros ministerijos finansininkai. Atsakymas buvo trumpas: įstatymas draudžia...

Baigdamas užsitęsusį, bet įdomų pokalbį, LKP Alytaus miesto komiteto pirmasis sekretorius S. Rybakovas pastebėjo, kad diskusijoje iškilo daugiau klausimų, negu duota atsakymų. Ką gi — toks laikmetis, gatavų receptų metas praėjo. Dabar privalu kiekvienam galvoti, rasti geriausią sprendimą ir nuosekliai jį vykdyti. O pasikeitimas nuomonėmis labai naudingas, jis patvirtina arba pakoreguoja kelią į tikslą.

GENOVAITĖ ŽIURINSKIENĖ
Alytaus rajoninių kultūros namų
vyresnioji metodininkė

Kaimo kapelos: praeitis ir

Stalinizmo ir stagnacijos laikotarpiu liaudies muzikoje vyko prieštaringi reiškiniai. Prievartinė kolektyvizacija, o vėliau skubota kaimo urbanizacija suardė natūralią sodžiaus žmonių gyvenimo tėkmę, jo sandarą, pakeitė darbo sąlygas. Tai nulėmė greitą tradicijų, papročių, apeigų, folkloro nykimą. Antra vertus, buvo kuriami liaudies dainų ir šokių ansambliai, tipinės kaimo kapelos, kurios turėjo demonstruoti „klestinčio socializmo" „klestinčią" liaudies muziką su internacionalizmo ir tautų draugystės elementais. Tuo pačiu metu administraciniais metodais buvo kovojama prieš folklorinių ansamblių plitimą, kvalifikuojant juos kaip „nacionalizmo" apraiškas. Žinoma, teisus 1989 metų „Grok, Jurgeli" šventės režisierius Pranas Jurkonis, teigdamas, kad „kapelų muzikavime nestinga dirbtinumo, stiliaus eklektikos, išorinio efekto, manieringumo, kaip kad ansambliuose — plakatiškumo, teatrališkumo, kartais dirbtinio internacionalumo" (Jurkonis P. Taip ją įsivaizduoju... //Kauno tiesa. — 1989. — Sausio 13.), tačiau tiek vieni, tiek kiti savo laiku atliko ir gerą darbą — propagavo liaudišką muzikavimą, be to, turėjo (ir turi) savo klausytojus ir gerbėjus. Dainų ir šokių ansambliai bei tipinės kapelos tapo mūsų muzikinės kultūros dalimi, ir juos verta išsaugoti. Be abejo, dabartinius trūkumus (o svarbiausias, manyčiau, yra nutolimas nuo tradicinio muzikavimo dvasios) būtinai reikia šalinti.

Prisiminkime tradicinės kaimo kapelos evoliuciją. Kaimo kapela atsirado kaip mišrus instrumentinis ansamblis dar XVI a., o nuo XVII a. žinomi 3—6 žmonių ansambliai (Karaška A. Kaimo kapela // Tarybų Lietuvos enciklopedija. T 2.— V., 1986. — P. 173). Istoriniu požiūriu kaimo kapelas galėtume suskirstyti į senąsias, kurios gyvavo iki XIX a. pradžios, ir naująsias, pradėjusias įsigaléti nuo XIX a. vidurio. Kiekvienoje etnografinėje srityje buvo susiformavę savi kaimo kapelos stereotipai. Žemaitijoje senąją kapelą sudarė 1-3 smuikai, mažoji basetlė, kartais kanklės, cimbolai, būgnas (kelmas), būgnelis; Dzūkijoje — 1-2 smuikai, cimbolai arba mažoji basetlė; Suvalkijoje 1-3 kanklės, smuikas, kartais būgnas, būgnelis; šiaurės rytų Aukštaitijoje — birbynė, lumzdelis, ožragis (liežuvėlinis arba lūpinis), dambrelis, tošelė (arba žolinė, šukos), būgnelis; vidurio Aukštaitijoje — 1-2 smuikai, lumzdelis, mažoji basetlė, būgnas. Kaimo kapelos griežė vestuvėse, krikštynose, kalendorinėse šventėse, šokių vakaruose, karčemose. Jų repertuare buvo tradiciniai ir naujesni tarptautiniais tapę šokiai, žaidimai, maršai. Nuo XIX a. vidurio tradicinius liaudies instrumentus palaipsniui ėmė išstumti armonikos tipo instrumentai, klarnetai, variniai pučiamieji (trimitas, kornetas, kartais bosas, tūba, altas, tenoras).

Žemaitijoje naująją kapelą sudarė 1-2 smuikai, koncertina (bandonija, armonika), basetlė, kartais klarnetas, kornetas (bosas, tūba, baritonas, altas), būgnas. Dzūkijoje dominavo mažos sudėties ansambliai iš tokių instrumentų: 1-2 smuikai, armonika, būgnelis, kartais cimbolai, basetlė; Suvalkijoje — 1-2 smuikai, armonika, būgnas su lėkštėmis, kartais cimbolai, klarnetas, kornetas, basetlė; Aukštaitijoje — smuikas, klarnetas, armonika, basetlė, kartais būgnas, kornetas.

Tipinė kaimo kapela nėra grynai Tarybų valdžios laikmečio kūdikis. Ji atsirado dar Lietuvos Respublikos laikotarpiu. Pavyzdžiui, apie 1935—1936 metus buvo sudarytas profesionalių muzikantų ansamblis — kaimo kapela (vadovas — Vytautas Klygis) liaudies muzikai atlikti Kauno radiofone. Jos sudėtis buvo tokia: 2 smuikai, klarnetas, trimitas, akordeonas, styginis kontrabosas, didysis būgnas su lėkštėmis. Tarybų valdžios metais tipinė kaimo kapela plačiai paplito ir meno saviveikloje. Svarbiausi argumentai kurti tipines kaimo kapelas buvo tokie: 1) pastovi instrumentų sudėtis įgalins kompozitorius kurti joms repertuarą; 2) kapelos instrumentarijų sudaro kaime paplitę instrumentai; 3) geriau propaguoti klasikinius muzikos instrumentus, negu griežti specifiniais kitų tautų muzikos instrumentais (balalaika, mandolina).

Saviveiklininkai griežimo maniera orientavosi į profesionalių kaimo kapelų akademinį griežimą, o repertuarą sudarė daugiausia kompozitorių kūryba. Taigi gali kilti klausimas, ar tipinės kaimo kapelos turi ryšį su tradiciniu liaudies instrumentiniu muzikavimu ir koks tas ryšys. Instrumentarijus, net ir orientuojamas į naujausių laikų tradicinį muzikavimą ir klasikinius instrumentus, tą ryšį išlaikė. Turi bendrumo ir muzikos žanrai, nes tipinės kapelos dažnai griežia polkas, valsus, maršus, kurie buvo labiausiai paplitę tradicinių vestuvių kapelų repertuare. Tačiau tai beveik ir viskas. Tipinių kapelų atliekama muzika, net ir tais retais atvejais, kai griežiama autentiška liaudies melodija, yra tolima folkloro tradicijai, nes ji dažniausiai harmonizuota klasikine harmonija, sunaikinus originalią ornamentiką, supaprastinus ritmą, „ištaisius" struktūrinę asimetriją ir kt. Svarbus tipinės kapelos bruožas yra griežimas iš natų, o tradiciškai yra griežiama iš klausos. Muzikuojant tradiciškai, tas pats kūrinys turi daug variantų priklausomai nuo atlikėjų skonio, fantazijos, meistriškumo. Labai skiriasi ir instrumentų laikymas, rankų padėtis ir judesių forma, garso išgavimo būdai, tembras. Pavyzdžiui, tipinėse kaimo kapelose styginiu kontrabosu dažnai griežiama pizzicato, o folkloro muzikantai visada vartoja stryką.

Apibendrinę dabartines kapelas ir atsižvelgę į jų evoliuciją, galėtume kapelas klasifikuoti pagal du kriterijus: folkloriškumą ir instrumentarijų. Folkloriškumo požiūriu galėtume jas skirstyti į etnografines, folklorines, stilizuotas, o pagal instrumentarijų — senąsias, naująsias ir tipines (apie jas jau kalbėjome).

Etnografinėje kapeloje griežia konkrečios vietovės muzikantai tai vietovei būdingais muzikos instrumentais. Jų repertuaras taip pat atitinka vietovės tradicijas, griežiama iš klausos, išlaikant kaimo atlikėjų manierą, kūrinių stilių.

Folklorinės kapelos muzikantai gali būti tiesiogiai nesusiję su kurios nors jų reprezentuojamos vietovės muzikavimo tradicija, pagaliau jie gali sudaryti programas, skirtas įvairioms etnografinėms sritims. Todėl folklorinės kapelos muzikantai studijuoja pasirinktų etnografinių vietovių instrumentinę tradiciją iš autentiškų atlikėjų, garso įrašų, natų, aprašymų. Prisitaikant prie tam tikros vietovės instrumentarijaus tradicijų, keičiama kapelos sudėtis.

Stilizuota kapela atlieka kompozitorių liaudiško stiliaus kūrinius. Tai paprastai daro tipinės kapelos, tačiau ir įvairiausių sudėčių senosios bei naujosios kapelos, atlikdamos kompozitorių kūrybą, taptų stilizuotomis.

Dabartinėms kapeloms, atitinkančioms senosios ir naujosios kapelos sudėtį, manyčiau, reikėtų vengti eklektikos parenkant instrumentus, nors praeityje tokios eklektikos būta. Pavyzdžiui, vykstant senųjų liaudies instrumentų pakeitimo klasikiniais ir kitų tautų muzikos instrumentais procesui, kartais armonikos buvo derinamos su ožragiu, kanklėmis ir pan. Reikėtų atsakingai, gerai apgalvojus vartoti basetlę, kankles, armonikos tipo instrumentus. Dažnai neskiriamos senosios ir vėlyvosios basetlės. Senoji basetlė mažesnė, panaši į violončelę (atsiradusią XVI a. pirmojoje pusėje), kurią matyt ir mėgdžiojo lietuvių meistrai. Vėlyvosioms

dabartis

basetlėms įtakos turėjo naujesnių laikų instrumentas — styginis kontrabosas. Todėl mažoji basetlė tinka senojoje kapeloje, o didžioji basetlė (arba styginis kontrabosas) — naujojoje. Naujojoje kapeloje netikių senosios kanklės, diatoninės birbynės, diatoniniai lumzdeliai. Jų vieta yra senojoje kapeloje. Patobulinti senieji lietuvių liaudies instrumentai (patobulintos kanklės, aukštosios chromatinės birbynės, chromatinis lumzdelis) galėtų būti panaudoti tik patobulintų senųjų liaudies muzikos instrumentų ansambliuose ir orkestruose stilizuotai liaudiškai muzikai atlikti. Bet kokioje kaimo kapeloje visiškai nepateisinami skudučiai. Šie instrumentai pagal tradiciją vartotini vienarūšių instrumentų (skudučių) ansamblyje. Nemaža painiavos ir vartojant armonikų šeimos instrumentus. Kaimo kapelose dabar dažnai pamatysi akordeonus su vargonų tipo klaviatūra ir parduotuvėje pirktas rusiškas standartizuotas armonikas („chromkas"). Tiek vieni, tiek kitos paplito Lietuvos kaime po Antrojo pasaulinio karo. Akordeonai užplūdo Lietuvą iš nugalėtos Vokietijos, o rusiškos standartizuotos armonikos — iš Rusijos vietoj tradicinių Vienos armonikų ir jų modifikacijos Club-Modell (tempiant ir glaudžiant dumples išgaunamas skirtingas garsas). Kaimo kapeloms tiktų senesnes tradicijas turinčios „atbulinės" armonikos (Vienos, Club-Modell, Peterburgo), koncertinos, bandonijos ir mygtukinis 3—5 eilių akordeonas. Beje, Vienos armoniką ir Club-Modell gamina VDR, taigi jas būtų galima importuoti.

Kaimo kapelos tipo mišrūs instrumentiniai ansambliai būdingi daugeliui Europos tautų. Todėl nieko nuostabaus, kad naujosios kaimo kapelos sudėtis gali būti analogiška kitų tautų mišrių ansamblių sudėčiai. Gali iš dalies sutapti ir atliekamos muzikos žanrai, nes naujosios kapelos griežė daug bendrų europinės kilmės šokių, maršų. Todėl labai svarbu suvokti ir atskleisti tai, kas mūsų kapelas skiria nuo kitų tautų panašių ansamblių. Šie skirtumai glūdi mūsų kaimiškoje muzikavimo tradicijoje, tereikia ją studijuoti.

Daugiausia problemų turi tipinė kaimo kapela. Manyčiau, šiems stilizuotos liaudiškos muzikos ansambliams reikėtų studijuoti autentišką kaimo instrumentinį muzikavimą ir perimti būdingiausius jo elementus. Geriau pajausti tradicinį muzikavimą padėtų ir originalūs liaudies kūriniai, kuriuos kapelos muzikantai galėtų išmokti iš senųjų kaimo muzikantų. Kol dar gyvi senieji liaudies instrumentalistai (smuikininkai, armonikininkai ir kiti), galima net kopijuoti jų griežimo manierą. Perimti repertuarą galima iš pavienių muzikantų, nes jie dažnai tuos pačius kūrinius griežda vo ir vieni, ir kapeloje. Jau nusibodo ir tipinių kapelų instrumentarijaus unifikavimas. Tai nebūdinga liaudies tradicijai. Kai kurios tipinės kapelos, siekdamos individualumo, norėdamos išsiskirti iš daugybės standartizuotų, „uniformuotų" giminaičių, į savo sudėtį įtraukia patobulintas kankles, birbynes, skudučius, kitos simfonizuoja ansamblius, išplėsdamos smuikų, armonikų grupes. Manyčiau, kad tai ne tas kelias, kuriuo turėtume eiti. Užuot simfonizavę kaimo kapelą, geriau sukomplektuotume klasikinių instrumentų ansamblį ar mažos sudėties simfoninį orkestrą ir griežtume įvairią muziką be įsipareigojimo būti kaimo kapela. O jeigu jau vadinamės „kaimo kapela", tai reikia laikytis tradicijos muzikuoti 3—6 žmonių kolektyvui.

Kaimo kapelų pasirodymai viešuose koncertuose kelia tam tikrus reikalavimus. Koncerto programa turi būti įdomi, įvairi. Ši problema lengvai išsprendžiama, kai kapela yra folklorinio ansamblio sudėtinė dalis. Sunkiau tai padaryti vien instrumentinei grupei. Tada koncertą pajvairintų kapelos sudėties kaita: duetai, solistai. Jie galėtų atlikti ne tik įprastą vestuvių ir šokių vakarų, bet ir namų muzikavimo repertuarą.

Tautinio atgimimo procesas turėtų skatinti kaimo kapelas ir jų vadovus vengti formalumo, paviršutiniškumo, turėtų padėti atskleisti lietuviško muzikinio mąstymo savitumą.

ALBERTAS BAIKA
menotyros kandidatas,
LTSR valstybinės konservatorijos
docentas

R. Virkučio nuotrauka

Gerbiami meno saviveiklos kolektyvų dalyviai ir vadovai,

kreipiamės į Jus neabejodami, jog esate tie, kuriems rūpi atgimstančios Lietuvos kultūra. Kreipiamės žinodami, jog nuoširdus lietuviškos dainos, šokio, muzikos puoselėjimas gali žadinti tautą, kelti ją naujiems žygiams.

1990-aisiais kviesime į XIII Lietuvos tautinę dainų šventę. Siekime, kad ji taptų tautos šventė, skelbiančia mūsų ryžtą branginti ir tausoti kultūros vertybes, kurių gyvybingumu šiandien didžiuojamės. Tegu nelieka nė vieno lietuvio Respublikoje, šalyje ir užsienyje, kurio širdis tomis dienomis nebūtų Vilniuje. Tegu tas Lietuvos kultūros medis, tiek metų augintas, tiek negandų matęs, šiandien suošia naujais vainikais. Ilgai eita, siekta, kad šventė vienytų tautą, atspindėtų jos lūkesčius, troškimus. Šiandien mes tikri, jog artėjanti Dainų šventė visų norų ir triūso dėka tokia galėtų tapti.

Brangūs kolektyvų vadovai ir dalyviai! Jūsų ir prieš Jus gyvenusių entuziastų pastangos bei pasišventimas padėjo negandų metu palaikyti žmonėse stiprybės, taurumo dvasią, gyvą ir šiandien.

Atgimimo metas dabar. Mes tikime, jog šie poeto Sigito Gedos žodžiai išsipildys:

. . .Lietuva mano, tu mano Tėvynė,
Tau mano saulėta siela dainuos. . .

Tegu saulėtos sielos supina dar vieną Lietuvos kultūros medžio vainiką — XIII Lietuvos tautinę dainų šventę.

GIEDRIUS KUPREVIČIUS
Lietuvos TSR kultūros ministro
pirmasis pavaduotojas,
XIII Lietuvos tautinės dainų šventės rengimo
komisijos pirmininkas

Kas pasikeitė

Padvelkę Lietuvoje nauji vėjai palietė ir Dainų šventę. Atsirado naujų minčių, idėjų ir galimybių jas įgyvendinti. Būsimoji XIII Lietuvos tautinė dainų šventė turėtų būti tautos atgimimo ir vienybės, meno ir atvirų žodžių bei susitelkimo šventė. Joje neturėtume pajusti nenuoširdumo, iškreiptų šūkių ir pagyrūniškumo, neturėtume matyti pompastiškų išraiškos priemonių.

Dainų šventė prasidės Folkloro vakaru. Senojo Vilniaus aikštes, gatves ir kiemelius užplūs iš visos Lietuvos susirinkę lietuvių ir pas mus gyvenančių kitų tautų folkloro ar liaudiški ansambliai. Vilniečiai ir jų svečiai galės geriau susipažinti su šimtmečiais puoselėjama liaudies kūryba, pajusti savo šaknis.

Pratęsiant Folkloro vakarą, kitą dieną Kalnų parke įvyks Ansamblių vakaras. Pakeitus jo programą, šokiu, daina ir muzika bus prisimintos tautos ištakos, sunkus kalbos, rašto, liaudies meno ir tradicijų kelias į viešumą; čia bus ir gegužinė, ir naktigonė, kuriose visi susikaups, pamąstys, kas mes tokie esame ir kuo norime būti.

Šokių diena bus skirta lietuvių tautiniam šokiui. Bus stengiamasi atsisakyti naujų šokio kompozicijų, o remtis senais, visiems žinomais ir klasikiniais tapusiais liaudies šokiais. Joje nedalyvaus pramoginių šokių kolektyvai ir pučiamųjų orkestrai (orkestrai gros tik Dainų dieną). Šokių kolektyvus papildys kaimo kapelų pasirodymas, žiūrovas išgirs ne tik liaudies instrumentų orkestro, bet ir chorų, simfoninio orkestro garso įrašus.

Kaip ir anksčiau, įvyks šventės dalyvių eitynės į Vingio parką. Tačiau jos neturėtų būti plakatiškai apipavidalintos, kolonos žygiuos be skambių šūkių, tariamų laimėjimų demonstravimo — vyraus daina, gera valia ir pakili nuotaika.

Dainų dienos programoje buvo atsisakyta plakatinių, nelabai skambių kūrinių, juos pakeitė visiems žinomos mūsų klasikų ir liaudies dainos. Laukiama, kad po koncerto Dainų diena išsilies į Tautinės dainos vakarą, kuriame ir choristai, ir žiūrovai dainuos visiems mums brangias dainas. Dainų šventė — visos mūsų tautos šventė — todėl greta mūsų Respublikos dainininkų ir šokėjų, muzikantų tikimės pamatyti išeivijos, kitose respublikose gyvenančių lietuvių kolektyvų, bažnytinių chorų.

Kaip jau žinoma, daug dėmesio bus skiriama dalyvių sceninei aprangai. Būtų prasminga, kad ir žiūrovai pasipuoštų tautiniais drabužiais. Dedamos pastangos, kad mūsų pramonė pagamintų medžiagų su tautiniais ornamentais. Tai padėtų daugeliui Lietuvos gyventojų individualiai pasisiūti tautinius kostiumus.

Kaip visada, per Dainų šventę bus atidaryta Liaudies meno paroda. Šį kartą žiūrovas galės susipažinti ne vien su dabartiniais, bet ir anksčiau sukurtais kūriniais.

Prieš šventę vyks ir geriausiųjų Lietuvos chorų, orkestrų, ansamblių, šokių kolektyvų konkursai, kurių sąlygos ir tvarka, atsižvelgiant į meno vadovų pasiūlymus ir kitų patirtį, gerokai skirsis nuo ankstesniųjų.

Ruošiantis XIII Lietuvos tautinei dainų šventei, rajonų ir miestų organizacinės komisijos, apsvarsčiusios savo galimybes, pateikė kandidatų į Dainų šventę sąrašus. Šventei ruošiasi 117 moterų, 42 vyrų, 192 mišrūs chorai, 157 pučiamųjų orkestrai, 205 kaimo kapelos, 263 tautinių ir 133 senimo šokių kolektyvai. Daugiausia kandidatų yra iš Šakių, Šilutės, Šiaulių, Tauragės, Trakų rajonų. Tikimės, kad šį kartą „popierinių" kolektyvų nebus, ir daugelį matysime Dainų šventėje.

Savo darbą pradėjo šefai konsultantai. Šį kartą, be tiesioginių konsultacijų, jiems suteikta ir kitų teisių: atrinkti kolektyvus į regionines šventes, konkursus. Muzikos kolektyvų šefai konsultantai — žinomi chorvedžiai, dirigentai. Kad miestų ir rajonų chorų vadovai gautų kvalifikuotą paramą, kiekvienas Dainų šventės vyriausiasis dirigentas pagal nustatytą grafiką savo vadovaujamuose kolektyvuose konsultuos visus pageidaujančius. Choreografijos šefais konsultantais patvirtinti tie rajonų ir miestų vyriausieji choreografai, kurie puikiai pažįsta savo regiono padėtį, yra kompetentingi spręsti visus iškilusius reikalus.

Šį darbo sezoną buvo surengta nemažai seminarų. Dar rudenį tautinių šokių kolektyvų vadovams vyko zoniniai seminarai, kuriuose jie buvo mokomi šventės kompozicijų. Kovo mėnesį Vilniuje susirinko Respublikos chorvedžiai ir aptarė įvairius pasiruošimo Dainų šventei klausimus. Seminarai buvo surengti dainų ir šokių ansamblių meno vadovams, ansamblių grupių ir folkloro kolektyvų vadovams.

Šiame rengimosi Dainų šventei etape daug dėmesio buvo skiriama regioninėms šokių šventėms (keturiuose regionuose) ir dainų vakarams (devyniuose rajonuose). Šventių šeimininkams buvo suteikta laisvė meninei kūrybai, tai buvo gera repeticija, jėgų patikrinimas prieš respublikinę dainų šventę.

VAIDOTAS KARLONAS

Neleiskime išblėsti

Lietuvos tautinis ir socialinis atgimimas palietė visas dvasinės veiklos sritis. Permainų laukia ir meno saviveikla. Ištisus dešimtmečius formuota ir kontroliuota, ji prarado savo esmę — iniciatyvą, savarankiškumą ir tapo formalia, bedvase. Daug biogybių, neveiklumo, neišspręstų problemų bado akis mūsų chorvedžiams, choreografams, teatro kolektyvų, orkestrų vadovams. Norėdami greičiau atgauti savarankiškų meno kurėjų statusą, jie bando vienytis į sąjungas.

Tačiau susivienijimas pagal profesijas nereiškia izoliacijos, atsiribojimo. Manytume, kad meno saviveiklos žanrų būklei įtaką daro ne vien kūrybinio pobūdžio negalavimai, egzistuoja ir tokie dalykai kaip psichologinė atmosfera, darbo vertinimas ir organizavimas, materialinė parama ir moralinis paskatinimas. Ar nepriklauso šie dalykai nuo mūsų visų?

Lietuvos chorai, kaip ir daugelis kitų kultūrinio gyvenimo sričių, šiandien pergyvena krizę. Neaplenkė ji net Vilniaus, kur susibūręs kūrybinis elitas. Praeitų metų gruodžio mėnesį Vidaus reikalų ministerijos organizuotas chorinės dainos festivalis „Dainuoju Lietuvą" dar kartą įrodė, kad chorinės dainos gerbėjų būrys labai negausus, kad ji neranda vietos nei mūsų mintyse, nei širdyse.

Pavadinimas skambus — „Dainuoju Lietuvą". Tai reikštų — dainuoju Lietuvai, dainuoju apie Lietuvą, dainuoju Jos Žmogui. Sumanyta gerai, įdėta daug triūso. Deja, dainuojame tuščioms kėdėms, dainuojame abejingais veidais ir abejingiems veidams. Ką kalbėti apie eilinį klausytoją, jei salėje — vos vienas kitas choro dirigentas. (O Vilniuje jų ne dešimtys, — šimtai). Kokios tokio abejingumo savo specialybei priežastys? Iš kur tas nenoras pasiklausyti naujų kūrinių, susipažinti su kitais kolektyvais, jų meniniu lygiu?

Neabejoju, kad kiekvieną jaunuolį ateiti į kultūros mokyklos, aukštesniosios muzikos mokyklos ar Konservatorijos chorinio dainavimo skyrių paskatino ne atlyginimas, kuris, deja, dažniausiai užrašomas dviženkliu skaičiumi, bet meilė dainai. Daugelis jų šios specialybės mokytis ateina iš vaikų chorų, kuriems vadovauja tikri chorinio meno entuziastai, sugebantys atskleisti savo dainininkams choro skambėjimo didybę, įrodyti jo emocinį poveikį.

Tad kur dingsta jų entuziazmas? Kodėl kažkada jų širdyse įžiebta ugnelė nesuliepsnoja ir nedalija savo šilumos kitiems, o tik rusena arba ir visai užgęsta.

Atsakymą į šiuos klausimus rastume Linos Dumbliauskaitės straipsnyje „Chorvedžiai nori dirbti" („Literatūra ir menas", — 1989. — Sausio 14.). Iš tiesų, chorvedžio profesija mūsų visuomenėje yra neprestižinė. Chorvedžiai, dirbdami su vienu kolektyvu, negali pragyventi iš atlyginimo, nes dauguma gauna 70—90 rublių, o kartais dar mažiau. 120—140 rublių atlyginimas skiriamas tik kai kurių liaudies kolektyvų vadovams. Nenuostabu, kad chorvedžiai priversti dirbti su dviem, trim, o kartais ir daugiau kolektyvų.

Kai kas pasakytų, kad su choru repetuojama 2—4 val. per dieną. Tačiau tas žmogus visiškai neišmanytų mūsų darbo, kuriam kartais atiduodamos ne tik dienos, bet ir naktys. Vadovas turi pasirūpinti patalpomis repeticijoms, koncertams, instrumentais, choro laiptais, choro rūbais (reikia gauti medžiagos, parinkti modelius, pasiūti). Jo rūpestis — atlyginimas chormeisteriui (jei jis yra), repertuaro parinkimas, dainų aranžavimas, natų perrašymas ir dauginimas (savo lėšomis), nuolatinis choro dainininkų organizavimas ir net a t s a k i n g ų a s m e n ų įtikinėjimas, jog toks kolektyvas reikalingas. O jei chorvedys vadovauja ne vienam, o keliems kolektyvams, tai ir jo rūpesčius tenka kelti kvadratu ar kubu. Kiek žmonių fiziškai gali atlaikyti tokį krūvį (jau nekalbame apie protinę įtampą) ir dar siekti meno, būti kūrybiškais. Tik keletas neeilinės sveikatos ir asiliško užsispyrimo donkichotų. O dauguma po kelerių metų nusivilia, patraukia į pedagoginį darbą, moterys — į vaikų darželius.

Kita labai skaudi problema — klausytojo nebuvimas. Kodėl dauguma žmonių nemėgsta chorinės dainos, nevaikšto į koncertus? Ogi todėl, kad mes gana ilgai ir intensyviai stengėmės atpratinti juos nuo šios muzikos, ir tai mums pavyko. Pirmiausia, mes jau mokyklose išmokome vaikus bijoti žodžio **choras**. Šis žodis jiems asocijuojasi su prievarta, priverstiniu valandos ar dviejų valandų stovėjimu ant choro laiptų, neįdomių muzikinių pratimų dainavimu, nė iš tolo neprimenančiu nei mamos lopšinės, nei upelio čiurlenimo. Dažną šis choro baubas persekioja iki pačios senatvės.

Kitas „pagalbininkas" — radijas ir televizija. Kiek dėmesio jų laidose skiriama chorinei dainai? Saviveiklininkams šių studijų durys apskritai uždarytos, profesionalūs kolektyvai ten taip pat reti svečiai, nors per sezoną parengia ne vieną programą. O jeigu ko nors ilgai negauni, tai ir atpranti.

Dar viena klausytojo netekimo priežastis, mano manymu, yra repertuaras ir jo pateikimas. Mūsų chorams dažnai tenka dainuoti tokius kūrinius, kuriuos ir mes, specialistai, ne visada suprantame. Dažniausiai jie sukonstruoti, o ne sukurti. Eilinis klausytojas dainos klauso ne protu, o širdimi ir, neradęs joje tikrų emocijų, tikro jausmo, atmeta ją. Dažnas kompozitorius nelinkęs taikstytis su klausytojo „žemu meniniu skoniu" ir bando savo kūriniais jį „pakelti". Ir jam tai pavyksta — klausytojas pakyla iš koncertų salės ir išeina, visam laikui. Ar nebūtų teisingiau pirmiausia žmoguje pažadinti poreikį chorinei dainai, o jau tada „kelti" jį iki reikiamo lygio?

Tai ypač akivaizdu pasiklausius vaikų chorų. Kiek daug tame repertuare minoro, dainos nespalvingos, lėtos. Jų kūrėjai mūsų vaikus matyt dar laiko tais anų laikų piemenėliais, vaikštančiais paskui žąseles. O jie ieško įvairesnio ritmo, būdų energijos pertekliui iškrauti, rikdo magnetofonus, laksto į diskotekas. Tad kodėl gi mums chorine daina neperteikti jaunimui nors dalį to, kuo jis gyvena? Ir visai pagrįstai reikėtų jį supažindinti su choro psichologiniu poveikiu žmogui, su jo atsiradimo priežastimis, raida, chorinio meno tradicijomis Lietuvoje. Kaip maža mūsų spaudoje straipsnių, recenzijų apie chorus, jų veiklą, apie kompozitorius, rašančius chorams! Vienas kitas, ir tas pats suprantamas tik specialistui. O kur knygos eiliniam skaitytojui, parašytos jam suprantama kalba?

Didžiulė problema — choro dainininkas. Mūsų tėvams dainuoti chore buvo didelė garbė, o dabar priešingai: choro dainininkas kitų akyse, švelniai pasakius, — keistuolis. Deja, toks požiūris būdingas net daugeliui vadovaujančių darbuotojų, ypač mokyklų vadovams. Retas jų supranta chorinio dainavimo poveikį žmogui. Dar rečiau susimąstoma, kad chorui nebūtina itin stiprus balsas, graži išvaizda. Jame gali dainuoti kiekvienas, turintis muzikinę klausą. Argi tai ne vertybė — kiekvienas gali tapti meno kūrinio atlikėju, taigi ir pats kurti!

Dažniausiai taip būna, kad, susidraugavęs su chorine daina, retas ją palieka. Pajutęs dainos didybę, žmogus lieka jai ištikimas visą gyvenimą.

Taigi, gerbiami atsakingieji darbuotojai, ministerijų, miestų ir rajonų vadovai, padėkite mums atgaivinti bočių tradicijas, neleiskite užgesti J. Naujalio, M. K. Čiurlionio, Č. Sasnausko, S. Šimkaus ir daugelio kitų garbingų mūsų Tautos vyrų uždegtai chorinio meno ugnelei.

Mieli kolegos, paimkime už rankų kuo daugiau žmonių ir veskime juos į šią šventovę. Pažadinkime tautinį išdidumą, atgaivinkime neleistinai pamirštus kūrinius.

Broliai kompozitoriai, parašykite tokių dainų, kad pasauly Lietuva skambėtų!

VIRGINIJA JUNEVIČIENĖ
Marijampolės rajono
liaudies mišraus choro „Suvalkija"
vadovė

Šiltu žvilgsniu — į chorą „Leliu

Lietuvos TSR nusipelnęs Kauno kultūros darbuotojų mišrus choras „Leliumai" ne tik nuolat pirmauja tarp kitų chorų. Jis savitas, įdomus, kūrybingas. Iš kitų choras išsiskiria aukšta vokaline kultūra, įdomiomis, originaliomis kūrinio interpretacijomis. . .

Apie leliumiečius jau esu rašiusi, tačiau vis prisilaikydama akademinių kanonų, todėl šį kartą pagalvojau, ar neatnaujinus choro portreto intymesnėmis, šiltesnėmis spalvomis.

Norėdama atgaivinti savo įspūdžius ir praverti duris į leliumiečių „virtuvę", nuvykau į repeticiją. Į salę, kur dirba leliumiečiai (Donelaičio 81), įžengiau pirmoji. Nebuvo dar nei vadovų, nei dainininkų. Laukiu, apžiūrinėdama stendus su nuotraukomis iš choro gyvenimo. Pagaliau pradeda rinktis choristai. Artėjant repeticijos pradžiai, jų srautas didėja. (Netrukus turėjo būti koncertas). Stebėdama iš šalies repeticijai besiruošiančius dainininkus, nejučiomis įsiklausau į jų balsų gaudesį. Keistas dalykas. Pirmą kartą gyvenime mane apėmė kažkoks netikėtas jausmas, nežinia iš kur atklydusi neaiški mistiška nuotaika. Tas besikalbančių choristų balsų gaudesys skambėjo tarsi pagoniškas ritualas. Patys dainininkai, suprantama, tam neteikė ypatingos reikšmės. Persimesdami, atrodytų, pačiomis nereikšmingiausiomis frazėmis apie kasdieninius rūpesčius, jie tarsi susiliejo į vientisą paslaptingą būtybę, atnašaujančią prie amžinosios ugnies aukuro. Bet štai choro gaudesys nutyla. Suskamba pirmasis vokalizas. Prasideda repeticija.

O kiek tokių repeticijų būta. . . Metai iš metų, kas savaitė. Šią nenutrūkstamą vilkstinę ne visada sėkmė apvainikuodavo. Yra buvę kolektyvo gyvenime ir juodų valandų, kai, atrodė, ateitis kybojo ant plauko. Bet ir vėl, tarsi kokiai paslaptingai jėgai subūrus, leliumiečiai pakildavo naujiems išbandymams. O 1987 m. gegužės 6 d. chorui „Leliumai" buvo suteiktas Lietuvos TSR nusipelniusio kolektyvo garbės vardas.

„Leliumai" iš karto, nuo pirmųjų viešų koncertų atkreipė į save publikos dėmesį kaip meninis kolektyvas su rimtomis kūrybinėmis ambicijomis. Choro kilimas visuomenės pripažinimo laiptais buvo veržlus. Prisimenu, pirmą kartą kauniečių choro klausiausi 1973 metais Klaipėdoje. Tada jis buvo visai jaunas, gyvavo tik trečiuosius metus, bet vokaline kultūra (minkštas aksominis skambėjimas) ir atliekamų kūrinių interpretacijų gilumu jau kėlė pagarbą. Taigi sėkmingas choro pasirodymas 1975 m. respublikiniame konkurse — nugalėta tarp mišriųjų chorų — nebuvo netikėtas.

Vertingiausius bruožus — vokalinę kultūrą ir interpretacijos gilumą choras išsaugojo iki šiol. Šiomis savybėmis „Leliumai" artimas profesionalams. Yra pas mus Lietuvoje neblogo meninio lygio kolektyvų, kurių miela klausytis, bet visą laiką jauti, kad dainuoja saviveiklinis choras. Kai klausaisi leliumiečių, asociacijos su saviveikla aplanko žymiai rečiau. Nejučiomis pradedi vertinti chorą pagal profesionalius kriterijus. Chorą „Leliumai" norėtųsi vadinti ne saviveikliniu, bet mėgėjų. Sąvoka „saviveikla" dažniausiai asocijuojasi su netvarka, daline prievarta ir, žinoma, žemu meniniu lygiu („ko gi norėti — taigi saviveikla. . ."). O mėgėjų choras — tai toks kolektyvas, į kurį susiburiama iš meilės dainai, meilės muzikai, kad būtų galima kartu pamuzikuoti.

Choro organizatorius ir meno vadovas (kol kas vienintelis) LTSR nusipelnęs artistas Albinas Petrauskas nenoriai, tačiau vis dėlto leidžiasi išprovokuojamas pokalbiui. Mano kartos chorvedžiai jau pradeda gręžiotis atgal. . . ir ieškoti savo pėdsakų (kurie, deja, ne taip dažnai būna gilūs ar ilgalaikiai. . .). A. Petrausko praeitis — tai, tam tikra prasme, gyvenimas su choru „Leliumai". Todėl, nežiūrint rūpesčių, kurių visada būna dirbant su saviveikliniu choru, viskas, kas susiję su „Leliumai", A. Petrausko atmintyje - gėris ir grožis. Jį džiugina tos minutės, tie įkvėpimo blyksniai, kai, kūrinį „suvaldžius" techniškai, jam „susigulėjus", atsiranda galimybė muzikuoti, improvizuoti scenoje. Bet tai ne kiekvienam duota, ne kiekvienam lemta. Šios „dieviškosios šviesos kibirkštys" (pagal P. Hindemitą) aplanko tik tuos, kurie, aukodami dalį savo gyvenimo, pasišvenčia menui. A. Petrauską galima laikyti emocinio prado muzikos atlikėju. Improvizavimo dvasią jis yra įkvėpęs ir savo dainininkams. Leliumiečiai gana noriai perima savo vadovo muzikavimo stilių.

Sunku A. Petrauską išjudinti kalboms apie šviesiąsias choro gyvenimo puses. Dar sunkiau „išpešti" ką nors negatyvaus. Bet dėl vieno dalyko vadovas nesusilaiko. Choras išgyveno rimtą krizę, kai grįžo iš Airijos tarptautinio festivalio. (Mažiau informuotiems priminsime, jog 1983 m. gegužės 4—8 dienomis leliumiečiai dalyvavo tarptautiniame Korko chorų festivalyje, iš kurio grįžo apdovanoti specialiu prizu.) Į Airiją važiavo tik pusė kolektyvo, nes konkurso dalyvių skaičius buvo griežtai apribotas. Antroji, „netinkamoji", kolektyvo dalis buvo nepelnytai nuskriausta ir vos neatskilo nuo choro.

ımai"

Labiausiai chorui pakenkė biurokratinė kolektyvo išleidimo į užsienį tvarka (beje, galiojanti iki šiol). Argi normalu, ar galima taip elgtis su žmonėmis, kai jie iki paskutinės minutės nežino, kam bus leista važiuoti, o kam ne. Keletas „atsarginių" turėjo grįžti namo net iš Maskvos. Tad ir pradedi svajoti, kada gi mūsų chorai galės važiuoti į užsienį tiesiai, ne per Maskvą... Ar ne perdaug žiauriems išbandymams pasmerkiamas choras, savo darbu išsikovojęs teisę dalyvauti tarptautiniame konkurse? Žlugs choras ar išliks — tai jau niekam nerūpi.

Dar viena choro gyvenimo negerovė skaudina vadovui širdį — tai prastas repeticijų lankomumas. Ypač sunku sugaudyti vyrus. Lankomumas — visų chorų bėda. Tačiau A. Petrauskui dėl to nė kiek ne lengviau. Jeigu net prastai lankydami repeticijas leliumiečiai pasiekia svarių meninių rezultatų, tai kiek jie suteiktų džiaugsmo sau ir publikai repetuodami dažniau?

Dėl choro ateities, tai vienintelis A. Petrausko noras („kai manęs jau nebebus..."), kad kolektyvas išlaikytų susiklosčiusias tradicijas, kad bendradarbiaujant su kompozitoriais gimtų naujų kūrinių. (Pastaraisiais metais choras yra parengęs V. Bartulio „Tėvynę" J. Strielkūno žodžiais ir G. Kuprevičiaus „Iš septintosios giesmės" Maironio žodžiais.) Natūralus ir žmogiškas vadovo noras, kad jo triūsas nenueitų veltui, kad neišnyktų be pėdsako nebūtyje. Užsiminus apie dainininkus, A. Petrauskas nedvejodamas sako: „Tai patys brangiausi man žmonės. Jų dėka aš išreiškiu save, jų dainavimu aš įprasminu gyvenimą". Šie žodžiai matyt ne poza, ne frazė publikai.

Pastaruoju metu A. Petrauskui talkina chormeisterė Ramutė Štreimikytė ir koncertmeisterės Laima Aksamitauskienė bei Ala Bendoraitienė. Chormeisterė R. Štreimikytė chore dirba jau treti metai. Šie pirmieji kūrybinio darbo (tegul ir ne visai savarankiško) žingsniai, kaip prisipažįsta chormeisterė, yra visų brandžiausia profesinio meistriškumo mokykla. Jokia speciali mokykla neduos jaunam dirigentui to, ką duoda darbas su patyrusiais choro dainininkais. Todėl natūralus ir suprantamas R. Štreimikytės džiaugsmas, gavus savarankiškai padirigUoti koncertuose. Suprantamas ir jos dėkingumas dainininkams, pajutus scenoje jų nuoširdumą, norą paklusti jaunos dirigentės mostui. Pasak jos, leliumiečiai — tikri dainos entuziastai. O miesto Kultūros darbuotojų profsąjungos komiteto pirmininkas B. Čiulada ir K. Požėlos spaustuvės direktorius V. Vaičekauskas — tai ir nuolatinė choro parama. Be jų chorui tikrai būtų nelengva.

Matyt šiame kolektyve taip pat vyksta persitvarkymas — pirmąkart jo istorijoje tarybos pirmininke (prezidente) tapo moteris — inžinierė Janina Barauskienė. Ji su savo vyru Antanu Barausku, Kauno politechnikos instituto docentu, chore dainuoja nuo pirmosios jo gyvavimo dienos. Pirmasis J. Barauskienės prezidentavimo sezonas parodė, kad ir moteriai tokios pareigos įveikiamos. Choro prezidentei noriai talkina balsų seniūnai — G. Kuzmienė (sopranų), B. Jastromskienė (altų), A. Putna (tenorų) ir R. Vaičaitis (bosų). J. Barauskienės atėjimas „į valdžią" sutapo su choro koncertinio gyvenimo pagyvėjimu— Maironio jubiliejiniais renginiais. Su šiai progai parengta programa choras pavažinėjo po Lietuvą, aplankė Vilnių. Visur juos sutiko gausi ir geranoriška publika. Nuotaika buvo sugadinta tik Molėtuose,— čia į kultūros namų salę susirinko vos keliolika klausytojų. Džiugina choro prezidentę tai, kad į kolektyvą palaipsniui įsilieja naujų jėgų, choras jaunėja. Juo maloniau, kad naujieji dainininkai ateina patys, savo noru, niekieno varu nevaromi.

A. Petrauskas choristams yra reiklus, griežtas, bet kartu ir mylintis juos vadovas. Jo pasišventimas choro reikalams aidu atsiliepia ir choristų širdyse. „Jis išaugino mus" (J. Kuzma), „Jis kaip šviesos spindulys chore, galėčiau eiti į pasaulio kraštą" (L. Vingilytė). „Jeigu nebūtų A. Petrausko, nebūtų ir choro „Leliumai" (J. Barauskienė). O būdami savikritiški, dainininkai prisipažįsta, kad kolektyvui trūksta drausmės, susipratimo, o neretai ir vienybės. Ką gi. Gal, jeigu nebūtų visų šių problemų, tai ir chorą lankyti būtų neįdomu?..

Kaip ir visi geriausi Lietuvos saviveikliniai kolektyvai, leliumiečiai ruošiasi 1990 metų Lietuvos tautinei dainų šventei. Tarp jų nemažai dainų švenčių veteranų. Vienas iš jų — Kauno medicinos instituto docentas J. Kuzma. Jis, kaip ir visi leliumiečiai, supranta dainų švenčių reikšmę tautos kultūrai. Vargu ar rastume ką nors joms adekvataus. Tačiau apie tautinių tradicijų gilinimą reikia galvoti visiems. Gaila, kad ne visada tos šventės būdavo šventės visiems, kad jos netapdavo visaliaudinėmis. Ruošiantis būsimajai, pradeda dvelkti atgimimo dvasia. Žingsnis į demokratiją buvo Dainų dienos vyriausiųjų dirigentų rinkimai. Vyriausiuoju išrinktas ir A. Petrauskas. Gaila, kad liaudies artistai pabijojo būti liaudies renkami.

Nepriklausomai nuo vienokio ar kitokio oficialaus įvertinimo, kolektyvas kantriai dirba, jam paklūsta vis nauji muzikos stiliai. Didžiausiu kūrybiniu pastarųjų metų leliumiečių laimėjimu reikėtų laikyti didelio iš ciklų sudaryto kūrinio — Dž. Pučinio „Messa di Gloria" — parengimą ir atlikimą.

LINA DUMBLIAUSKAITĖ
Menotyros kandidatė

Negesk, žiburėli...

Ne kiekvienam lemta renkantis profesiją išsyk „į savo ratus" pataikyti. Vienas blaškosi ir ilgokai savęs „neatranda", o kitas, žiūrėk, sakytum gimsta specialiai tam, kad taptų garsiu menininku, žymiu mokslo vyru ar šauniu krepšininku. Atsitiko taip, kad Šiaulių statybos tresto kultūros rūmų vaikų šokių liaudies kolektyvo „Želmenėliai" vadovę Aldoną Masėnienę į šokio meno pinkles jau seniai įviliojo klastūnė Terpsichorė. Vylingai šypsodamasi, šokio deivė būsimai choreografei tada griežtai prisakė: „Sėsi grūdą, želmenėlius auginsi, grožį ir džiaugsmą skinsi". Aldonos iš prigimties būta darbščios, pareigingos, todėl ji, ilgai nedelsus, suskato priesaką vykdyti. „Pasisekė man,— pasakoja A. Masėnienė,— kad anuomet, kai mokiausi Vilniaus kultūros-švietimo technikume (dabar Vilniaus kultūros mokykla — Aut.), šokio disciplinas ten dėstė J. Lingys, J. Grivickas, A. Baravykas, K. Poškaitis ir kiti talentingi vyresniosios kartos choreografijos meistrai. Auditorijose tvyrojo dvasinga atmosfera, ten gavau ne tik žinių apie šokį — fanatiškas pedagogų pasišventimas savo profesijai, sąžiningumas kūryboje stimuliavo ir mūsų, besimokančiųjų, jauną, imlią sąmonę. Augome sveikoje, kūrybai palankioje terpėje. Esu dėkinga tiems žmonėms už pažadintą sieloje muziką: ji ligšiol tebeskamba".

Jaunoji specialistė buvo paskirta dirbti į Pakruojo rajoninius kultūros namus. Geru žodžiu mini Aldona tuos greit prabėgusius aštuonerius metus: rezultatyviai dirbo, įgijo patyrimo. Palengva skleidėsi sparnai rimtam skrydžiui. Gabią choreografę netruko pastebėti iniciatyvūs šiauliečiai ir... atsiviliojo į Šiaulius. Taip atėjo diena, lėmusi „Želmenėlių" gimimą.

Skaitau nuo pat 1969-ųjų dvidešimt metų tvarkingai rašomą kolektyvo metraštį. Jame gausu nuotraukų: šoka, straksi įvairaus amžiaus vaikai, ir visų veideliai švieste šviečia. Tai, sakau, pasisekė Šiauliams! Juk „Želmenėlių" kolektyvas — vienas geriausių mūsų krašte. Vos septyneriems metams praėjus nuo pirmosios repeticijos, jam jau buvo suteiktas liaudies kolektyvo vardas. Vaikai pažymėjo šį įvykį 120-uoju koncertu. Gausybė prizų, garbės raštų, kitokių apdovanojimų, laureatų vardas įvairiuose konkursuose... Bet ar tai svarbiausia? „Džiaugiuosi,— sako A. Masėnienė,— jog vis daugiau mano kolegų, taip pat mus globojantys statybos tresto „mecenatai" ima suvokti „Želmenėlių" gyvavimo ir veiklos esmę.— Patylėjusi paaiškina:— Man labiau rūpi iš mažo žmogučio išauginti ne tiek puikų šokėją, kiek judesio poezijos, muzikos grožio, dvasingų tarpusavio santykių sušildytą ŽMOGŲ". Aldona šypsosi, o aš, žiūrėdama į jos truputį pavargusias akis, svarstau, jog matyt neverta dabar sukti šnekos prie pragmatiškų reikalų. Alga, ko gero, kaip ir visų kultūros fronte kariaujančių... Ne, A. Masėnienė nesiskundžia. Ji — žmogus iš tiesų dorai kantrus. Tik ar mes patys sugebame įvertinti tą kantrybę ir talentingą „sodininko", auginančio grožį, triūsą? Sakoma, jog širdy išsiskleidęs gražumas — patikimiausia užtvara blogiui... Tyliai stebiuosi vadovės darbo grafiku: retas tokią naštą pakeltų. Šiandien kolektyve šoka 150 vaikų (buvo laikotarpis, kai turėjo apie 400 šokėjų!). Kiekviena grupė turi savo vardą: šešiamečiai — „Nežiniukai", pirmaklasiai — „Pagrandukai", 10—11 metų vaikai — „Pingvinai" ir taip toliau iki jaunuolių „Kalvelio". Vidurinės mokyklos atestatą gavę, išsisklaido buvę „želmeniukai" kas kur: įsilieja į aukštųjų mokyklų tautinių šokių kolektyvus, papildo gamyboje dirbančių saviveiklininkų būrius. Kai kurie A. Masėnienės „auginiai" pasekė vadovės pavyzdžiu ir tapo diplomuotais choreografais. Kokį turtą jie išsinešė, palikdami „Želmenėlių" kolektyvą?

„Baigusi mokslus LTSR valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetuose, pradėjau dirbti baletmeistere Respublikinių pionierių ir moksleivių rūmų vaikų dainų ir šokių ansamblyje „Ugnelė",— pasakoja buvusi „Želmenėlių" šokėja Ligita Paskaitė.— Patyrimas, įgytas A. Masėnienės vadovaujamame kolektyve, man čia labai praverte. Susidūrusi su netikėčiausiais gyvenimo galvosūkiais, sprendimo ieškau visų pirma iš A. Masėnienės paveldėtame „lauknešėlyje". Didžiuojuosi, kad užaugau „Želmenėlių" kolektyve, jaučiu didelį dėkingumą mielai vadovei. Ji labai „kalta", kad be šokio meno neįsivaizduoju savo gyvenimo".

Pasitaikė man kartą užsibūti ilgėliau Šiauliuose — su „želmeniukais" šokome folklorinius šokius. Kai paprašiau leidimo stebėti įvairaus amžiaus vaikų grupėse A. Masėnienės vedamas repeticijas, ji tik pečiais gūžtelėjo: „Ką, vaikeli, tu čia pamatysi? Kiekvienąsyk dirbu kitaip. Apie kokį metodą kalbi? Įgūdžiai susiformuoja tik praktikoje: dirbi nuolat save tikrindamas ir koreguodamas.— Aldona gudriai šypteli.— Taip gimsta „metodas": išlieka praktikoje patikrintos pedagoginės bei estetinės šokėjo-žmogaus formavimui svarbios vertybės. Jomis ir tenka vadovautis". Patylėjusi dar priduria: „Neslėpsiu, daug ką pati palaipsniui atradau, suformulavau". Ir netikėtai užbaigia: „Dirbti reikia. Bus ir metodas".

A. Masėnienė koncertų salės scenoje prie nelabai patogių kilnojamų atramų jau rikiuoja repeticijai vaikus, o aš sau galvoju, jog ji teisi: apskritai, „metodo" išmokti, jį paveldėti turbūt neįmanoma. Susipažinti, žinoma, verta — kam iš naujo „dviratį išradinėti". Tačiau kiekvienas, atkakliai dirbdamas, ilgainiui sukuria savo individualų darbo stilių. Čia daug ką nulemia vadovo charakterio psichologiniai ypatumai, intelekto lygmuo, dorovinės nuostatos bei profesinė kompetencija. Svarbiausia — kruopštus darbas. Šiauliečiai man pasakojo, jog „Nuklono" gamyklos jaunimo tautinių šokių kolektyvas su A. Masėniene kartais repetuoti pradeda pusę septynių ryto, nes kito laiko dėl darbo pamainomis nelengva sutarti...

Prisimenu, sykį nusistebėjau „Želmeniukų" tvarkingumu repeticijose, scenoje. Man paaiškino, jog vaikai čia nuo mažens pratinami gerbti tautinį kostiumą kaip šventą liaudies meno vertybę. Sceninių drabužių komplektavimu rūpinasi pati vadovė. Kiek tam pastangų ir sveikatos išeikvota — gali suprasti tik tas, kas pats yra tuos „kryžiaus kelius" išvaikščiojęs (tautinio kostiumo įsigijimas — respublikinio masto problema). Tačiau didžiausia bėda — patalpų repetavimui stygius. Svajose ir sapnuose regi Aldona saulės užlietą erdvią veidrodžių salę, puikias trenažui pritaikytas medines atramas, specialias grindis... Svajoja ji apie aplinkos grožį, kuris turėtų natūraliai prasidėti „nuo rūbinės", ir jo gijos pasiektų šokančių vaikų širdelėse besiskleidžiantį gėlyną... Tačiau aktyvi vadovė dažniau veikia nei svajoja: jau apsvarstytas ir

. patvirtintas kultūros rūmų vakarinės dalies rekonstrukcijos projektas. Ten ateityje ir įsikurs „Želmenėliai". Tačiau šiandien... (Ak, nutylėjo anuomet vylingoji Terpsichorė, jog ne vien džiaugsmą Aldonai teks skinti. Būta ir kartėlio, ir nusivylimo valandėlių. O kam jų nebūna?)

Ne kartą bandžiau įspėti A. Masėnienės pedagoginės intuicijos mįslę. Kolektyve jos rūpesčiu taip surėdyta: vyresnieji, savaime suprantama, globoja mažylius, kartais „pyplius" net šokti pamoko, stebi ir kartu su vadove vertina parodomąsias pamokėles. Vaikai mandagūs, atidūs vieni kitiems. Be abejo, pasitaiko ir itin kovingų „gaidžiukų", tačiau užtenka vieno kasdieniu tonu ištarto vadovės žodžio, griežtesnio žvilgsnio — ir viskas susirikiuoja į savo vietas. Nuolatinis A. Masėnienės bendravimas su šokėjų tėvais, informuotumas apie vaikų gyvenimą „už šokio ribos" jai padeda objektyviai spręsti kiekvieno „želmeniuko" problemas. „Daug gerų žmonių esu sutikusi,— sako A. Masėnienė.— Tėvų taryba labai veikli, talkina organizaciniuose reikaluose. Mėgsta vaikai išvykas į didmiesčius: ten visi kartu aplankome spektaklius, koncertus. Patinka vaikams rengti didesnius bendrus pasirodymus su kitų miestų vaikų šokių kolektyvais. Vasarą dalį atostogų skiriame darbui kūrybinėje stovykloje. 1979 metais didelį įspūdį vaikams paliko stovyklavimas „Arteko" pionierių stovykloje". A. Masėnienė rodo man spalvingas „Želmenėlių" koncertų afišas, skoningas programėles. „Želmeniukai" iš tiesų panašūs į savo vadovę: kūrybingi, aktyvūs. Su džiaugsmu rengia savo šventes, karnavalus ir net teatralizuotus vaidinimus.

Klausausi A. Masėnienės neskubaus pasakojimo apie repertuaro paieškas, vaikų dėmesio, ritmo lavinimo gudrybes, apie etikos etiudus šokio partnerių tarpusavio pagarbai ugdyti. Kalbamės apie tai, kaip nelengva vaiko sąmonėje „materializuoti" abstraktųjį magiškąjį „reikia", prieš tai gerai išsiaiškinus, ką žmonių gyvenime reiškia tušti pažadai ir ko verti gražūs darbai... Klausausi protingų Aldonos žodžių, o galvą man varpo vis ta pati mintis: jeigu kolektyvo vadovas — asmenybė, tai jo išauklėtas gabus mokinys turėtų būti daugiau ar mažiau adekvati pamaina jam pačiam. O tai reiškia — taip pat asmenybė. Tarsi kiaurai mane matydama, Aldona kreipia šneką abiem rūpima tema: svarstome studijinį choreografų-vadovų „kalvės" modelį. Prisiminkime, kokiose aktyviose savęs paieškose augo ir brendo J. Miltinio vadovaujamos Panevėžio teatrinės studijos auklėtiniai, vėliau — puikūs aktoriai ir režisieriai; J. Lingio „kalvėje" užsigrūdino didesnių „universitetų" nebaigusi, šiandien visų pripažinta baletmeisterė praktikė, puikių tautinio šokio kompozicijų autorė T. Kalibataitė; būsimų režisierių kursą auklėja J. Vaitkus, prieš tai Kauno dramos teatre taip pat dirbęs su jaunais aktoriais studijiniu principu. Tad gal ir šokių kolektyvo vadovas turėtų gimti pavyzdiniame vaikų kolektyve? Šokių mokytojas pats vestų jį pakopa po pakopos (specializacija septynmetėje muzikos mokykloje, toliau — aukštesniojoje muzikos mokykloje arba pedagoginiame institute, neapleidžiant gyvos praktikos gimtajame kolektyve) patikrintu keliu į konkretų tikslą.

Dairausi į laikrodį: laiko beveik nebeliko, o man dar smalsu sužinoti, kaip sekasi Aldonos sūnui, nes, dievaž, nežinau, ar verkti, ar juoktis, kad „Želmenėliuose" augintas, mamos pėdomis sekęs, neabejotinai talentingas, šviesios galvos Artūras Masėnas po to, kai gražiai apgynė Konservatorijos Klaipėdos fakultetuose choreografo diplomą, nutarė dar... studijuoti filosofiją ir kupinas ryžto išdundėjo į Leningradą. O aš visiems tvirtinu, jog choreografo diplomą Artūras uždarė stalčiun laikinai. Sugrįš jis dar šviesesne galva į Šiaulius ir, gražiai derindamas abi profesijas, ateis laisvalaikiu mamai į pagalbą. Nes kaipgi be „Želmenėlių" galėtų tverti?

Man pas „želmeniukus" besisvečiuojant, vaikai laukė šventės: pavasarį kolektyvas rengėsi minėti dvidešimtąjį gimtadienį: bus gražus koncertas, visa „Želmenėlių" bendrija susirinks į krūvą — nuo mažiausio lig vyriausio, jau veteranu vadinamo. Sakau Aldonai, kad truputį pavydžiu jai tokios didelės laimės — įžiebti žiburi tiekos vaikų širdelėse. Ir mintyse paprašau: „Negesk, žiburėli!"

ALINA KIRVAITIENĖ
LTSR mokslinio metodinio
kultūros centro Choreografinio
folkloro sektoriaus
vedėja

Įspūdžiai po parodos

Šiaulių „Aušros" istorijos ir etnografijos muziejaus Parodų rūmuose 1988 metų pabaigoje buvo eksponuota „Audimo ir verpimo įrankių paroda (iniciatorius K. Gylys, organizatorius A. Kliukas, architektas V. Jakubauskas, įrangos grupės vadovas P. Juozapaitis). Praėjus kuriam laikui, norisi mintimis sugrįžti ne vien prie eksponatų, bet ir prie ekspozicijos reikalų, su kuriais susiduria dažnas parodos organizatorius.

Keturi Lietuvos muziejai - LTSR istorijos ir etnografijos, Kauno M. K. Čiurlionio dailės, Šiaulių „Aušros" istorijos ir etnografijos ir Utenos kraštotyros — atrinkę ir pateikę 550 liaudies meno pavyzdžių, sugrupavo tokias įrankių grupes: 1) verpstės su verpstukais; 2) verpstokai su prieverpstėmis ir be jų; 3) rateliai (tik keli), prieverpstės ir smeigtukai; 4) lankčiai, vytuvai, audimo staklės (visų po vieną) ir staklių dalys; sprąsčiai ir šaudyklės; 5) rankšluostinės (beje, pastarosios ne įrankis, o baldas). Taigi greta atsidūrė didelių gabaritų daiktai — staklės, vytuvai (saviti tiek etnografiniu požiūriu, tiek kaip liaudiškojo dizaino pavyzdžiai) ir įdomios formos smulkučiai smeigtukai.

Dauguma eksponatų — liaudies taikomojo meno, meniškosios medžio drožybos šedevrai. Iki siol šie dirbiniai, kaip ir beveik visas Lietuvos liaudies menas, menkai tyrinėti: muziejų turtai nesusisteminti, neapibendrinta jų formos estetinė išraiška, netyrinėtas apeigų ir simbolių ryšys. Tačiau nėra abejonės, kad parodoje norėta akcentuoti šių eksponatų meniškumą, t.y. parodyti technikos panaudojimą medžiagai įveikti, konstrukcijos, formos ir puošybos ryšį, kompozicijos harmoniją ir išbaigtumą, ornamento savitumą ir kt. Ar parodos organizatoriams pavyko tai padaryti? Suprantama, eksponuoti tokius specialius, netapybiškus daiktus (o kartais net grafiškai neryškius) nėra paprasta. Bet dar sunkiau tai daryti nesuvokiant daiktų galimybių arba, kaip sakoma, „neturint širdies". Ogi kiekvienam aišku: kai prasta ekspozicija, neįmanoma susidaryti sąvokų, vaizdinių. (Tada neįmanoma apčiuopti dvasinių kultūros klodų, kurie šiandien mums reikalingi kaip duona ir vanduo.)

Verpstės — ne vien liaudies meno, bet ir kultūros reliktas (jų likę tik muziejuose). Verpsčių forma, primenanti medžio lapą,— ne tik funkcinė: tai gyvybės medžio simbolis. O puošyba, sudėtinga kosmogoninių įvaizdžių sistema, šimtmečius tobulinta derinant ją su medžiaga, verpstėse įgijo tobulą,

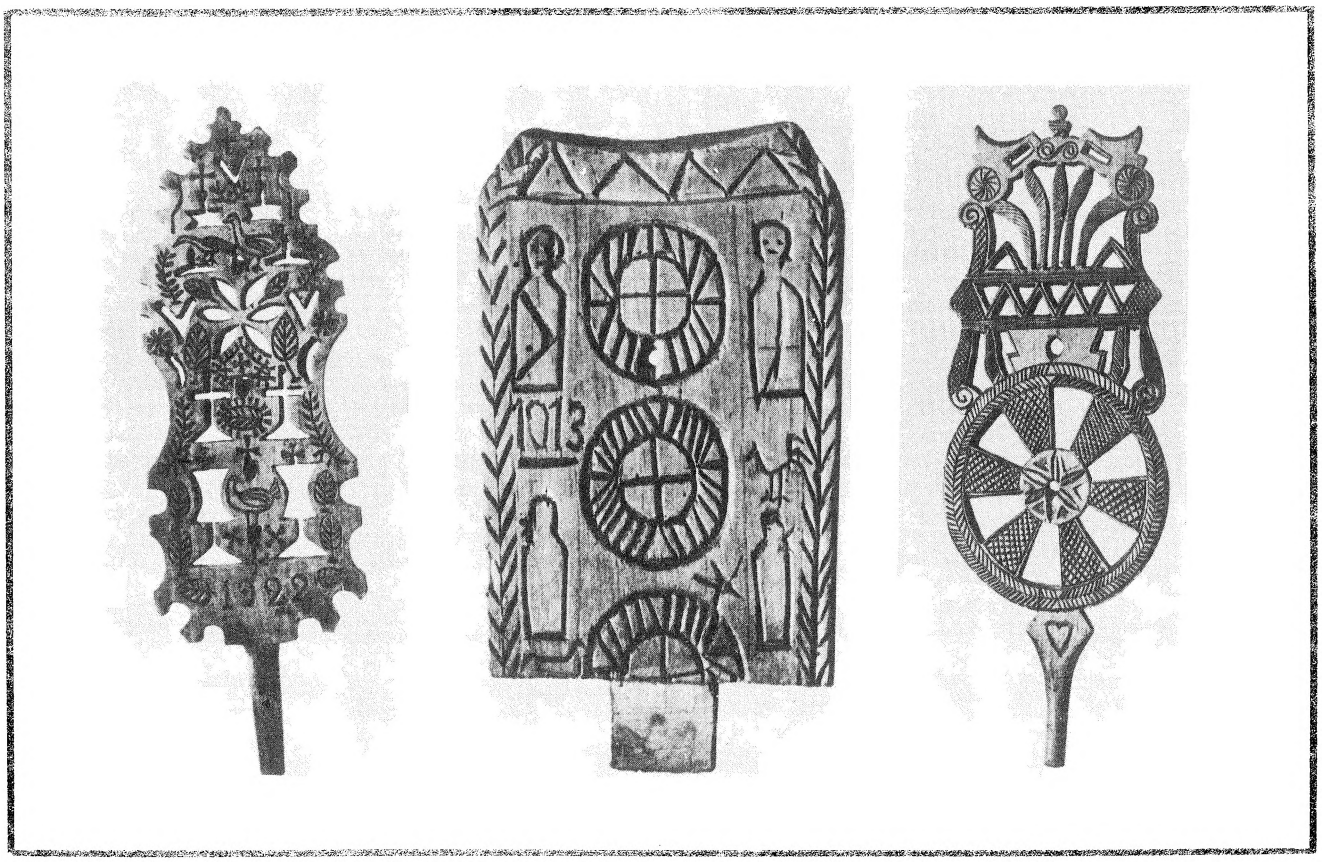

griežtą ir grakštų pavidalą. Kas tokį rezultatą suponavo? Kas ta tradicija? Tai apeiginių ritualų pasekmė, kuri spraudė tradiciją į rėmus. Todėl motyvai, simboliai pastovūs, o jų kompozicijos įvairios,— ir tai liudija kūrėjų išmintį bei talentą. Estetinė harmonija, manau, ne vien kūrėjų nuopelnas, o visos visuomenės pasaulėžvalgos išraiška. O jos esmė — tai žmogaus vietos visatoj, savo esmės suvokimas, aplinkos ir vidaus darna.

Meniniu požiūriu prieverpstės artimos verpstėms: panašūs jų puošybos motyvai, simbolika, bet jeigu kita forma, kita ir jų kompozicija. Mažiau etnografams ir menotyrininkams žinomi verpstokai, kurie yra tarsi tarpininkai tarp verpstės ir ratelio (plačiai naudoti Kaišiadorių rajone). Verpstokas — ratelio dalis — prieverpstė ir kotas (šio koto forma ir puošyba tapati verpstės kotui). Savita sprąsčių, šaudyklių, verpstukų forma, skirtingos jų kompozicijos ir puošybos motyvai. O kartu yra nemažai bendrų bruožų, būdingų visiems audimo, verpimo įrankiams.

Verpsčių su pasėstais specifika reikalavo jas pateikti taip, kad galvos būtų žiūrovų akių aukštyje. Tačiau minimoje parodoje jos buvo sutupdytos ant grindų ir atrodė neišvaizdžios bei neįžiūrimos. Verpstes be pasėstų ant sienos galima eksponuoti tuo atveju, jeigu viena jų pusė yra puošta. Tačiau daugumos jų abi pusės buvo skirtingos puošybos, ir, sukabintos ant sienos, prarado savo informatyvumą.

Mano nuomone, visos verpstės turėjo būti eksponuotos grupėmis — pagal formos ir puošybos charakterį. Deja, dėl bendro projekto neapgalvojimo ir įrangos nepritaikymo to nebuvo padaryta.

Visas prieverpstes sudėjus, susikristalizavo tokios jų grupės: 1) panašios į verpstes arba iš jų padarytos; 2) dviejų sujungtų apskritimų: a) su dviem saulutėmis; b) su viena saulute; c) su keliom saulutėm; 3) įvairių ažūrinių formų: a) realistinių augalinių motyvų; b) zoomorfinių motyvų (žalčiukai ir žirgai); c) mišrių motyvų (augalinių, zoomorfinių ir kitokių); d) stilizuotų augalų — lenktų linijų formos ir puošybos; 4) prieverpstės — kuodelnyčios. Tokiu principu ir turėjo būti eksponuotos prieverpstės. Deja, jos buvo nelogiškai išskaidytos: dalis jų — paprasčiausiai horizontaliai suguldytos ant stiklo, pro kurį švietė grindų parketas...

Neparankiai ir pretenzingai ant aukštos, imantriai pasuktos pakylos kėpsojo verpstokai. (Atseit, pakyla simbolizavo „augimą". Kokį? Į šį klausimą architektas neatsakė.) Pagal puošybos charakterį rankšluostinių susidarė septynios grupės. Deja, architektas to nepaisė.

Paroda buvo menkai reklamuota, niekas jos nerecenzavo, neaptarė, neparašė išsamesnio straipsnio. Gal prioritetas priklausė „Aušros" muziejui? Tačiau kodėl už viską jis vienas turi atsakyti? Juk paroda — respublikinė.

Viena aišku, kad tokioms parodoms rengti pasirodėm esą vangūs: tie, kurie parodą planavo ir svarstė, jos nerengė, kurie rengė, negirdėjo svarstymų ir neišreiškė savo nuomonės. Taigi: nei susiklausymo, nei paskatos (vienintelis architektas materialiai buvo paskatintas).

O gal tokia paroda šiandien iš vis nereikalinga (kaip ir daugelis kitų formalių renginių), gal eksponatų meninis statusas nepasiekė mūsų sąmonės? O gal paroda buvo skirta tik siauram liaudies meistrų ratui: „pasižiūrės ir išdroš"? Bet ar esame neregiai, kad nematytume, į kokias „lankas" krypsta liaudies menas, kaip jo dvasia tolsta nuo savo šaknų...

AUŠRA KARGAUDIENĖ
M.K. Čiurlionio dailės
muziejaus vyr. mokslinė
bendradarbė

Pradžia

Daugelį folklorinių kolektyvų sudaro jaunimas, ir būtent jaunimo ansambliai eina pirmieji, rodydami kryptį visam Lietuvos folkloriniam judėjimui. Pastaruoju metu natūraliai, užpildydamas spragas ir siekdamas kuo pilnesnio folkloro atkūrimo, jaunimas imasi propaguoti seniausius lietuvių tradicinius instrumentus — kankles, lumzdelius, skudučius...

Taigi kankliuoti imasi vis daugiau vaikinų ir merginų, tačiau muzikantams trūksta ir autentiškų kanklių, ir repertuaro, ir žinių. Senieji meistrai — J. Lašas iš Anykščių, K. Naudžius iš Skriaudžių kankles skobti imasi jau labai retai... O jaunesnius meistrus ant pirštų suskaičiuotume: J. Bugailiškis, E. Virbašius, Z. Armonas Vilniuje, A. Martinaitis Šiauliuose, A. Butkus Klaipėdoje, A. Lučinskas Plungėje, V. Jonikas Rumšiškėse, S. Gudas — Kaune, dar keletas. Mažai bėra gyvų senųjų kanklininkų, kurie galėtų pamokyti tikrojo, tradicinio kankliavimo — dar kankliuoja A. Kručas iš Gėluvos (Raseinių raj.), P. Dargis iš Barstyčių (Skuodo raj.), O. Rudienė iš Krekenavos, J. Banionis, L. Puskunigis iš Skriaudžių, P. Levickas iš Rykiškių kaimo (Kelmės raj.).

Tai kaipgi verčiasi mūsų jaunimas? Kadangi retas folklorinis ansamblis turi savo lėšų ir kankles įsigyti jam sunku,— ne vienas nagingesnis ansamblietis pats bando jas skobti. Dėl paties kankliavimo, tai tik keletas kolektyvų kankliuoja tradiciniu būdu (braukiant nuo savęs). Plinta kankliavimas, kurio tradiciniu tikrai nepavadinsi (ypač latviškas — braukiant į save). Galimi visi grojimo būdai, tik kiekvienam jaunam kanklininkui pravartu žinoti, kokiu stiliumi jis groja. Dar viena problema — kanklių repertuaras. Ansamblių vadovai naudoja jau išleistas natas, medžiagą, esančią Konservatorijos ar Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Tautosakos rankraštynuose, patys pritaiko kanklėms dainas ir šokius. Kai kurie skambina tik ekspedicijose užrašytą muziką. Tačiau apskritai kanklininkų situacija iki šiol nebuvo itin džiuginanti.

Tam, kad folklorinių ansamblių dalyviai ir šiaip jaunimas gautų gilesnių žinių apie kankliavimą, praeitą vasarą buvo nutarta organizuoti kanklininkų kursus Kelmėje. Siekta ne tik norinčius pamokyti skambinti, bet ir parodyti, kaip patiems pasidaryti kankles.

Tikriausiai kyla klausimas, kaip gimė ši idėja? Kodėl Kelmėje? Pavyzdžiu buvo tradicinio muzikavimo kursai Suomijoje, jau 20 metų rengiami nedideliame Kaustineno mieste. Jų iniciatorius ir vienintelis organizatorius — prof. Erkis Ala-Kioni. Suomiai, pradėję nuo kanklių, dabar kursus išplėtė iki 8 sekcijų. Valstybinės konservatorijos docentas R. Apanavičius ir mokslinis bendradarbis E. Virbašius kanklininkų kursus rengti sugalvojo dar užpernai, besilankydami Pabaltijo respublikų ir Karelijos muziejuose. Panašią idėją seniai brandino Mokslinio metodinio kultūros centro Liaudies kūrybos skyriaus mokslinis bendradarbis V. Musteikis, todėl iškart sutiko padėti ją įgyvendinti. „Komjaunimo tiesoje" buvo išspausdintas skelbimas, nurodyta, jog kursai mokami: suaugu-

siems — 10 rub., studentams moksleiviams — 5 rub. Kelmė buvo pasirinkta dėl keleto priežasčių: nedidelis miestas, į kurį patogu atvažiuoti iš visų Lietuvos vietų, turi senas muzikavimo tradicijas, be to, jis neišlepintas įvairių folkloro švenčių bei kitų renginių.

Organizuodami tokius kursus, pirmą kartą pradėjome irgi nuo kanklių sekcijos, o vėliau kursai bus plečiami: turėtų susiburti visų tradicinių ir atneštinių instrumentų, tautinių drabužių, audimo, pynimo ir kitos sekcijos.

Praeitą vasarą buvo susirinkę 140 žmonių nuo 10 iki 55 metų amžiaus. Atvyko ir profesionalų muzikantų: kanklininkų, teoretikų, chorvedžių, ir visai nepažįstančių natų arba grojančių tik iš klausos. Žmonės suvažiavo iš visos Lietuvos, atvyko net lietuvaitės iš Tartu universiteto (šiuo metu ten studijuoja apie 40 tautiečių).

Kursai truko 3 dienas (liepos mėnesio pabaigoje). Dirbome trijose sekcijose, mokėmės groti kelių senųjų kanklininkų stiliumi. Šiaurės rytų aukštaičių sutartinių (pagal J. Plepo ir P. Lapienės kankliavimą) ir žemaičių dainų bei šokių (pagal S. Abromavičių) pamokyti apsiėmiau aš pati; suvalkiečių dainų ir šokių (pagal P. Puskunigį) — Konservatorijos Klaipėdos fakultetų vyr. dėstytojas V. Alenskas; žemaičių dainų (pagal P. Dargį) — Valstybinės konservatorijos studentė N. Visockaitė.

Pirmą dieną buvo skaitomos teorinės paskaitos. Antrąją pasiskirstėme sekcijomis ir pradėjome mokytis skambinti kanklėmis. (Dauguma buvo atsivežę savo instrumentus, keletą atvežė meistrai.) Visas tris dienas vyko intensyvus darbas 2-osios vidurinės mokyklos dirbtuvėse — čia žmonės buvo mokomi patys pasidaryti kankles. Darbams vadovavo E. Virbašius, o globojo svečius Kelmės 2-osios vidurinės mokyklos darbų mokytojas, inžinierius statybininkas, didelis folkloro entuziastas Valdas Rutkūnas. Mokinius konsultavo ir kanklių meistrai iš Šiaulių, Plungės, Rumšiškių, Vilniaus. Kad kiekvienas norintis galėtų pasigaminti kankles, E. Virbašius buvo paruošęs brėžinius. Dirbtuvėse buvo 30 varstotų ir įvairių įrankių. Iš pradžių šiam darbui užsirašė 20 vyrų ir 16 moterų, tačiau atėjo tik 14 vyrų ir 2 moterys. Visi sėkmingai išsiskaptavo kanklių korpusus ir trečiąją kursų dieną surengė pačių darytų instrumentų parodą. Deja, pabaigti kankles pritrūko laiko.

Skambinimui kanklėmis buvo paruoštas 24 kūrinėlių rinkinys, kurį sudarė redakcinė komisija (R. Apanavičius, V. Alenskas, M. Baltrėnienė, V. Palubinskienė ir N. Visockaitė). Dalis parengtų kūrinėlių niekur nebuvo skelbti, keletas — iš 1987 metų instrumentologinės ekspedicijos.

Vakarais kursantai rengė koncertus-vakarones Kelmėje ir Tytuvėnuose, susitikimus su rajono visuomene. Kursuose kaip garbės svečias dalyvavo Skriaudžių kanklininkų ansamblis.

Kanklininkų kursų aptarimas vyko labai draugiškai, iškeliant ir sprendžiant visiems rūpimus klausimus. Visų nuomone,— kursai labai reikalingi, tik reiktų juos pratęsti iki 5 dienų, išplėsti sekcijas. Partijos Kelmės rajono komitetui sutikus, nuo šiol kursai čia bus rengiami pastoviai. Juos globoti pažadėjo partijos rajono komiteto propagandos ir agitacijos skyriaus vedėjas J. Klimašauskas.

Kursantai paaukojo 424 rublius Lietuvos jaunimo folkloro centro Kelmėje įkūrimui. Visų pageidavimu tam buvo parinktas apleistas vandens malūnas Kražantės vingyje.

Šiais metais kanklininkų kursus reklamuosime kur kas plačiau. Nutarta kviestis ir išeivijos jaunimą. Žada atvykti Lenkijos ir Anglijos lietuvių.

VIDA PALUBINSKIENĖ
Vilniaus valstybinio pedagoginio
instituto Estetinio lavinimo
katedros dėstytoja

Vyksta užsiėmimas.

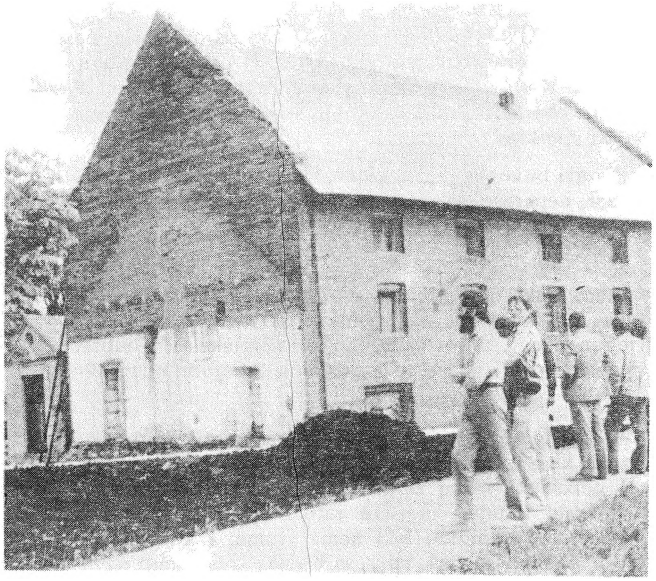

„Ar bus šiame sename malūne folkloro centras?",— svarstyta pernai. Šiandieną mes sakome: „Yra".

V. Musteikio nuotraukos

MĖGĖJŲ KLUBUOSE

„Mituva"

Kiekvienas žmogus į meno pasaulį ateina skirtingu keliu. Kam likimas nelėmė išeiti specialiųjų mokslų aukštosiose mokyklose, bet prigimtis apdovanojo jautriu pasaulio suvokimu, savita mąstysena, ėmė į rankas teptuką, kaltą ir bandė išreikšti save, savo pasaulio sampratą taip, kaip moka.

Jurbarke kuriančių savamokslių yra nemažai. Ilgą laiką jie puoselėjo viltį įkurti studiją arba klubą, kuriame būtų galima bendrauti ir, sutelkus jėgas, dirbti miesto labui. Ryžtą ir atkaklumą palaikė ir tai, kad kaimynai tauragiečiai tokį klubą jau turėjo. Vienytis daugelį metų ragino ir J. Vienožinskio mokinė dailininkė Michalina Banaitienė. Tik 1985 metų rudenį atsirado reali galimybė įkurti liaudies meistrų klubą „Mituva". Klubo pirmininku išrinktas Zigmas Morlencas. Sudarytos tapytojų, drožėjų sekcijos, pradėjo veiklą M. Banaitienės vadovaujama meno taryba. Dabar klube daugiau kaip 30 narių. Trys klubo narės — Lidija Meškaitytė, Julija Baranauskienė ir Laima Ašmonaitienė — yra LTSR liaudies meno draugijos narės. Jų darbai ne kartą buvo eksponuoti respublikinėse parodose. Iš jaunųjų klubo narių išsiskiria A. Šafrono, V. Dubikalčio, Z. Morlenco, S. Kulikausko, A. Gasiulionienės, B. Kapačinskienės darbai.

Mituviečiai surengė 5 savo darbų parodas Jurbarke, 9 jų darbai eksponuoti respublikinėje liaudies meistrų parodoje Kaune. Kultūros skyrius liaudies meistrams paskyrė medienos, išnuomojo senųjų dvaro rūmų fligelį, paskyrė pinigų jo remontui. O tada liaudies meistrai pasiraitojo rankoves ir kibo į darbą. Kas lopė stogą, kas restauravo židinį, pjaustė ornamentus, kas užuolaidas siuvo ar, paėmęs skudurą, šveitė grindis. Visa tai buvo atlikta po darbo, laisvalaikiu. Kas vakarą čia galėjai sutikti Juozą ir Juliją Baranauskus, Vygantą Sabaliauską, Arūną Šafroną, Rimą Plevoką, Birutę Kapačinskienę, Liudą Mencą. Visi dirbo iš širdies, kad, baigę remontą, galėtų čia dažniau pavakaroti, aptarti kūrybinius sumanymus, prie kavos puodelio padiskutuoti su bendraminčiais.

Klubas — tai naujas kultūros židinys Jurbarke. Sutvarkytoje didžiojoje salėje jau įvyko keli liaudies teatro klojimo grupės, vadovaujamos režisierės Danutės Budrytės, spektakliai, eksponuojami darbai (ateityje čia planuojama rengti muzikos vakarus). O literatų ir liaudies meistrų klubų susitikime buvo aptarta nemažai įdomių sumanymų ir darbų.

Verta liaudies meistrus pagirti už tai, kad jie rūpinasi jaunaisiais jurbarkiečiais. Artimiausiu metu vaikai galės pradėti lankyti tapytojų ir drožėjų sekcijas.

Klubo nariai stengiasi lankytis įvairiose parodose, kuo daugiau bendrauti su profesionalais. Dešimt dienų mieste veikė respublikos dailininkų kūrybinė stovykla. Jurbarkiečiai bendravo su dailininkais K. Abramavičiumi, O. Jablonskiu, K. Naruševičiumi, V. Gabriūnu, V. Šatu, dalyvavo jų darbų aptarime. Lankytasi Kauno dailininkų kūrybinėse dirbtuvėse. Ilgai bendrauta su skulptoriumi V. Žukliu, kuris papasakojo apie liaudies skulptūrą, kuo ji skiriasi nuo profesionaliosios. Lankytasi pas skulptorius K. Zalensą, N. Bertulį, keramiką V. Miknevičių. Tokie susitikimai labai naudingi.

Vienas iš pagrindinių liaudies meistrų klubo „Mituva" tikslų — Jurbarko miesto puošimas ir tvarkymas. Pradžia jau padaryta — tvarkoma poilsio zona prie Imsrės upelio. Į šį darbą įsijungė miesto vykdomasis komitetas, direktorių taryba, jurbarkiečiai. Buvo rengiamos talkos, per kurias iškirsti menkaverčiai medžiai, pagilinta ir išvalyta upelio vaga, pasodinta daug dekoratyvinių krūmų, nutiesti asfaltuoti takeliai. Liaudies meistrai įrengė originalius tiltelius, pavėsines, suolelius. Pamėgo šią vietą jaunos mamos ir seneliai, o vaikus lyg magnetas traukia sūpuoklės. Poilsio zoną pagyvino medžio skulptūros — V. Dubikalčio ir B. Jurgilos „Cukriniai avinėliai", „Piemenėlis", A. Šafrono ir V. Dubikalčio „Nykštukai", S. Antanaičio rodyklė kviečia nepraeiti pro šalį, maloniai pailsėti, pasisupti L. Menco, E. Mikštos ir R. Greičiaus sūpuoklėse.

Dalis medžio skulptūrų pastatyta Julijos Baranauskienės sode. Ji nuo praeitų metų vasaros vadovauja klubui. J. Baranauskienė pagal architekto S. Lapėno projektą statosi dirbtuves, kuriose dirbs dalis medžio drožėjų. Svajojama čia užsiimti ir keramika.

Grupė entuziastų įrodė, kad labai mylint miestą ir negailint jėgų bei energijos, padaryti galima daug. Ne veltui liaudies patarlė sako: „Daug rankų didelę naštą pakelia".

NIJOLĖ ADOMAITIENĖ
Jurbarko rajono vietinių radijo laidų atsakingoji redaktorė

A. Tomkevičiaus nuotraukos

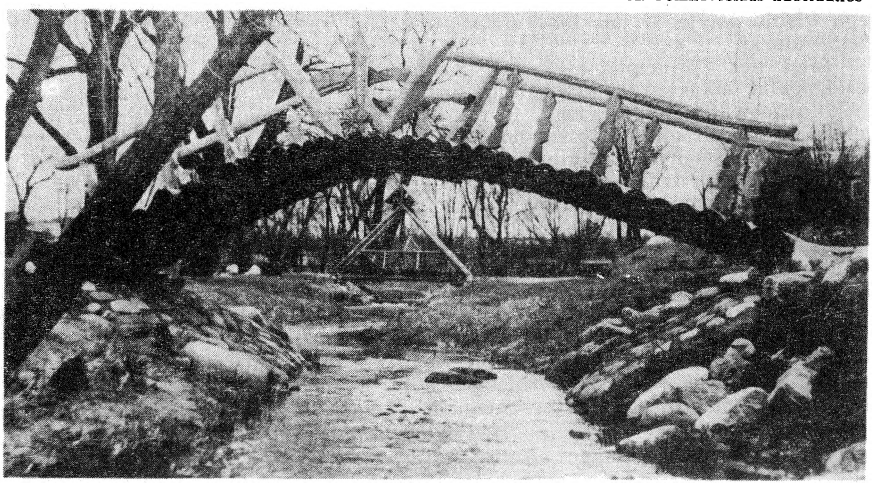

Kultūra ir blaivybė

3. Gyvenimo prasmė

Besaikis alkoholio vartojimas paprastai siejamas su beprasme individo egzistencija, aiškių gyvenimo tikslų, siekių, idealų nebuvimu. Todėl neatsitiktinai pastaruoju metu spaudoje bandoma daugiau dėmesio skirti gyvenimo prasmės sąvokai, naujai pažvelgti į amžinas tikrųjų ir tariamųjų vertybių santykio problemas. Iš esmės pripažįstama, kad blaivus gyvenimo būdas — tai gyvenimo prasmės problema. Antra vertus, gyvenimo prasmės suvokimas taip pat yra žmogaus dvasinės kultūros rodiklis, tiesiogiai susijęs su šiuo metu itin akcentuojamu dvasingumu, kurio kasdieniniame gyvenime pasigenda jau ne vien menininkai, bet ir vadinamieji platesni gyventojų sluoksniai.

Tokią tendenciją iš dalies patvirtina ir mūsų tyrimo ekspertinės apklausos rezultatai. Respondentų, atstovaujančių įvairioms socialinėms grupėms, nuomonės dėl kovos su girtavimu būdų skyrėsi, tačiau, remiantis visais gautais pasisakymais, galima išskirti tris pagrindines orientacijas. Dalis apklaustųjų pažymėjo, kad būtina ieškoti gilesnių girtavimo šaknų, daug ką gyvenime keisti iš esmės, nes „žmonės geria iš nevilties, kai negali realizuoti savęs". Dauguma taip pat laikėsi nuomonės, kad būtina kelti bendrąjį dvasinės kultūros lygį. Be abejo, tik tokia orientacija yra perspektyvi siekiant įtvirtinti blaivaus gyvenimo būdo principus žmonių sąmonėje. Kitos dvi orientacijos atspindėjo paviršutinišką tam tikros visuomenės dalies požiūrį į girtavimą ir blaivybę, nors tokias nuomones pareiškę respondentai tikriausiai laikė save principingais kovotojais — beatodairiškai smerkė eiles prie gėrimų, siūlė griežčiau bausti, tikrinti, įvesti „sausą įstatymą" arba pretendavo į „lankstumą", realistišką situacijos vertinimą („senos tradicijos, reikia su jomis pamažu, atsargiai" ir pan.). Iš vienos pusės, pamirštama, kad vien prievarta (nors ji šiuo metu reikalinga), nesant vidinio poreikio gyventi kitaip, gerų rezultatų niekada nepasieksi. Antra vertus, propaguojama susitaikėliška pozicija, masinį girtavimą paskelbiant net „liaudies tradicija". Šiuo atveju nepaisoma elementarios logikos: tradicijos kuriamos ir puoselėjamos šimtmečius, ir todėl negalima tradicija laikyti reiškinio, kuris gyvuoja tik 15—20 metų. Juk, statistikos duomenimis, dar 1960 metais išgerdavome vidutiniškai ketvirtadaliu mažiau negu visoje šalyje, o jau 1984 metais trečdaliu viršijome TSRS vidurkį.[1]

Taigi tiek „principingieji", tiek „realistai" mato vien pasekmes ir atkakliai nenori gilintis į reiškinio priežastis Tenka pripažinti, kad ir vienų, ir kitų yra daugiau negu siekiančių ieškoti gilesnių girtavimo šaknų ir siejančių šią problemą su asmenybės saviraiška, gyvenimo prasmės poreikio formavimu, dvasine kultūra. Pavojingesni (nes gajesni) visgi yra „realistai", išreiškiantys dažniausiai pakankamai apsišvietusių „kultūros vartotojų" poziciją. Jų lūpomis kalba įvairūs, dar pas mus nepakankamai ištirti socialiniai tipai: „stalo komendantai", „draugijos sielos", „reikalingi žmonės", „sumanūs vaikinai" ir „šaunios moterys". Tai žmonės, kurie gyvenime geriausiai jaučiasi (kaip žuvis vandenyje) sėdėdami prie vaišių stalo arba jas organizuodami. Tai jų pagrindinė saviraiškos sfera, ilgainiui galinti tapti vienintele gyvenimo prasme. Kadangi šie žmonės dažniausiai nėra atstumiantys, greičiau malonūs ir patrauklūs, gebantys bendrauti su pažįstamais ir nepažįstamais, būtina išsiaiškinti jų įtakos sferą, kokį įspūdį jie daro jaunimui. Antra vertus, būtina žinoti, kaip jauni žmonės vertina blaivybę ir kaip suvokia gyvenimo prasmę.

Pateiksime vidurinių mokyklų abiturientų socialinio psichologinio tyrimo rezultatus. Tyrime dalyvavo daugiau kaip 300 Respublikos bendrojo lavinimo mokyklų, technikumų ir profesinių technikos mokyklų moksleivių. Iš tyrimo duomenų paaiškėjo, kad abiturientų požiūris į blaivybę daugmaž atitinka suaugusiųjų požiūrį. Taigi ateityje, diegiant blaivaus gyvenimo būdo principus, teks susidurti su nemažais sunkumais. Tik apie 40% apklaustų abiturientų buvo blaivybės (visiško alkoholinių gėrimų nevartojimo) šalininkai, trečdalis laikėsi neutralios pozicijos (t.y. buvo pasiryžę toleruoti negeriančius asmenis, bet patys ketino išgėrinėti), maždaug ketvirtadalis blaivininkus vertino priešiškai arba nepalankiai (t.y. tiesiog negalėjo pakęsti šalia savęs kitaip mąstančio ir kitokias vertybes propaguojančio žmogaus).

Gyvenimo prasmės sąvoką konkretizuoja klausimai „dėl ko gyventi" (svarbiausios gyvenimo vertybės) ir „kaip gyventi" (gyvenimo pozicija, nuostata, lemianti individo požiūrį į savo aplinką, kitus žmones, į savo vietą ir vaidmenį toje aplinkoje). Tyrimo duomenimis, tai, kaip moksleiviai vertina blaivybę, taip pat jų elgesys, alkoholio vartojimo intensyvumas labiausiai susijęs su jų požiūriu į tokias vertybes kaip platus akiratis, žinios, saviraiška profesinėje veikloje, estetinės vertybės (grožio, meno, gamtos išgyvenimai). Be to, didelę įtaką teigiamam blaivybės vertinimui turi aktyvi gyvenimo pozicija, kai savarankiška vertybe tampa veikla, įgalinanti panaudoti turimus gabumus. Iš visų išvardytų vertybių ypač išskirtinas siekimas pastoviai lavintis, plėsti akiratį ir estetinės vertybės, kadangi būtent šias vertybes ignoruojantys moksleiviai labiausiai linkę piktnaudžiauti alkoholiu.

Tarp abiturientų, kuriems „visiškai užtenka turimų žinių", blaivybės šalininkų yra santykinai 2 kartus mažiau nei visame masyve, o tarp abiturientų, kuriems „grožis neturi didelės reikšmės", itin daug priešiškai vertinančių blaivininkus (nepakančių net pačios blaivybės idėjos propagavimui, o ką jau kalbėti apie draudimą gerti).

Dauguma tyrime dalyvavusių abiturientų užaugo šeimose, kuriose buvo vartojami alkoholiniai gėrimai, visiški blaivininkai buvo tik 7% abiturientų tėvų. Tačiau blaivių šeimų santykinai 2 kartus daugiau buvo tarp tų moksleivių, kurie gyvenimo prasmę siejo su veikla. Tuo tarpu orientacija gyventi vien savo malonumui, vengiant bet kokių rūpesčių, pasitenkinant turimomis žiniomis, dažniau formuojasi šeimose, kuriose alkoholiniai gėrimai vartojami ne vien ypatingomis progomis.

Kadangi visiškai alkoholio nevartojančių šeimų buvo mažai, sunku tikėtis, kad vaikai nepaseks tėvų pavyzdžiu. Tyrimo duomenimis, nesutapo pritariančių blaivybės idėjai ir iš tikrųjų alkoholio nevartojančių abiturientų skaičius. Pastarųjų buvo maždaug 2 kartus mažiau negu formalių blaivybės šalininkų (atitinkamai 20% ir 40%).

Norėtųsi atkreipti dėmesį į profesinių technikos mokyklų auklėtinius ir žemės ūkio technikumų absolventus. Pirmieji dažniau negu kiti moksleiviai pabrėždavo, kad turimų žinių jiems visiškai pakanka, taigi ir platus akiratis jiems nėra vertybė. Žemės ūkio technikumų auklėtiniai labiau nei kiti moksleiviai buvo linkę ignoruoti estetinių vertybių reikšmę („didelės reikšmės grožis man neturi"), akcentuodavo

[1] *Gečas J. Kada ateis šventė //Švyturys.— 1987.— Nr. 21.— P. 10.*

dažniausiai vien materialines vertybes (kaip savo laimės pagrindą). Abiejų šių grupių respondentai vieningai neigė vidinį poreikį dirbti, asmenybės saviraišką profesinėje veikloje. Darbas jiems (geriausiu atveju) — tik pragyvenimo šaltinis.

Tyrimo duomenimis, kaip tik šios vertybės (platus akiratis, grožis, saviraiška darbe, aktyvi profesinė veikla) gali tapti blaivaus gyvenimo būdo, naujos mąstysenos formavimosi pagrindu. Didelis vaidmuo čia tenka estetiniam lavinimui, kuris dabar gerokai apleistas, ypač kaimo vietovėse. Tyrimo metu bendraujant su kaimo jaunimu (profesinių technikos mokyklų ir technikumų moksleiviais) dažnokai dingteldavo mintis, kad kai kas jau prarasta, kad sąlygos alkoholizmui plisti sukurtos puikiausios, ir jos vis dar puoselėjamos. Kaip pavyzdį paminėsiu faktą, kad nemaža dalis tyrime dalyvavusio kaimo jaunimo (palyginti su miesto jaunimu) laiką savižudybę normalia išeitimi iš sunkios padėties („Ką žmogui daugiau veikti, jei ant jo šaukia, rėkia."). Kas lėmė tokią jaunų žmonių „logiką"? Ar gali kaimo kultūros namai ką nors iš esmės čia pakeisti? Turbūt ne. Ateityje matyt reikėtų daugiau pamąstyti apie vieningą estetinio lavinimo sistemą, kurioje viskas būtų gerai apgalvota, visos grandys siektų vieno tikslo — žmogaus dvasingumo palaikymo ir ugdymo.

Vidurinių mokyklų abiturientų tyrimo rezultatai atspindi kai kurias įvairių gyventojų sluoksnių pažiūras ir girtavimo bei blaivybės vietą žmogaus, visuomenės gyvenime. Kartu šie duomenys leidžia šiek tiek prognozuoti blaivybės sąjūdžio perspektyvas, auklėjamojo darbo sėkmę. Įsitikinome, kad su jaunimu, kurio „gėrimo stažas" dar nedidelis, darbo bus daug: būtina formuoti teisingą gyvenimo prasmės suvokimą, būtina pagrįsti ją profesinės veiklos, išsilavinimo ir grožio vertybėmis. Tuo pačiu iškyla klausimas, kokią reikšmę šios vertybės turi suaugusiems žmonėms, kaip jie supranta gyvenimo prasmę?

Tiesiogiai lyginti abiejų kontingentų negalėjome, kadangi suaugusiųjų apklausos anketoje pasirinkti kiti gyvenimo prasmės suvokimo rodikliai. Tai buvo susiję su kontingento įvairumu, suaugusių respondentų išsimokslinimo, amžiaus, socialinės, šeimyninės padėties skirtumais (abiturientų kontingentas pagal šiuos rodiklius buvo vienalytis). Išvardyti veiksniai savaime diferencijuoja respondentų požiūrį į saviraišką darbe, estetines vertybes, lemia tam tikrą pažintinių poreikių lygį ir jų tenkinimo formas. Tačiau tiek suaugusiųjų, tiek moksleivių kontingentas skyrėsi pagal respondentų gyvenamąją vietą ir lytį. Todėl pastarųjų dviejų veiksnių vaidmenį, suvokiant gyvenimo prasmę, pabandysime nušviesti pirmiausia.

Iš tyrimo rezultatų matyti, kad kaime gyvenantiems respondentams (tiek moksleiviams, tiek suaugusiems) optimistinės bei altruistinės pažiūros į gyvenimą būdingesnės negu miestiečiams. Gerai žinome ir tai, kad dar toli gražu ne visose kaimo gyvenvietėse gyvenimas toks „įdomus, pilnavertis ir įvairus", kad visuotinis respondentų optimizmas atrodytų pagrįstas, nuoširdus. Tai kaip paaiškinti gautus duomenis? Gal jie atspindi abejingumą, nenorą galvoti apie rimtas problemas, siekimą atsipirkti stereotipinėmis frazėmis: „Pas mus kolūky viskas gerai, o ateity bus dar geriau, daug nuveikta, dar daugiau daroma. . ." Tokios išvados peršasi pabendravus su kaimo profesinių technikos mokyklų abiturientais, kurie buvo nuoširdesni nei suaugusieji ir nesistengė slėpti savo vertinimų. Daugelis būsimųjų kaimo mechanizatorių tiesiai pareiškė ar parašė rašinyje „Gyvenimo prasmė", kad išgerti su draugais — svarbiausias gyvenime dalykas, o daugiau nieko neverta imti į galvą, gyventi reikia ramiai, kaip visi. Matyt šiandieninio kaimo jaunimo gyvenimo stilius, kultūrinio gyvenimo ypatumai turėjo nemažą įtaką tokios gyvenimo prasmės sampratos formavimuisi. Todėl ir optimizmas nebedžiugina. Juk būtina aukštesnių kultūrinių poreikių ugdymo sąlyga yra tam tikras nepasitenkinimas savo aplinka ir savimi pačiu. Galbūt tokio kritiškumo jausmo ir reikėtų siekti, nuo jo pradėti kultūrinę veiklą, įtvirtinant blaivų gyvenimo būdą?

Šią prielaidą iš dalies patvirtino (nors ir netiesiogiai) respondentų nuomonių skirtumai pagal lytį. Tyrimo duomenimis, vyrams šiek tiek dažniau negu moterims gyvenimas atrodė gražus, kasdienis darbas teikė malonumą, jie labiau buvo linkę akcentuoti altruizmo (pasiaukojimo) reikšmę gyvenime. Tačiau vyrai dar kol kas geria daugiau negu moterys, o ir aukotis kitų žmonių labui moterims dažniau tenka. Vyrams labiau nei moterims būdingos nusiraminimo nuotaikos („Pas mus dar taip labai negeria, va ten toli tai bent geria"). O juk tai vis realybės jausmo, kritiškumo, pilietiškumo stoka, siekimas gyventi vien šia diena.

Miesto ir kaimo, vyrų ir moterų pozicijų ypatumai verčia atkreipti dėmesį į tokį veiksnį kaip respondentų socialinė bei šeimyninė padėtis. Gauti duomenys iš esmės nieko nauja nerodo, tik papildo tai, kas pasakyta. Kaip ir buvo tikėtasi (remiantis miestiečių ir kaimiečių pozicijų palyginimais), kolūkiečiai labiau negu darbininkai ir tarnautojai akcentavo optimistinį ir altruistinį požiūrį į gyvenimą. Ypač skeptiškai buvo nusiteikę apklausti tarnautojai: net trečdalis jų pažymėjo, kad žmogaus gyvenimas yra gana nuobodus ir vienodas, 29% — kad žmogus pirmiausia gyvenime turi galvoti apie save. Reikia pažymėti, kad dauguma tyrime dalyvavusių tarnautojų gyveno didesniuose ar mažesniuose miestuose, tą patį turbūt būtų galima pasakyti ir apie tyrime dalyvavusius darbininkus. Todėl manome, kad gyvenamoji vieta, o ne respondentų socialinė padėtis turėjo lemiamą įtaką jų nuomonėms apie gyvenimą. Antra vertus, iš esmės nesiskyrė darbininkų, tarnautojų ir kolūkiečių požiūris į kasdieninius darbus (darbovietėje): 71—74% respondentų šie darbai dažniausiai teikia malonumą, maždaug 20-čiai % tėra nuobodi ir kankinanti pareiga. Kadangi saviraiška darbe, profesinėje veikloje, kaip jau minėjome, glaudžiai susijusi su individo požiūriu į blaivybę ir gali tapti svarbiausia blaivaus gyvenimo būdo vertybe, būtina nustatyti kitų veiksnių įtaką kasdienybės vertinimams.

Vienas iš tokių veiksnių yra respondentų šeimyninė padėtis. Iš gautų duomenų matyti, kad kasdienis darbas darbovietėje maloniausias yra išsiskyrusiems respondentams. Nepatenkintų savo darbu šioje grupėje buvo santykinai du kartus mažiau negu vedusių (ištekėjusių), iš esmės visiškai sutapo šeimą turinčių ir jos dar nespėjusių sukurti respondentų požiūris į kasdienybę. Nors dauguma ir vienų, ir kitų darbą vertino teigiamai (daugiau kaip 70%), tačiau svarbiausia saviraiškos sfera vedusiems (ištekėjusioms) greičiausiai tampa šeima, o viengungiams (netekėjusioms) — veikla vienaip ar kitaip susijusi su šeimos kūrimu (laisvalaikio sfera). Tuo tarpu išsiskyrę asmenys buvo labiau linkę akcentuoti darbo reikšmę gal ir dėl to, kad daugelis jų spėjo nusivilti gyvenimo teikiamais malonumais. Net 34% išsiskyrusių respondentų pažymėjo, kad gyvenimas yra gana nuobodus ir vienodas, panaši tendencija išryškėjo ir negausiose našlių bei gyvenančių be santuokos registravimo grupelėse (pastarųjų vertinimai itin pesimistiški). Didžiausi optimistai ir altruistai (t.y. akcentuojantys pasiaukojimo reikšmę) pagal tyrimo duomenis buvo neturintys šeimos respondentai. Matyt dauguma jų dar labai jauni ir laikosi nuomonės, kad tikrasis gyvenimas dar ateityje arba tuoj turi prasidėti.

Šią prielaidą iš dalies patvirtino tyrimo duomenų analizė pagal respondentų amžių. Iš tikrųjų, kuo jaunesni buvo respondentai, tuo dažniau jie pažymėdavo, kad apskritai žmogaus gyvenimas yra įdomus, pilnavertis ir įvairus. Galima sakyti, išryškėjo beveik tiesioginė priklausomybė tarp abiejų rodiklių. Deja, išryškėjo ir neigiamas ryšys tarp respondentų amžiaus ir altruistinės pozicijos: jaunimo grupėse savanaudžių, akcentuojančių vien savo asmeninius interesus, buvo santy-

kinai daugiau negu vidutinio ir vyresnio amžiaus respondentų grupėse. Štai 21—25 metų asmenų grupėje 34% respondentų laikėsi nuomonės, kad žmogus gyvenime pirmiausia turi galvoti apie save, o ne apie kitus. 31—40 metų grupėje — 29%, vyresnių kaip 50 metų asmenų grupėje — tik 19%. Kuo vyresni respondentai, tuo labiau jie patenkinti savo darbu, kasdienybe. Taigi ryškėja jaunų žmonių (ne visų, žinoma) polinkis daugiau imti, negu duoti, tai matyt liečia ir darbo, profesinės veiklos sferą. Ši tendencija kelia nemažą susirūpinimą pirmiausia todėl, kad jos negalima sieti su respondentų šeimynine padėtimi. Juk būtų galima nusiraminti pažymėjus, kad daugelis jaunuolių dar nesukūrė savo šeimų ir nežino, kad daug ką teks paaukoti vaikų, artimųjų labui, kad atsakomybė už save ir už kitus ateis savaime. Ir daug dar ką būtų galima pasakyti, siekiant geriau suprasti jaunimą. Tačiau iš tyrimo duomenų matyti, kad kaip tik viengungiai ir netekėjusios labiausiai akcentavo altruizmo reikšmę, o tarp vadinamųjų savanaudžių buvo daug šeimas sukūrusių jaunų žmonių. Visuotinėje kovoje už blaivų gyvenimo būdą, be abejo, į šią aplinkybę reikėtų atsižvelgti, detaliau išsiaiškinti, kokie yra tie asmeniniai interesai, tapę didžiausia gyvenimo vertybe, ar jie susiję su nuolatiniu alkoholio vartojimu.

Asmeninių interesų pobūdį lemia individo išsimokslinimas ir bendras išprusimas. Iš tyrimo matyti, kad aukštąją mokyklą baigę respondentai savo asmeninius interesus vertino labiau negu vidurinių ir specialiųjų vidurinių mokyklų išsimokslinimą įgiję asmenys. Antra vertus, tenkinti visų pirma savo interesus labiau buvo linkę ir mažiausiai išsimokslinę respondentai (baigę 7—8 klases). Kokie tie jų asmeniniai interesai, mes galime tik spėlioti, tačiau interesas išgerti ir pasiausti matyt užima ne paskutinę vietą. Jau iš moksleivių tyrimo duomenų pamatėme, kad blaivybės nuostatas ir alkoholio vartojimo kiekį bene labiausiai lemia respondentų požiūris į išsimokslinimą, poreikis nuolat plėsti akiratį, siekti žinių. Jei žmogus tenkinasi tokiu menku išsimokslinimu kaip aštuonios klasės, tai vargu ar įmanoma paaiškinti šį faktą vien objektyviomis aplinkybėmis, sunkiomis gyvenimo sąlygomis. Matyt didelę reikšmę turėjo ir gana paplitęs argumentas: „Turimų žinių man visiškai pakanka". Sprendžiant iš tyrimo duomenų, tokia pozicija nėra palanki optimistiniam požiūriui į gyvenimą formuoti: daugiau kaip trečdalis šios grupės respondentų žmogaus gyvenimą laikė nuobodžiu ir vienodu, nė pusės nesudaro tie, kuriems gyvenimas „įdomus, pilnavertis ir įvairus". Šiuo atžvilgiu menko išsimokslinimo asmenys labai išsiskyrė iš kitų respondentų. Aukštąjį mokslą baigę asmenys skyrėsi mažiau, tačiau vis dėlto jų poziciją taip pat galima laikyti ypatinga. Aukštesnis kasdienio darbo vertinimas gali būti tiesiogiai susijęs su asmeniniais šios grupės respondentų interesais, pirmiausia saviraiška darbo, profesinės veiklos sferoje.

Didžiausias respondentų grupes sudarė vidurinį ir specialųjį vidurinį išsimokslinimą įgiję asmenys. Jų vertybinėms orientacijoms taip pat reikėtų skirti nemažai dėmesio, ypač technikumų auklėtiniams, kurie dažnai nepajėgia tinkamai išreikšti savęs darbe. (25% apklaustų specialųjį vidurinį išsimokslinimą turinčių asmenų buvo nepatenkinti darbu, o apskritai Respublikoje jų dalis yra dar didesnė). Vidurinės grandies specialisto statusas šiuo metu nėra visiškai aiškus, todėl sunku apibrėžti bei pagrįsti ir aspiracijų lygį, iškelti realius reikalavimus darbui pagal specialybę. Visa tai galima laikyti rizikos faktoriumi, į viską būtina atsižvelgti įtvirtinant blaivų gyvenimo būdą.

GRAŽINA MANIUKAITĖ
ped. m. kand., LTSR Mokslų Akademijos
Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto
Jaunimo sociologijos problemų skyriaus
mokslinė bendradarbė

VDR: kultūros

Iki šiol pasikeisti patyrimu, pasižvalgyti po kaimyninių socialistinių respublikų kultūros įstaigas važiuodavome grupėmis — muziejininkai, bibliotekininkai ir vadinamieji kultūrinio švietimo darbuotojai, tarp kurių būdavo ir muzikos specialistų, ir choreografų, ir klubininkų. Penkių dienų turnė po Lenkijos Bialystoko ar Seinų apylinkes, keletą VDR, Čekoslovakijos ar Vengrijos miestų, nori nenori, dažnai tapdavo kultūrine-turistine kelione, kuri labiau išprusindavo žmogų kaip asmenybę, o ne kaip specialistą. Neseniai LTSR kultūros ministerija sudarė galimybę specialistams stažuotis individualiai ilgesnį laikotarpį. Interviu imu iš LTSR mokslinio metodinio kultūros centro sociologės **ELENOS KORKIŠKO,** *kuri viena pirmųjų stažavosi 10 dienų Vokietijos Demokratinėje Respublikoje.*

— Ar turėjote stažuotei susidariusi specialią programą, ar vertėtės pagal situaciją, pagal tai, kas Jums buvo pasiūlyta? Ką spėjote nuveikti? Ar bus iš to naudos mūsų kultūrinio gyvenimo organizavimui?

— Taip, programa buvo sudaryta iš anksto ir išsiųsta į VDR. Be pagrindinio tikslo,— pasidomėti, kaip tiriami gyventojų kultūriniai poreikiai bei interesai ir kaip į juos atsižvelgiama, domino viskas, kas susiję su kultūros namų ir klubų darbu. Deja, vien Berlyno kultūros įstaigos negali atspindėti padėties visoje Respublikoje, o mažų miestelių kultūros įstaigose nepabuvojau. O dėl naudos, tai, jei mes patys nulemsime kultūrinę politiką Lietuvoje, patvirtinsim kultūros namų statutą, tai kiekviena nauja idėja bus naudinga.

— Iš tiesų, mūsų kultūros darbuotojai, menininkai, mokslininkai labai susirūpinę kultūros politika, tiksliau, nacionalinės kultūros politikos, jos koncepcijos nebuvimu. Daug kompetentingų žmonių pasiryžę prisidėti prie jos formavimo, tačiau pastovios darbo sistemos šiam ilgam ir besikeičiančiam procesui reguliuoti neturime. Geriausiu atveju gali būti taip, kad susės grupė reikalą išmanančių specialistų ir sukurs koncepciją bei programą tam tikram laikotarpiui, tačiau ar tai bus gyvas, grįžtamąjį ryšį jaučiantis darbas? Įdomu, kaip šie reikalai tvarkomi VDR?

— Vokietijos vieningoji socialistų partija kultūrai skiria daug dėmesio — tą pajutome tiek iš pokalbių su kultūros darbuotojais, tiek susipažinę su konkrečia kultūrine situacija. Didelį vaidmenį kultūroje vaidina ir visuomeninės organizacijos — Vokiečių laisvų profsąjungų susivienijimas, Laisvojo vokiečių jaunimo sąjunga, meno darbuotojų kūrybinės sąjungos. Ypatingą vaidmenį atlieka liaudžiai atstovaujantys deputatai, kurie kultūrinės politikos klausimus sprendžia liaudies atstovų komisijose ir frakcijose. Nesnaudžia ir kultūros darbuotojai — yra įkurta Kultūros sąjunga (Kulturbundas), vienijanti maždaug 270000 narių. Tarp jų — meno darbuotojai, mokslininkai, įvairių specialybių žmonės, besidomintys kultūra. Ši sąjunga aktyviai propaguoja kultūros pasiekimus, organizuoja koncertus, paskaitas, parodas (sąjunga turi apie 400 nedidelių savo galerijų), o ypač mus sudomino tai, kad ji deleguoja savo deputatus į vietinius liaudies atstovavimo organus bei Liaudies palatą ir turi savarankišką frakciją. 1987 m. Kultūros sąjungai atstovavo iš viso 2849 deputatai. Taigi ši visuomeninė organizacija svari politiškai, jos deputatai prisideda prie VDR kultūros politikos formavimo. Nejučia kilo mintis — o kas, jeigu gausios Lietuvos kultūros draugijos ir kūrybinės sąjungos taip pat susijungtų į visuomeninę organizaciją, kultūros sąjungą, ir turėtų savo de-

politika, kasdieninis darbas

putatus Aukščiausioje Taryboje? Juk problemų turime, ir ne tik ekonominių.

— O kaip dirbamas kasdienis darbas? Kokia kultūros namų sistema VDR?

— Įdomu, kad VDR kultūros namų statusą turi toli gražu ne visos klubinės kultūros įstaigos. Vien tik Laisvojo vokiečių jaunimo sąjungai priklauso 600 jaunimo klubų, kuriuose dirba etatiniai kultūros darbuotojai. Klubo ir pastatas kuklesnis, ir darbo formų įvairovė, ir auditorija labiau diferencijuota. Apie kultūros namų ir klubų darbo kryptis mums papasakojo Leipcigo kultūros namuose — šie namai atlieka panašias funkcijas kaip mūsų Mokslinis metodinis kultūros centras.

Pagrindinė kultūros namų, kaip klubinės įstaigos, darbo kryptis šiuo metu yra pokalbių, forumų, disputų organizavimas. Kultūros namų renginių struktūroje šio tipo renginiai sudaro 37%, o jaunimo klubų renginių struktūroje — 17%.

Kita tendencija — darbas mišriomis formomis. Kultūros namuose sudaromos sąlygos pasėdėti, pavalgyti, padiskutuoti. Kultūros darbuotojai teigia, kad jų žmonės ne itin mėgsta masinius renginius, jiems labiau patinka nedideli renginiai 30—40 žmonių ratelyje.

Pastaruoju metu kultūros darbuotojai orientuojami rengti renginius gamtoje, kultūros ir poilsio parkuose, baseinuose, kino teatruose po atviru dangumi. Natūralu, kad tokio tipo renginiuose lankomasi kartu su šeima (o mums tai ar pakenktų?).

Kultūrinio darbo gerinimo rezervai — kūrybiškai ir konstruktyviai panaudoti visų rajono įmonių ir įstaigų patalpas nežiūrint priklausomybės, kadangi dauguma jų vakarais yra tuščios.

Kitas kelias — demokratijos plėtojimas. Tai reiškia, kad į kultūrinį gyvenimą, jo organizavimą stengiamasi įtraukti kuo daugiau gyventojų, norima, kad jie patys spręstų, kaip leisti laisvalaikį, ką kviestis į renginius ir kt.

— Žinau, kad lankėtės VDR kultūros ministerijos Kultūros tyrimo institute. Lietuvoje taip pat pakalbama apie tokio instituto įkūrimo galimybę. Įdomu, kokiomis kryptimis dirba vokiečių kultūros specialistai?

— Buvau susitikusi su šio instituto darbuotoju Tomu Štritmateriu. Institutas įsikūrė 1986 metais. Jame dirba 20 darbuotojų. Pagrindinis instituto uždavinys — kultūros planavimas. Pagal tai suformuoti ir pagrindiniai jo skyriai: Kultūros ekonomikos, Įstatymų analizės, Planavimo skyrius. Įstatymų analizės skyrius mums buvo mažutė staigmena, bet logika čia tokia: kultūros įstatymai susiformavę labai seniai, pabirų labai daug, o bendro įstatymo kultūrai nėra. Todėl šis skyrius, kaip supratau, ieško, analizuoja, pritaiko jau esančius įstatymus kultūros sričiai.

Kultūros įstaigos VDR dirba pagal siauros specializacijos principą — kino teatre rodomi kino filmai, teatre — teatro spektakliai, bibliotekose išduodamos knygos, įrengtos skaityklos. Tuo pagrįstas ir šių įstaigų planavimas — centrinis planavimas kiekvienai kultūros įstaigai leidžia planuoti vieną darbo kryptį ir jų darbą vertina pagal tos srities kiekybinius rodiklius. Tai sukelia ir problemų — dauguma kultūros įstaigų, ypač kino teatrai, kurių salės užpildomos tik 30—40%, taip pat muziejai, bibliotekos, dirbdamos siauros specializacijos principu, sudomina nedidelę dalį gyventojų. Kadangi šių įstaigų materialinė bazė yra nebloga, tai būtų galima dirbti įvairiomis kultūrinio darbo formomis ir patraukti daugiau lankytojų. Todėl siūloma kiekvieno rajono kultūros procesus planuoti bendrai, aprėpiant ir kūrybiškai panaudojant visas turimas kultūros įstaigas: tiek kino teatre, tiek muziejuje galima rengti koncertus, įvairius susitikimus, poezijos vakarus ir kt. Sugalvoti galima daug ką, o suinteresuotumo nėra dėl atsiskaitymo už darbą specifikos — kino teatrai vertinami pagal kino filmų žiūrovų skaičių ir t.t.

T. Štritmateris pabrėžė ir tokį dalyką: dažniausiai žmonių kultūriniai poreikiai egzistuoja negrynu pavidalu, t.y. jie susieti su kitų poreikių tenkinimu. Pvz., važiuojant į teatrą kitame mieste, norima pamatyti miestą, apsipirkti, pažiūrėti spektaklį, pabendrauti su šeima ar pažįstamais kitoje aplinkoje. Kalbėdami apie žmonių poreikių įvairiapusiškumą, mes prisiminėme Ž. Pompidu kultūros centro darbo principus.

— Ką galėtumėt pasakyti apie VDR gyventojų kultūrinių poreikių tyrimus?

— Šia tema parsivežiau truputį literatūros. Tai Magdeburgo miesto plėtotės sociologinė studija, kurią parengė ir išleido Veimaro architektūros ir miestų statybos aukštosios mokyklos Miestų statybos ir planavimo skyrius. Joje išsamiau išnagrinėta dabartinė miesto socialinės plėtotės būklė ir perspektyvos, atsižvelgiant į istorinę miesto raidą, pramonės ugdymą, darbo žmonių socialines-demografines charakteristikas, galimybes ilsėtis, gyventojų socialinius ir kultūrinius poreikius, miesto centro ir naujų gyvenamųjų rajonų panaudojimo efektyvumą.

Į gyventojų kultūrinius poreikius atsižvelgiama tokiu būdu: kultūros namuose, jaunimo klubuose yra visuomeninės tarybos, t.y. kiekvieno klubo aktyvą sudaro 10—20 gyventojų. Aktyvas planuoja tokius renginius, kokių nori jis pats ir klubo nariai. Mano nuomone, šiuo metu tai labai efektyvu. Įsivaizduokite, patys gyventojai planuoja kultūros namų darbą, o kultūros darbuotojai sudaro sąlygas šiam planui įgyvendinti. Kultūros procesų tyrimus atlieka ir minėtasis Kultūros tyrimo institutas. Turime šio instituto publikaciją „Kultūros plėtojimo problemos VDR". Manau, kad, ją išvertus, būtų galima atspausdinti Jūsų leidinyje. Mat kai kurios mintys turi sąsajų su kultūriniu darbu Lietuvoje. Tai praplėstų mūsų akiratį, gal pradėtume plačiau mąstyti?

— Mūsų kultūros darbuotojai skundžiasi prasta materialine baze, o kokia VDR kultūros įstaigų būklė?

— Iš valstybinio biudžeto lėšų, skirtų kultūrai (išskyrus radiją ir televiziją), struktūros matyti, kad daugiausia lėšų valstybė skiria teatrams, kino teatrams ir orkestrams — 35,9%, toliau — kultūros namams, klubams bei liaudies kūrybos plėtojimui — 20,7%. Lėšos, skiriamos kultūrai, per paskutiniuosius 13 metų išaugo 76 procentais. Finansavimo tikslas: rekonstrukcijomis ir modernizavimu pagerinti kultūros įstaigų būklę; dideliuose naujuose gyvenamuosiuose rajonuose ir gamybiniuose centruose statyti kultūros įstaigas, kad žmonės turėtų galimybę kultūringai praleisti laisvalaikį. 1982 m. Ministrų Taryba išleido potvarkį, reikalaujantį, kad kiekviename VDR kaime būtų klubas (nebūtinai kultūros namai), ir šiuo metu planas jau įgyvendintas 90-čia procentų. Tačiau tūkstančiai klubų VDR dirba visuomeniniais pagrindais. Kadangi nebuvau nuvykusi į kaimą, tai sunku pasakyti, kokia jų būklė, tačiau man patiko, kad naujuose mikrorajonuose statomi kultūros centrai ir jaunimo klubai. Manau, kad Lietuvos miestų naujųjų mikrorajonų gyventojai taip pat norėtų, kad jų gyvenamojoje vietoje būtų tokių specialiai poilsiui skirtų klubų.

— Dėkoju už pokalbį.

Kalbėjosi **DALIA RASTENIENĖ**

Kai pradėjome mąstyti...

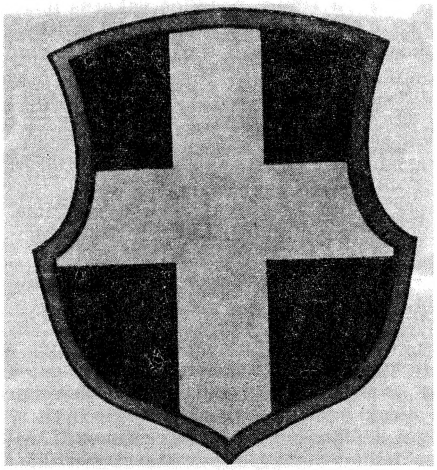

Panašus mūsų, mažyčių tautų prie Baltijos, likimas. Siekdamos suvereniteto, nepriklausomos ekonomikos, trokšdamos tapti savo žemės šeimininkėmis, jos staiga pajuto, kad tebegyvena paprastų žmonių atmintis, ir, lyg susitarusios, drauge atsigręžė į praeities kultūrą. Formuoti užmirštą, baigiamą sunaikinti kultūros archyvą, sukaupti, surankioti vertybes, kurios gali būti įtrauktos į šiuolaikinį žmogaus gyvenimą,— štai kas šiandien svarbiausia.

„Liaudies kultūros" redakcija paprašė trijų kultūros centrų liaudies tradicijų skyrių (sektorių) vedėjas — URVĘ GROMOV (Estija), AINĘ BRIEDĘ (Latvija) ir BIRUTĘ IMBRASIENĘ (Lietuva) — atsakyti į klausimus:

1. Ne paslaptis, kad ištisus dešimtmečius daryta ne tai. Kas, Jūsų manymu, šiuo metu svarbiausia? Ką Atgimimo metais konkrečiai veiksite?

2. Kokias pastebėjote pastaraisiais metais perspektyvias tendencijas? Kas nauja šeimos, tautos šventėse?

3. Kokie Jūsų vadovaujamo skyriaus ryšiai su mokslo įstaigomis, su kultūros darbuotojais, su visuomene?

4. Ko linkite viena kitai ir savo tautai?
Spausdiname jų atsakymus.

URVĖ GROMOV:

1. Mums būtina giliau pažinti savo tautinę kultūrą, jos raidą, visuomeninių judėjimų istoriją. Ypač tas svarbu dėl to, kad atsiranda galimybė įvertinti pilietinio prado ir savarankiškumo vaidmenį kultūros raidoje.

2. Šiandien Estijoje beveik nėra žmonių, taip pat ir kultūrininkų, nedalyvaujančių visuomenės judėjime. 1988 m. gruodį sukurta Liaudies muzikos ir šokių draugija, Estijos folkloro draugija. Kokį vaidmenį suvaidins visuomeniniai judėjimai įveikiant dabartinius sunkumus, parodys šie metai. Pernai pirmąkart pokario metais viešai buvo švenčiamos Kalėdos. Tai buvo tikra namų jaukumo, ramybės, visuotinio gerumo, pagarbos ir meilės šventė. Vietoj išorinio paradiškumo švytėjo vidinė liepsna.

Svarbiausios liaudies kalendoriaus datos atgauna savo prasmę.

3. Kalbos ir literatūros instituto, Istorijos instituto ir kitų humanitarinių įstaigų bendradarbiai yra mūsų ekspertai ir konsultantai, mūsų veikla vis labiau orientuojama į socialinį užsakymą ir įgauna konsultacinį charakterį.

4. Savo kolegėms aš palinkėčiau būti stropiomis istorinės liaudies atminties mokinėmis, jos tautinės garbės saugotojomis. Pasaulio kultūra tuo turtingesnė, kuo turtingesnės visų tautų ir tautybių kultūros.

Savo tautai, latviams ir lietuviams aš linkiu tvirtų pečių ir išdidumo, šviesaus proto ir skambių dainų. Viso to, iš ko pažinsi laisvą ir laimingą žmogų.

●

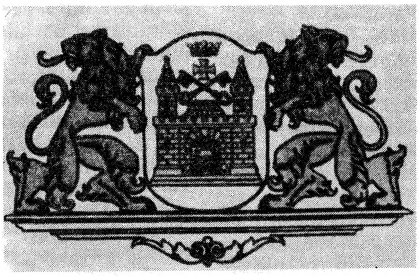

AINĖ BRIEDĖ:

1. Atgimimo metais svarbu grąžinti tautai jos kultūrą — paminklus, šventai saugotas atminty liaudies šventes ir apeigas, kalendorines šventes bei šeimos iškilmių papročius, lydėjusius žmogų nuo lopšio.

2. Praeitais metais, atsižvelgdama į tautos prašymą, Latvijos vyriausybė nutarė atgaivinti senąją latvių šventę — Lyguo (Jonines). Svarbiais politinio ir kultūrinio tautos gyvenimo įvykiais tapo Lapkričio 18-osios — Latvijos Respublikos paskelbimo — iškilmės Tautos teatre bei Lačpliesio diena — lapkričio 11-oji — atmintina bermontininkų armijos sutriuškinimo 1919 metais data. Tą vakarą tūkstančiai žvakučių apšvietė senovinę pilį prie Daugavos krantų — tauta mena ir gerbia savo didvyrius. Liaudies stiprybės pabudimas lyg pavasario upelis skinasi savąjį kelią, bet dar reikia nugalėti daug sunkumų ir kliūčių. Gerokai pasikeitė požiūris į bažnyčią, švietimo ir kultūros darbuotojai ima bendradarbiauti su dvasininkais.

Liaudies tradicijų sektorius 1988 m. kiek galėdamas stengėsi padėti susigrąžinti tautai visa, kas pamiršta.

Parengėme keletą leidinių, gristų istoriniais šaltiniais, skaitėme paskaitas kultūros darbuotojams ir kitiems specialistams, surengėme tarprespublikinį Pabaltijo seminarą (apie tai rašyta spaudoje, rodyta per televiziją).

Dar sunku kalbėti apie pasikeitimus, bet norėčiau, kad būtent kultūros darbuotojai, pasitelkę kūrybinę mintį, būtų tikri kultūros nešėjai aplinkiniams.

Artimiausiu metu, pasikvietę sociologą, žadame apklausti klubininkus, kokia jų nuomonė apie stagnacijos laikais gimusius papročius, apie jų tolesnio gyvenimo tendencijas.

Ar pasikeitė tautos dvasia? Pasikeitė: daugiau konkretumo, mažiau veidmainiavimo, melagingo patoso. Tačiau realaus aktyvumo norėtųsi dar daugiau,— per daug yra stebėtojų arba tiesiog nenorinčių eikvoti savo kūrybinių jėgų.

Pastaraisiais metais kai kurių rajonų centrų aikštėse buvo pastatytos Kalėdų eglutės, surengtos Žiemos šventės su senosiomis liaudies apeigomis,— kaukėmis, rogių lenktynėmis. Kooperatyvai pasirūpino senoviniais apeiginiais valgiais. Daugelyje miestų renginius organizavo kultūros darbuotojai. Juose buvo gausu žiūrovų, bet ne visi galėjo įsilieti į veiksmą, nes nemokėjo senųjų dainų ir papročių, liko tik stebėtojais. Tai rodo, jog mūsų laukia didelis darbas.

3. Liaudies tradicijų sektorius bendradarbiauja su Latvijos TSR MA Istorijos instituto etnografijos skyriaus ir A. Upyčio kalbos ir literatūros instituto folkloro skyriaus darbuotojais. Moksliniai bendradarbiai konsultuoja, recenzuoja mūsų leidinius, kartais patys parašo straipsnių, skaito kultūros darbuotojams paskaitas. Mes galime naudotis minėtų institutų fondais.

Be to, bendradarbiaujame su Komunalinio ūkio ministerijos gedulingų apeigų moksline laboratorija (Vėlinės, laidotuvės ir kt.).

Kaime šeimos šventes padeda organizuoti apylinkių tarybos, kultūros įstaigos. Siekdami koordinuoti šeimų apeigas, bendradarbiaujame su civilinės metrikacijos skyriais.

Atgimimo metais aktyviai pradėjo reikštis kultūros fondas, todėl sektorius prisidės prie senųjų amatų atgaivinimo, drauge organizuosime apžiūrą senųjų amatų liaudies meistrams nustatyti, rengsime amatų šventes, pabrėždami kultūros įstaigų ir atskirų šeimų indėlį į jų saugojimą ir populiarinimą.

4. Linkime būti optimistais!

Suvokdami Pabaltijo šaknų tvirtybę, turtėkime patys, o tautai linkime stipriai laikyti vairą ir pasiekti savo tikslą.

BIRUTĖ IMBRASIENĖ:

1. Skaudūs pastarųjų dešimtmečių „naujų tradicijų" kūrimo ir prievartinio įgyvendinimo rezultatai. Daugelis kultūrinių procesų prarasta jau negrįžtamai. Būtina išsaugoti tuos tautos dvasinės kultūros klodus, kurie dar neprarasti. Turime grąžinti liaudies šventėms tikrąsias datas ir pavadinimus.

2. Respublikoje jau nemažai padaryta: reabilituojamas liaudies švenčių kalendorius, į mūsų gyvenimą sugrįžta Vėlinės, Kalėdos, Velykos. Pirmą kartą iškilmingai minėjome Tautos Nepriklausomybės Dieną — Vasario 16-ąją.

Tradicijos sugrįžta ne tik į šventes, jos turi tapti tiek šeimos, tiek visuomenės kasdieninio gyvenimo norma. Grąžinant liaudies tradicijas tautai, didelė atsakomybė tenka kultūros darbuotojams. Nuo jų sąžinės ir doros didele dalimi priklauso tolesnis tradicijų likimas. Visų pirma privalu atsikratyti tiesiog įaugusios į mūsų sąmonę pompastikos, atsisakyti perdėto masiškumo, atskirti, kas visiems mums bendra, kas individualu ir subtilu, nedaryti šeimos šventės reginiu aikštėje ir scenoje, grąžinti liaudies papročių ir apeigų prasmę ir vietą mūsų šventėse, prasmingai panaudoti simbolius ir atributiką, padaryti viską, kad mūsų šventės būtų dvasingos ir demokratiškos.

3. Tolesnis mūsų švenčių likimas priklausys ir nuo mokslininkų indėlio. Todėl savo darbe remiamės jų mokslinėmis rekomendacijomis, stengiamės įsiklausyti į istorikų, etnografų, tautosakininkų mokslinius argumentus bei praktinius patarimus.

4. Tepadeda mums įsitikinimas — kaip gyvensime ir ką padarysime šiandien — tą turės mūsų vaikai, anūkai ir proanūkiai.

Kalbėjosi **DANUTĖ SKERSYTĖ**

R. Virkučio nuotrauka

Visuotinė kultūros akcija

Gyvenimas be ankstesnių kartų sukaupto patyrimo negali būti pilnakraujis. Kiekvienas apsišvietęs žmogus turi kuo daugiau žinoti apie protėvių papročius, buitį, mūsų krašto paminklus. Istorinė tiesa — neišsenkantis pažinimo šaltinis.

1989 metų sausio 1 d. duomenimis, Lietuvoje įregistruota 10293 istorijos ir kultūros paminklai, iš kurių 3353 respublikinės ir 6940 vietinės reikšmės. Pagal rūšis — 5479 dailės, 2176 archeologijos, 1449 istorijos, 1115 architektūros, 74 urbanistikos paminklai. Tai statistika. O ką mes žinome apie šias tautos vertybes? Ar suprantame jų mokslinę, istorinę, kultūrinę reikšmę? Kokia paminklų vieta šeimos, kolektyvo, valstybės, visuomenės raidoje? Ar galima gyventi jų nepastebint? Gyventi, žinoma, galima, bet būti išprususiu, dvasingu, visapusišku piliečiu — kebliau. Lietuva gyvena tautinio atgimimo, pakilimo dvasia. Kiekvieno pareiga susimąstyti, kuo jis prisideda prie tautos kultūros palikimo, koks jo indėlis į paminklų prikėlimą, išsaugojimą, puoselėjimą.

Jau padaryta gražių darbų. Prie Lietuvos kultūros fondo įsikūręs „Talkos" klubas, organizuodamas talkas, kuriose dalyvauja įvairiausių profesijų ir skirtingo amžiaus žmonės, sutvarkė Gedimino kalno šiaurinį pakilimo taką, išretino medžius ir krūmus, pasėjo žolę. Talkininkų pastangomis į restauruoto Arsenalo rūsius nebebėga nuo Gedimino kalno vanduo. Vilniuje, L. Stuokos-Gucevičiaus gatvėje, atkasta gynybinė miesto siena, kurią numatoma atstatyti. Parašę kreipimąsi nestatyti Žemutinės pilies teritorijoje „Tautų draugystės" muziejaus, talkininkai dirbo buvusiuose Pionierių rūmuose, kasinėjo Žemutinės pilies rūsius. „Talkos" pastangomis ne kartą buvo tvarkomos Rasų kapinės, kuriose palaidota daug Universiteto profesorių, dr. J. Basanavičius. M.K. Čiurlionis, P. Cvirka. Rasų kapinės — mūsų tautos panteonas, todėl jų sutvarkymui būtinos daugelio žmonių pastangos, reikia nemažai ir lėšų. Pagirtini „Talkos" darbai Pakretuonėje (Švenčionių raj.) ir Videniškėse (Molėtų raj.).

Gerų sumanymų turi kauniečiai. „Aukuro" klubo planuose — Vytauto Didžiojo paminklo atstatymas, Kauno universiteto atkūrimas, miesto gatvių senųjų pavadinimų grąžinimas. Aviatorių klubas rūpinasi Dariaus ir Girėno paminklo pastatymu. Ekologinės krypties klubas „Atgaja" ekologinio žygio metu su žygio dalyviais daug nuveikė prikeliant gyvenimui apleistą tautosakininko Antano Juškos sodybą Vilkijoje. Paminklosaugininkų pastangomis atstatyti V. Kudirkos, J. Basanavičiaus, S. Daukanto, Maironio biustai, Laisvės paminklas.

Pagarbos nusipelnė Kudirkos Naumiesčio Vinco Kudirkos vidurinės mokyklos mokytojai, besirūpiną Vinco Kudirkos muziejumi, Prano Mašioto memorialinių vietų išsaugojimu.

Propaguojant kultūros paminklų apsaugą, privalu išsamiau supažindinti visuomenę su jų gyvenamojoje vietoje esančiais paminklais, svarbiausiais archeologiniais radiniais, būtina viešai skelbti paminklų žalotojus.

Kuo labiau paminklus globojančias organizacijas, pavienius asmenis rems visuomenė talkomis ir lėšomis, tuo greičiau kiekvienas Lietuvos kampelis turės reikšmingą istorinės atminties ir susikaupimo vietą. Lietuvos kultūros fondas ne kartą „Literatūroje ir mene" yra informavęs apie kilnius, sąmoningus žmones, aukojančius lėšas Žemutinės ir Aukštutinės pilies rūmams atstatyti, Dariaus ir Girėno, Gedimino paminklams sukurti, Maironio tėviškei sutvarkyti ir kt. Dalyvaudami šiame procese, žmonės tampa savo tautos istorijos paminklų atkūrimo ir apsaugos dalininkais.

1977 m. guodžio 22 d. LTSR Aukščiausiosios Tarybos priimto „Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų apsaugos ir naudojimo" įstatymo vykdymui yra sutelktas visas būrys žmonių. Archeologijos paminklų apsauga pavesta Kultūros ministerijai, o jų tyrimas — Mokslų Akademijos Istorijos institutui. Vietose už paminklų apsaugą yra atsakingi vykdomieji komitetai ir paminklų naudotojai. Kad paminklas būtų saugomas, jis turi būti įrašytas į sąrašą, nurodytas ūkio naudmenų plane, jo teritorija turi būti pažymėta riboženkliais, o atvirose ir gyventojų lankomose vietose dar reikia pastatyti stulpą su paminklo emblema bei būtiniausiomis žiniomis apie jį.

Veikia Kultūros ministerijos mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba, rajonų vykdomųjų komitetų kultūros skyriuose jau daug metų darbuojasi po vieną vyresnįjį metodininką paminklosaugai. Turime šimtus tūkstančių kraštotyrininkų, dalis jų susibūrę į paminklosaugos sekciją. Atrodytų, paminklų apsaugos sąlygos neblogos: yra įstatymas, vyriausybės patvirtintas saugomų paminklų sąrašas, dalies paminklų teritorija paženklinta stulpeliais, yra ir darbuotojų, kurie kontroliuoja, kaip vykdomas įstatymas (ne protokolas, ne nurodymas, o įstatymas!) Tai kodėl gi paminklai ir toliau gana intensyviai ardomi, kodėl suariami seni kapinynai, sodybos, gyvenvietės, melioratorių ir dujotiekio trasos vagoja pilkapius?

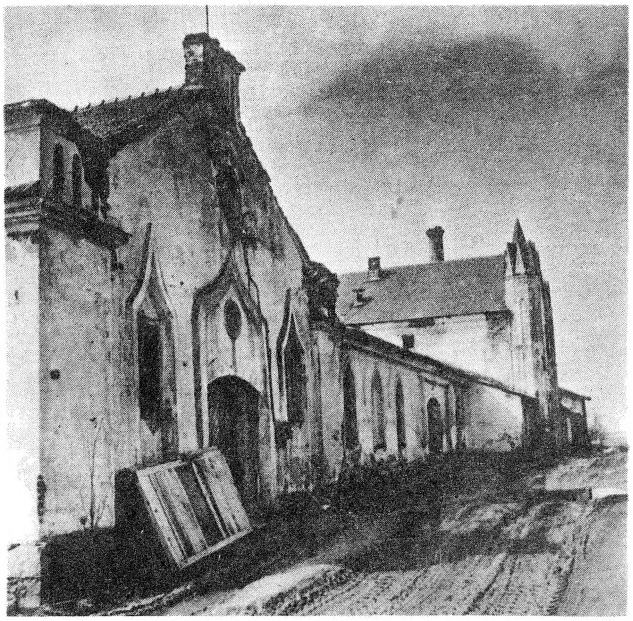

„Veidu į paminklus“

Respublikinėje spaudoje nemažai diskutuota apie apleistą Viešintų vėjo malūną, Svėdasų parkų būklę, Panionių dvarą, apie tai, kad Anykščių rajone iš šešių įstatymo saugomų parkų liko tik trys, kad 1987-ųjų (!) gegužę mišku užsodinta Kretuono (Švenčionių raj.) akmens amžiaus gyvenvietė. Šį juodąjį sąrašą būtų galima tęsti.

Balandžio 18 diena — Tarptautinė paminklų apsaugos diena, balandžio mėnuo — tradicinis paminklų tvarkymo mėnuo. Apie krašto kultūringumą žymia dalimi sprendžiama pagal kultūros vertybių būklę, jų priežiūrą ir joms rodomą pagarbą. Įgyvendinti šį kilnų tikslą — tapti kultūringiems — yra daugybė būdų. Svarbu, kad mes panorėtume pažinti paminklus, nuolatos domėtumės jų būkle ir rūpintumės jais.

LTSR mokslinis metodinis kultūros centras drauge su Lietuvos TSR kraštotyros draugija, Paminklų restauravimo projektavimo institutu ir Lietuvos kultūros fondu skelbia visuotinę kultūros akciją „Veidu į paminklus". Kviečiame aktyviai joje dalyvauti visus Lietuvos kultūros, meno, mokslo, švietimo ir kitų profesijų žmones, paminklosaugininkus ir kraštotyrininkus, kūrybines sąjungas ir visuomenines organizacijas, šeimas ir pavienius asmenis.

Kviečiame kultūros namų darbuotojus kartu su kraštotyrininkais stabtelėti ties kiekvienu savo apylinkės, mikrorajono, miesto ir rajono paminklu. Kiek jų, kokie jie, ką jie mena, kaip atrodo, ką apie juos žino vietiniai žmonės, ką jie reiškia jums ir jūsų jaunimui?

Skelbiama akcija — ne apžiūra ar konkursas. Ji neribojama veiklos formų ir laiko trukmės. Pasitelkus mokslininkus, rašytojus, aktorius, siūloma surengti protesto eitynes prie avarinių ir apleistų paminklų, nustačius paminklosaugos įstatymų pažeidėjus, surengti prie jų įstaigų mitingus.

Viliamės, kad akcija „Veidu į paminklus" pažadins daugelio žmonių sąžinę ir tautinį jausmą. Akcijos renginiams pravartu pasinaudoti kino filmais, skaidrėmis apie paminklus, rengti dailės, fotografijos parodas, aukcionus ir vakarones, viktorinas, labdaros koncertus, literatūrines muzikines kompozicijas, paminklotvarkos talkas. Akcijoje turėtų aktyviai dalyvauti meno saviveiklos ir profesionalūs meno kolektyvai, folkloristai, liaudies menininkai, kalbininkai.

Tikimės kultūros namuose, prie paminklų, aikštėse, skveruose, gatvėse išgirsti meninį ir publicistinį žodį apie neužmirštamą praeitį, žymius tautos žmones, jų žygdarbius, kūrybą, pasiekimus ir visa tai menančius paminklus, tarp jų ir atstatytuosius.

Pirmasis visuotinis kultūros akcijos „Veidu į paminklus" etapas — 1989 metai.

KAZIMIERAS RAČKAUSKAS
Lietuvos TSR kraštotyros
draugijos pirmininkas

LILIANA KAUŠAKYTĖ
LTSR mokslinio metodinio
kultūros centro Šviečiamojo
laisvalaikio sektoriaus
vyr. mokslinė bendradarbė

R. Virkučio nuotraukos

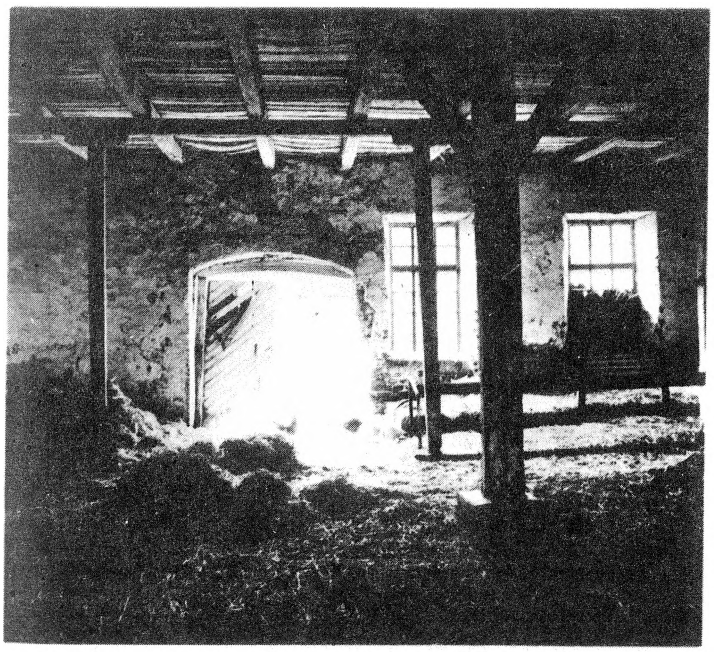

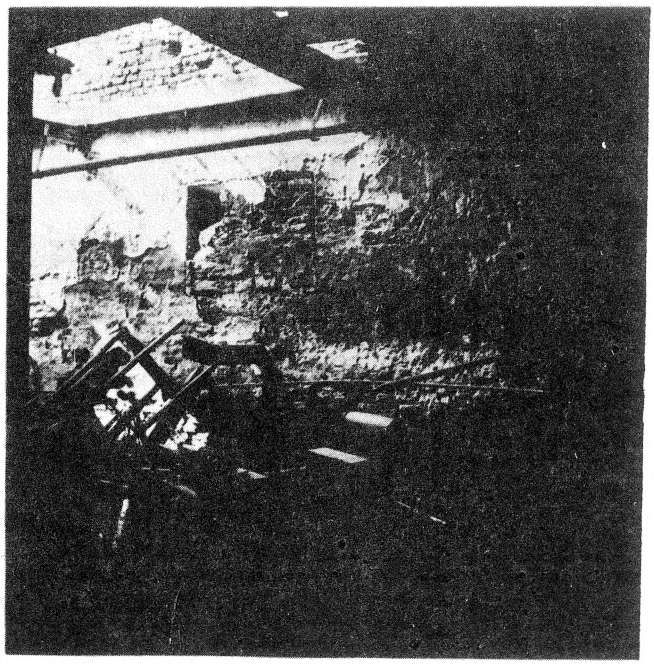

Šoks tėvelis

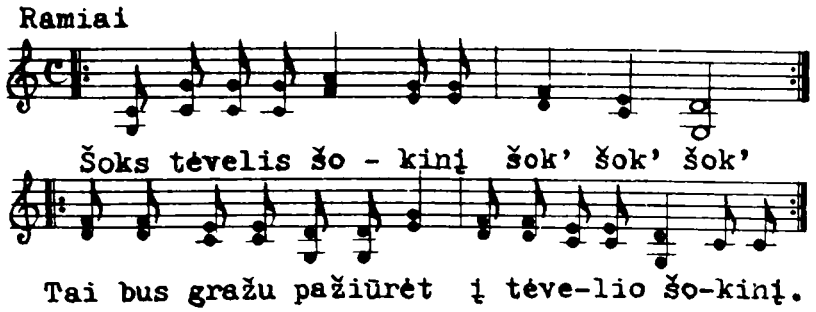

Šį ramų, orų ratelį gali ratuoti bet koks ratuotojų skaičius. Muzika dviejų dalių, po keturis taktus. Metras — 2/4.

RATELIO EIGA

Ratuotojai bendrame ratelyje susikabina rankomis paprastai žemai.

I

1. R a t a s (4 tkt.)
1—4 taktas
„Šoks tėvelis šokinį, 2 k.
šok, šok, šok"

Pastaruoju žingsniu (žingsnis — kas ketvirtinė) ratelis sukamas prieš saulę (dešinėn).

2. Ž v a i g ž d u t ė i r s u k i m a s i s u ž p a r a n k i ų (4 tkt.)
1—2 taktas
„Tai bus gražu pažiūrėt
į tėvelio šokinį"

Berniukai iš bendro ratelio sueina į jo vidurį, ištiesia į centrą dešines rankas, sudaro „žvaigždutę" ir paprastuoju žingsniu suka ją pasauliui. Mergaitės eina ratu priešinga kryptimi (1 pieš.).
3—4 taktas
„Tai bus gražu pažiūrėt
į tėvelio šokinį".

Berniukai išardo žvaigždutę, prieina prie mergaičių ir, susikabinę su jomis už kairių parankių, lėtai sukasi su draugėmis vietoje, žengdami kas ketvirtinė (2 pieš.).

Toliau ratelis kartojamas nuo pradžios. Ratuotojai šokdami dainuoja:

II

„Šoks močiutė šokinį, 2 k.
šok, šok, šok.

Tai bus gražu pažiūrėt 2 k.
Į močiutės šokinį"

III

„Šoks brolelis šokinį 2 k.
šok, šok, šok.

Tai bus gražu pažiūrėt 2 k.
Į brolelio šokinį"

IV

„Šoks sesutė šokinį, 2 k.
šok, šok, šok.

Tai bus gražu pažiūrėt 2 k.
Į sesutės šokinį."

Pastaba: žvaigždutę viduryje gali sukti ir mergaitės (močiutė, sesutė ir t.t.); tada berniukai eis aplink.

Ratelis „Šoks tėvelis" užrašytas Panevėžio rajono Uliūnų kaime.

Aprašė **EUGENIJA VENSKAUSKAITĖ**

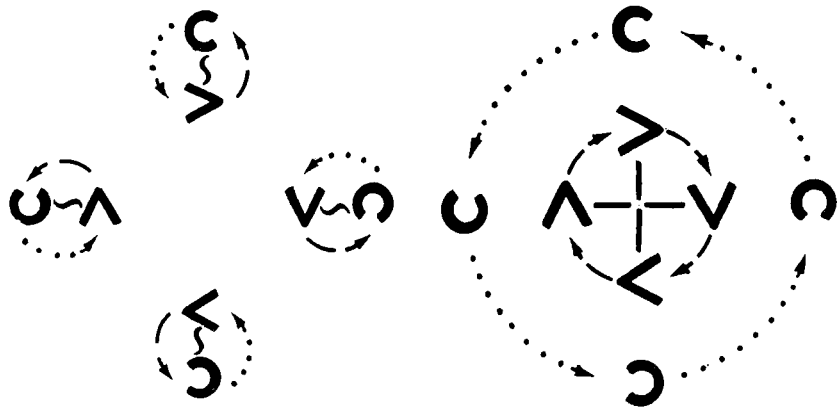

Mokslinio metodinio kultūros centro bibliotekoje

MMKC LEIDINIAI

Kūriniai vokaliniams ansambliams /Sudarė R. Kondratas.— V.: LTSR MMKC, 1988.— 41p.

Turinys: Kareivio belaukiant (muz. V. Bagdono, žodž. L. Matuzevičiaus); Neskriauskite gėlės (muz. M. Vaitkevičiaus, žodž. Ed. Drėgvos); Paupiu (muz. V. Telksnio, žodž. E. Mieželaičio); Tie vardeliai, tie vardai (muz. V. Baumilo, žodž. Ed. Drėgvos); Tarytum šviesa akių (muz. V. Mikalausko, žodž. P. Raščiaus); Ar moki meluoti?! (muz. J. Tamulionio, žodž. V. Bložės); Atsisveikinimas (muz. J. Tamulionio, žodž. J. Marcinkevičiaus).

Video audio katalogas /Sudarė V. Valickas.— V.: LTSR MMKC, 1988.— 29 p.

Sudarytojas šiame kataloge pristato LTSR MMKC kooperatyvą „Vizija" ir supažindina su jo veikla: kooperatyvas, įstaigoms ir organizacijoms užsakius, gamina dokumentinius, mokomuosius, pažintinius videofilmus, atlieka operatyvius proginius videojrašus. Čia galima ne tik įsigyti įvairių koncertų, teatro spektaklių, folkloro, dainų švenčių videojrašus, bet ir įrašyti į magnetinę juostą Jūsų meno saviveiklos kolektyvų programas.

Katalogas informuoja apie garso įrašų studijos įrašus (lietuvių liaudies šokiai, folkloras, gedulinga muzika, lietuviška estrada, užsienio estrada).

Lingys J. Lietuviškų šokių pynė /LTSR MMKC.— V.: Vaga, 1988.— 221 p.

(D.) 5 /Spec. red. K. Poškaitis, V. Lingio brėž.— 221 p.: iliustr., gaid.

Knygoje spausdinami lietuvių choreografo, TSRS liaudies artisto J. Lingio dažniausiai lietuvių liaudies šokių pagrindu sukurti sceninių šokių aprašymai („Geltonieji lineliai", „Aštuonnytis", „Verpėjėlė", „Šiaudelė", „Kertinis Jonkelis", „Juodasis Jonkelis", „Blezdinginis Jonkelis", „Paukštininkų polka", „Tryptinis", „Subatėlė).

Oi oi oi matula: Obelių krašto dainos /LTSR MMKC.— V.: Vaga, 1987.— 142 p. /Parengė Ž. Ramoškaitė

Šio dainynėlio sudarytojos nuomone, liaudies daina šiandien įgauna naują estetinę ir kultūrinę vertę. Apie tai byloja jos populiarumas tarp jaunimo, gražūs folkloriniai ansambliai. Viuomenei atveriami visi nauji liaudies meno turtai. Mažą jų dalelę atskleis šis dainynėlis, skirtas visiems, besidomintiems liaudies daina ir patiems mėgstantiems padainuoti.

Taurinskienė—V. Apie kostiumą /LTSR MMKC. V.: Šviesa, 1988.— 144 p.: iliustr.

Knyga supažindina su esminiais įvairių istorinių laikotarpių Vakarų Europos kostiumų bruožais. Jų pažinimas turėtų padėti saviveiklinių dramos kolektyvų vadovams, choreografams tinkamai parinkti kostiumus ir scenovaizdį statomiems spektakliams ar choreografinėms kompozicijoms.

LIETUVOS LEIDYKLŲ LEIDINIAI

Galaunė P. Lietuvių liaudies menas: jo meninių formų plėtojimosi pagrindai.— V.: Mokslas, 1988.— 301 p.: iliutr., 40 iliustr. lap.

LTSR nusipelniusio meno veikėjo, LTSR liaudies dailininko, LTSR valst. premijos laureato Pauliaus Galaunės monografijos fotografuotas 1930 m. leidimas.

Бурда П. Дерево рассказывает сказки.— К.: Швиеса, 1988.— 40 с.: ил.

Šiame praktiniame vadove autorius moko, kaip savo rankomis iš įvairių miško medžiagų — šakų, sausų medžio šakelių kurti grožį — įvairias skulptūrėles: supažindina su šiam darbui reikalingais įrankiais, pagrindinėmis drožybos taisyklėmis.

Rajonų ir miestų dainų šventės: daugiau savarankiškumo, daugiau kūrybos

Jau nuo seno rajonuose ir miestuose rengiamos dainų šventės, kiti masiniai renginiai, į kuriuos suplaukia tūkstančiai žiūrovų. Tačiau ilgainiui, kaip ir daugelis mūsų kultūros reiškinių, dainų šventės deformavosi, supanašėjo, nutolo nuo pagrindinio savo tikslo, jose pasitaiko net elementarių režisūros klaidų.

Šių metų vasario 21 d. Moksliniame metodiniame kultūros centre rajonų ir miestų dainų švenčių režisieriams surengtas pokalbis buvo skirtas būtent šioms problemoms aptarti.

Pokalbį vedė žinomas dainų švenčių organizatorius profesorius Vytautas Jakelaitis. Jis apibūdino dabartinę padėtį, iškėlė būdingiausias rajoninių dainų švenčių organizavimo klaidas, pateikė daug naudingų patarimų.

— Kiekviena dainų šventė,— kalbėjo V. Jakelaitis,— yra unikalus reiškinys, kuriam negali būti vieno scenarijaus, standarto. Tačiau iškreiptas požiūris į kultūrą, komandiniai metodai padarė prastą įtaką ir dainų šventėms. Dabar, kai susidarė palankesnė situacija, rengėjų rankos laisvos. Tačiau, norint, kad dainų šventės pavyktų, jaudintų žiūrovus, nereikia daryti klaidų.

Didžiausia ir dažniausia rajoninių dainų švenčių klaida — noras kopijuoti respublikines dainų šventes. Tačiau kiekvienam aišku, kad savo apimtimi, sąlygomis ir galimybėmis rajoninės, miestų dainų šventės labai skiriasi nuo respublikinių, taigi kas tinka vienai, jokiu būdu netiks kitai. Kai kurie rajonai ir miestai iki šiol neturi specialiai įrengtos estrados (ja būtų galima naudotis visą vasarą), šventes rengia stadionuose ar kitose tam netinkamose vietose. Nėra nuoširdaus, šilto ryšio su žiūrovais, dėmesys sklaidomas, estetinis vaizdas prastas. Visa tai nulemia ir poveikio menkumą. Dažnai šventėse meškos paslaugą padaro ir garso stiprinimas (prasta nesureguliuota aparatūra). Todėl, jeigu įmanoma, reikia stengtis apsieiti be garso stiprinimo aparatūros. Kartais šventėje naudojamos fonogramos. Žinoma, natūralus garsas yra žymiai vertingesnis, tačiau jeigu būtina naudoti įrašus, reikia tai daryti saikingai ir atsargiai. Labai svarbu dainų šventėms parinkti tinkamą repertuarą, jame turi vyrauti masiniam atlikimui skirti, o ne kameriniai kūriniai. Dažnai dainų šventę labai sugadina nevykęs programos vedėjas. Vedėjas — ne bespalvis pranešinėtojas, o gerai į koncerto programą įsigilinęs, jos nuotaiką ir pulsą jaučiantis pranešėjas.

Dainų šventė yra kompleksinis renginys, tačiau nereikia pamiršti, kad pagrindinis jos akcentas yra koncertas. Nereikia dainų šventės apkrauti mugėmis, sporto varžybomis, parodomis, kurios blaško žiūrovą, atitraukia nuo pagrindinio renginio. Netinka šioje šventėje ilgos kalbos, nugalėtojų apdovanojimai, ne laiku paleisti balionai, fejerverkai ir kiti pašaliniai dalykai. Dainų šventei reikia meninio apipavidalinimo, tačiau jis turi būti saikingas ir estetiškas. O svarbiausia — rengiant dainų šventę, būtina laikytis jos dramaturgijos.

V. Jakelaitis ragino režisierius rodyti daugiau iniciatyvos, nebijoti eksperimentuoti.

Šio susitikimo rengėjai tikėjosi, kad pokalbis išaugs į plačią diskusiją, kuri sukels naujų minčių, sudarys galimybę pateikti pasiūlymų, kaip rengti patrauklesnes šventes, kokiu keliu toliau eiti, Deja, to neįvyko. Tiesa, daugelis rajonų dainų švenčių režisierių atsivežė savo scenarijus, tačiau bevelijo juos aptarti individualiai, atviram pokalbiui ir analizei — nesiryžo. Matyt kultūros darbuotojams sunku priprasti savarankiškai mąstyti, garsiai reikšti savo nuomonę. Vis dar laukiama nurodymų „iš viršaus".

Nežiūrint į tai, pokalbis buvo naudingas. Manytume, kad dainų švenčių rengėjams jis sukėlė naujų minčių, paskatino ieškoti savo nuomonės. Plačiai diskusijai apie rajoninių, miestų dainų švenčių rengimą reikia argumentuotų nuomonių, nuoseklių schemų, individualaus patyrimo.

VAIDOTAS KARLONAS

Tautinės kultūros mokykla Šakiuose

Šakiuose pradėjo savo veiklą sekmadieninė tautinės kultūros mokykla „Jau saulelė vėl..." Joje bendradarbiauja didelis būrys rajono inteligentijos: kultūros darbuotojai, mokytojai, kunigai, saviveiklininkai, Lietuvos kultūros fondo Šakių rėmimo tarybos nariai. Mokyklą lanko jauni ir pagyvenę, tėvai ir vaikai, visokių profesijų ir įsitikinimų žmonės. Čia klausomasi pranešimų, skaitovų, dainininkų ir muzikantų, mokomasi kalbos kultūros, liaudies dainų, bendravimo meno. O kai pilnutėlė salė iš širdies užtraukia dainą, kas gali būti prasmingiau ir gražiau?.. Kilnios mintys, bendra daina mus vienija, telkia į bendrą šeimą, gebančią atskirti ir branginti tikruosius tautos dvasios turtus.

Pirmajame užsiėmime, įvykusiame š.m. sausio 22 dieną, kuris ir vadinosi „Jau saulelė vėl...", nulenkėme galvas didžiajam mūsų grožinės literatūros pradininkui Kristijonui Donelaičiui. Pranešimą „Poeto žodžio ir atminties galia" padarė liaudies švietimo skyriaus vyresnioji metodininkė R. Višniaveckienė, „Žmogaus ir gamtos dainius" — mokytojas J. Augustinaitis, „Toks tolimas ir artimas Tolminkiemis" — šių eilučių autorė. Naujausius savo eilėraščius apie baltasermėgius brolius, gimtąją kalbą ir skaudžius tautos kelius skaitė gydytoja T. Norvida-Vitkauskienė. Literatūrinę muzikinę kompoziciją pagal K. Donelaičio „Metus" parodė Šakių Z. Angariečio vidurinės mokyklos mokinių skaitovų grupė, parengta mokytojos V. Žvirauskaitės. Liaudies dainas dainavo ir visus susirinkusius mokė jas dainuoti rajoninių kultūros namų folklorinis ansamblis, vadovaujamas mokytojos I. Dovydaitytės. Renginį vedė kultūros žymūnė L. Kajokaitė. Su šio užsiėmimo programą buvome pakviesti į Patašinės kaimo kultūros namus, kur turėjome didelį pasisekimą.

Antrame šios mokyklos užsiėmime (vasario 12 d.) „Istorijos puslapiai" kolektyviai pavartėme istoriją, atidžiau pažvelgėme į 1918 metų Lietuvą, jos žygius dėl nepriklausomybės ir valstybingumo, geriau supratome Vasario 16-osios dienos prasmę. Apie tai įtaigiai ir argumentuotai kalbėjo rajono istorikai — J. Vitkauskas ir P. Žalienė. Mintimis apie meilę tėvynei Lietuvai pasidalijo Šakių dekanato dekanas monsinjoras kunigas J. Žemaitis. Liaudies dainas dainavo Sudargo kultūros namų folklorinis ansamblis, vadovaujamas R. Lenktaitienės, ir svečiai iš Kauno rajono — liaudies choras „Girionys" (vadovė G. Gudmanienė). Kompozicijoje, parengtoje mokytojos V. Žurakauskaitės pagal Justino Marcinkevičiaus eiles, skambėjo posmai apie mylimą Lietuvą.

Kovo 16-oji — knygnešių diena. Retas kuris Respublikos rajonas yra turėjęs tiek daug kuklių, bet didvyriškų knygos šviesos nešėjų, kaip mūsų pasienio rajonas, Sešupės, Širvintos ir Nemuno pakrančių kraštas. Kovo 5 dieną susirinkome į trečiąjį sekmadieninės tautinės kultūros mokyklos užsiėmimą, pavadintą „Knygnešių keliai". Mūsų pakviestas, į svečius atvažiavo kraštiečių Vilniuje Zanavykų klubo valdybos pirmininkas A. Vaičiūnas ir atsivežė knygnešio anūkę, VPI dėstytoją I. Kubilienę. Svečiai kalbėjo apie spaudos draudimą Lietuvoje, apie Zanavykijos knygnešius, pakvietė visus rinkti su šiuo judėjimu susijusią medžiagą, paragino suieškoti visus dar gyvus knygnešių ainius. Sudargietė pedagogė A. Dragūnaitė supažindino su Martyno Sederevičiaus, dažnai vadinamo knygnešių tėvu, prasmingu gyvenimu ir veikla. Drauge su Sintautų folkloriniu ansambliu, kuriam vadovauja Z. Maksvytienė, padainavome liaudies dainų, pasiklausėm skaitovų. Bet karščiausių aplodismentų susilaukė T. Norvidos-Vitkauskienės eilėraščiai apie Lietuvą, jos žygius ir kančias, viltį pakilti gražesnei ateičiai. Renginyje uždegtas žvakeles mokyklos lankytojai padėjo kovo 16 dieną ant knygnešių, kaimo daraktorių ir kitų mūsų krašto šviesuolių kapų.

Per visus tris užsiėmimus veikė knygų ir kitų leidinių (buvo net labai retų) parodos. Jas su meile ir rūpesčiu surengė Centrinės bibliotekos darbuotojos. Ketvirtasis užsiėmimas, mokyklos lankytojams paprašius, buvo skirtas Jono Basanavičiaus atminimui.

Mokslo metus užbaigsime užsiėmimu, skirtu Antanui Tatarei.

JANINA MARTIŠIENĖ
Šakių rajono kultūros skyriaus vedėja

Atgimusi praeitis

Įvairiai žmonės leidžia savo laisvalaikį, įvairūs ir jų pomėgiai. Vienus domina knyga, kitus meno saviveikla, bet yra ir tokių, kurie savo energiją ir gebėjimus skiria kolekcionavimui. Tik jų dėka užmarštin nenukeliavo daug vertingų daiktų, istorinių relikvijų. Šis užsiėmimas — tai ilgas, kruopštus, susikaupimo ir gilių žinių reikalaujantis darbas.

Kauno profsąjungų kultūros rūmuose 1979 m. įsikūręs kolekcionierių klubas vienija 192 įvairaus amžiaus ir išsilavinimo žmones. Jų tikslas — rinkti ir išsaugoti istoriją ir kultūrą atspindinčius daiktus. Klubo nariai neužsisklendžia savyje, su savo vertingais rinkiniais jie stengiasi supažindinti visuomenę: „Kauno tiesoje" ir kituose periodiniuose leidiniuose ne kartą propaguotas kolekcionavimas, rengta parodų, klubo nariai S. Sajauskas ir D. Kaubrys baigia spaudai rengti senovišką lietuviškų monetų katalogą.

Tačiau bene didžiausias klubo veiklos įvertinimas — vasario 15 d. Vilniaus parodų rūmuose atidaryta paroda „Šalis ta Lietuva vadinas", skirta Lietuvos valstybingumo atkūrimo metinėms. Joje dalyvavo devyni klubo nariai, kai kurie iš jų kolekcionavimu užsiima jau beveik 30 metų. 43 stenduose eksponuoti Lietuvos nepriklausomybės laikų plakatai, žemėlapiai, atvirukai, nuotraukos ir kt. lankytojus supažindino su netolima, bet dabartiniam žmogui mažai pažįstama Lietuvos praeitimi. Kolekcionieriaus A. Dručkaus ekspozicija vadinosi „Mes be Vilniaus nenurimsim", H. Grinevičiaus — „Lietuvos žemėlapiai", G. Simanavičiaus — „Lietuvos aviacija 1918—1928 metais" ir „Lėktuvų konstruktorius Antanas Gustaitis", A. Mačiūno — „Lietuvos mokykla", P. Živatkausko — „Kaunas — laikinoji sostinė", J. Riaubos — „Lietuva sportinė". J. Čepas rodė eksponatus tema „Dariaus ir Girėno žygdarbis", A. Kancleris — „Vilnius. 1939 m.", V. Elinas — „Lietuvos žydai". Parodos lankytojai galėjo prisiminti ar susipažinti su prieškarinės Lietuvos gyvenimu, pajusti tų laikų nuotaikas, siekius ir troškimus.

Tai pirmoji plačiajai visuomenei prieinama tokio tipo paroda. Ne be reikalo joje apsilankė ir su dideliu susidomėjimu ją žiūrėjo labai daug moksleivių ir studentų.

1989 m. balandžio mėn. paroda pradėjo savo kelią per Lietuvą. Ji buvo eksponuojama Marijampolėje, Klaipėdoje, Šiauliuose. Visą vasarą su paroda turės galimybių susipažinti Palangos poilsiautojai. O savo kelią rudenį ji baigs Kaune. Džiugu, kad viešam gyvenimui atgimsta mūsų tautos relikvijos, ir tai padarė paprasti, tačiau pasišventę savo darbui žmonės, padedant Mokslinio metodinio kultūros centro darbuotojai Janinai Žvikaitei.
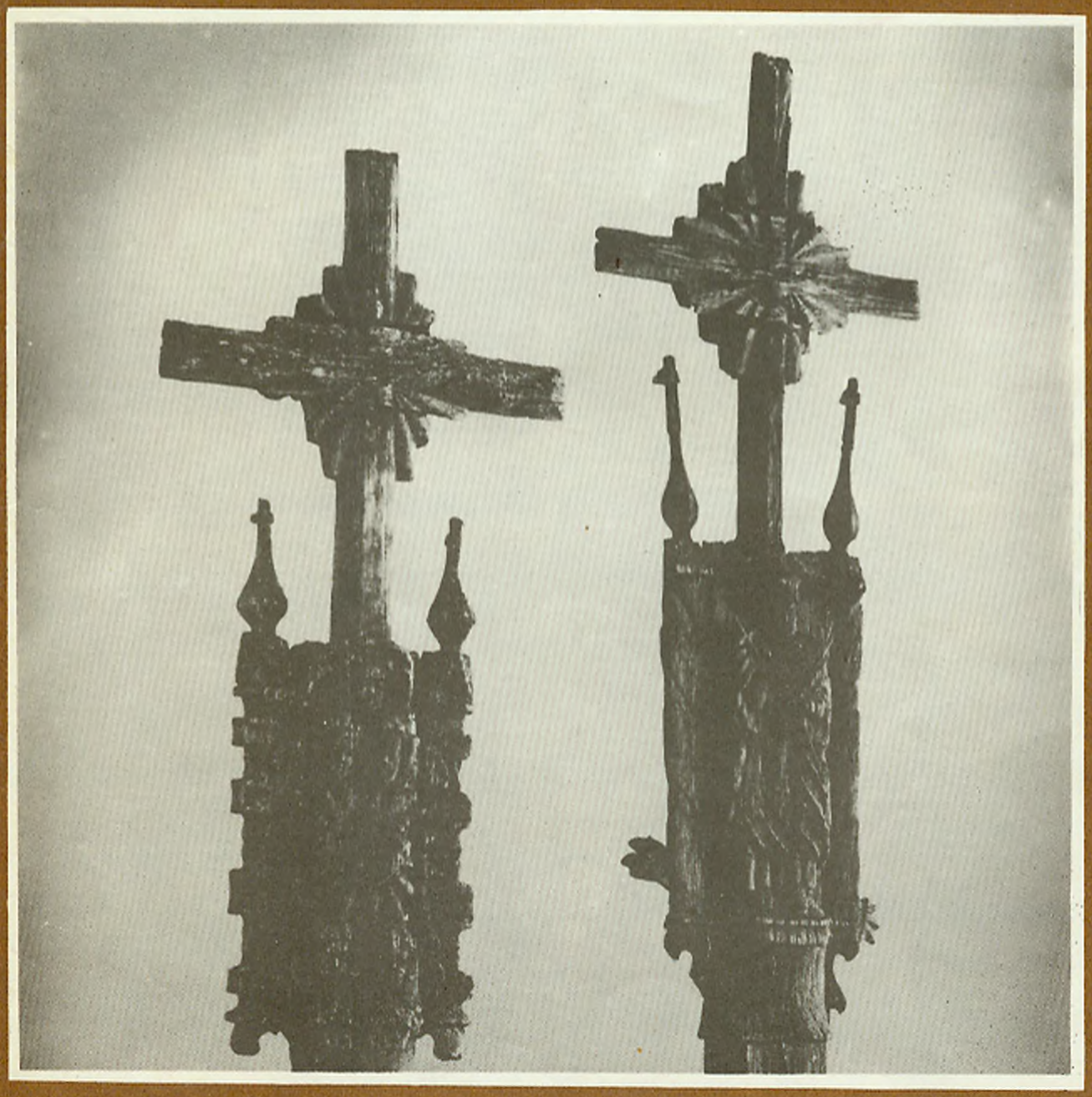
PETRAS VAIDOTAS